

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

JUSTINA VERPEČINSKAITĖ
VIEŠOSIOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**APGAULĖS POŽYMIS NUSIKALTIMUOSE IR BAUDŽIAMUOSIUOSE
NUSIŽENGIMUOSE NUOSAVYBEL, TURBINĖMS TEISĖMS IR
INTERESAMS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ
PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: lekt. dr. P. Kujalis

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
1. APGAULĖS SAMPRATA IR POŽYMIAI BAIDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOSE KONTEKSTE	6
1.1. Apgaulės samprata ir esmė.....	6
1.2. Apgaulės požymiai ir formos.....	9
1.3. Pagrindinių apgaulės rūšių baudžiamojoje teisėje teorinė analizė.....	12
2. APGAULĖS POŽYMIŲ SPECIFIKA NUSIKALTIMUOSE IR BAUDŽIAMUOSIUOSE NUSIŽENGIMUOSE NUOSAVYBEI, TURBINĖMS TEISĖMS IR INTERESAMS	18
2.1. Apgaulės požymių ypatumai turtiniuose nusikaltimuose.....	18
2.2. Sukčiavimo ir turtinės žalos padarymo apgaule atskyrimas nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams.....	27
2.3. Laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės naudojimą.....	33
3. APGAULĖS POŽYMIŲ ĮTAKA ATRIBOJANT BAUDŽIAMOSIOS IR CIVILINĖS TEISĖS PAŽEIDIMUS BEI NUSTATANT BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS RIBAS NUSIKALTIMUOSE IR BAUDŽIAMUOSIUOSE NUSIŽENGIMUOSE NUOSAVYBEI, TURBINĖMS TEISĖMS IR INTERESAMS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE	37
3.1. Nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematika.....	37
3.2. Baudžiamosios atsakomybės ribų nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams įtakojant apgaulės požymiui nustatymo problematika.....	55
IŠVADOS	63
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	70
TPRIEDAI	71

IVADAS

Temos aktualumas ir ištyrimo lygis. Klasikinė apgaulės samprata išdėstoma taip: „apgaulė – tai sąmoningas pranešimas melagingų, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras aplinkybes ir faktus, arba jų nuslėpimas“.¹ Tačiau tuo pačiu, atkreiptinas dėmesys, kad mokslinėje literatūroje sutinkama plati apgaulės sampratų ir požymių įvairovė, nagrinėjamos naujos ir išeinančios už klasikinės apgaulės ribų apgaulės rūšys. Apgaulės požymiui bei jo įtakai nustatant atsakomybės ribas nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamosios teisės doktrinoje skiriamas nemažas dėmesys, tačiau šis klausimas išlieka aktualus ir pastaruoju metu.

Žvelgiant istoriškai, pažymėtina, jog apgaulės sąvoka ne kartą keitėsi, plėtėsi, apimdama vis daugiau naujų požymių ir elementų, todėl akivaizdu, kad apgaulės požymis nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamosios teisės doktrinoje išlieka aktuali ir reikalaujanti vis naujų mokslinių tyrinėjimų tema. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe siekiama išnagrinėti apgaulės požymio ypatumus bei apgaulės požymio įtaką nustatant atsakomybės ribas nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose, nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams. Taip pat darbe plačiai analizuojama apgaulės samprata, jos formos, požymiai ir rūšys, tiriama laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės panaudojimą, aptariamos teismų praktikoje neseniai pripažintos apgaulės rūšys.

Nors baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo problema jau seniai nagrinėjama teisinėje literatūroje, tačiau jos aktualumas išliko ir dabar. Problemos esmę sudaro tai, kad tam tikrais atvejais, kai pažeistos subjektinės turtinės teisės ar interesai, spręstinas klausimas, ar pažeidėjui taikyti tik civilinė atsakomybę, atitinkamai ginant pažeistas teises civilinio proceso priemonėmis, ar kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe plačiai analizuojama nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematika.

Lietuvoje baudžiamosios teisės doktrinoje apgaulės sampratai, apgaulės požymio specifikai, o ypač jo įtakos nustatant atsakomybės ribas nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams nebuvo skiriama labai daug dėmesio, išskyrus šalies mokslininkus D. Pranką, O. Fedosiuk, A. Abramavičių, E. Sinkevičių, D. Bukeliene, V. Piesliaką. Dažniausiai baudžiamosios teisės vadovėliuose sutinkami glausti apgaulės sampratos ir formų apibrėžimai, trumpi jų apibūdinimai. Tačiau šie autoriai parašė eilę

¹ Abramavičius A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 389

straipsnių, kuriuose plačiai ir išsamiai nagrinėja apgaulės požymio ypatumus nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje. Tuo tarpu užsienio šalių baudžiamojoje teisėje apgaulės sampratą nagrinėjo ir ypatingą dėmesį apgaulės požymio nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje problematikai skyrė šie užsienio teisės mokslininkai: H. Kelzenas (*H. Kelzen*), S. Pedneaultas (*S. Pedneault*), J. Vesels (*J. Wessels*), rusų teisės specialistai A. V. Arendarenko, I. I. Golubov (*Арендаренко А. В., Голубов И. И.*), I. Ja. Foinickis, (*И. Я. Фойницкий*), L. D. Gauchmanas (*Гаухман Л. Д.*), S. V. Maksimovas (*Максимов С. В.*), L. E. Sunchalijeva (*Сунчалиева Л. Е.*) bei kt.

Problema. Lietuvoje baudžiamosios teisės doktrinoje nepakankamai yra ištirti apgaulės požymio ypatumai nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje, nesibaigia diskusijos dėl kai kurių nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematikos, taip pat fragmentiškai nagrinėti įtakos nustatant atsakomybės ribas nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje aspektai, kurie yra svarbūs, kadangi baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymas įtakoja bausmės griežtumo lygį nusikaltusiam asmeniui.

Darbo naujumas. Darbo teorinei analizei panaudoti naujausi Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros šaltiniai, taip pat spaudoje bei internete pateikta naujausių mokslinių straipsnių medžiaga. Teorinė analizė apima įvairių autorių teiginių bei nuomonių palyginimą.

Darbo objektas: apgaulės požymis nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams.

Darbo tikslas: remiantis atlikta teorine analize, išanalizuoti apgaulės požymio sampratos ir ypatumų nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje pagrindinius aspektus ir su jais susijusias teorines bei praktines problemas.

Darbo uždaviniai:

1. išanalizuoti mokslinę literatūrą nagrinėjama tematika ir apibūdinti apgaulės sampratos, turinio ir formų baudžiamosios teisės teorijoje pagrindinius aspektus;
2. išnagrinėti ir aprašyti pagrindinius apgaulės požymius bei rūšis;
3. atlikti teorinę analizę bei teismų praktikos lyginamąją analizę ir išskirti bei apibūdinti apgaulės požymio ypatumus nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams;

4. išskirti sukčiavimo ir turtinės žalos padarymo apgaule atskyrimo nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams kriterijus; įvertinti laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės naudojimą;
5. išnagrinėti nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematiką;
6. išnagrinėti apgaulės požymio įtaka nustatant atsakomybės ribas nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje.

Tyrimo metodai. Vienas iš plačiausiai šiame magistro darbe naudotų metodų – *sisteminis* metodas. Taikytas *sisteminės analizės* metodas leido atskleisti apgaulės sampratą baudžiamojoje teisėje, apgaulės esmę, jos formas, rūšis bei turinį ir vietą nusikalstamos veikos sudėtyje. *Analogijos ir lyginimo* metodais buvo lyginamos ir gretinamos skirtingos apgaulės sampratos, išskiriami įvairių požiūrių panašumai ir skirtumai. *Istorinis ir lyginamasis* metodai leido atskleisti apgaulės sampratos bei apgaulės požymio panaudojimo baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymui probleminius aspektus. Taip pat magistro darbe taikytas *loginis – dogmatinis* metodas, aiškinant apgaulės sąvokas bei vertinant skirtingų autorių argumentaciją. Iš dalies darbe panaudotas empirinis tyrimo metodas – *dokumentų analizė*, kurio pagalba buvo analizuojamos mokslininkų suformuluotos doktrinos, Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių teisės aktai, teismų išaiškinimai ir *etc.*

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje dalyje pateikiama apgaulės sampratos ir apgaulės požymių bei rūšių pagrindinių teorinių aspektų analizė, atskleidžiami apgaulės turinys ir formos. Antroje dalyje nagrinėjama apgaulės požymio specifika nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojoje teisėje, išskiriami sukčiavimo ir turtinės žalos padarymo apgaule atskyrimo nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams kriterijai, atskleidžiama laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės naudojimą. Trečioje magistro darbo dalyje analizuojami nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo ypatumai, atskleidžiama baudžiamosios atsakomybės ribų nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams įtakojant apgaulės požymiui nustatymo problematika. Literatūros ir kitų informacijos šaltinių sąrašas pateikiamas po išvadų. Magistro darbas papildytas priedu.

1. APGAULĖS SAMPRATA IR POŽYMIAI BAIDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE KONTEKSTE

1.1. Apgaulės samprata ir esmė

Apgaulė yra nusikalstamos veikos požymis. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne apgaulė apibrėžiama kaip veiksmai, elgesys ar žodžiai, kuriais sąmoningai norima apgauti, suklaidinti, o žodis „apgauti“ aiškinamas kaip suklaidinti, apgaulus – tai neteisingas.²

V. Mikelėno teigimu, sutartinėje teisėje apgaulė laikomi aktyvūs šalies veiksmai, kai ji pateikia melagingą informaciją kitai šaliai, siekdama ją paskatinti sudaryti sutartį, taip pat tylėjimas, tai yra svarbių sutarčių sudaryti aplinkybių slėpimas, kai jas šalis privalejo atskleisti kitai šaliai pagal įstatymą ar sąžiningumo principo reikalavimus.³

Tiek teismų praktikoje, tiek LR civilinio kodekso komentare apgaulė pripažįstamas sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių⁴. Apgaulė, formuojant šalies valią, pasireiškia tuo, kad viena iš sandorio šalių tyčia suklaidino (pranešė klaidingas žinias arba nutylėjo svarbias aplinkybes) kitą šalį tam, kad pastaroji sudarytų šį sandorį. Apgaulės turinį sudarančius veiksmus gali atlikti kita sandorio šalis, todėl tokiu atveju vienos sandorio šalies valia sudaryti sutartį suformuojama kitos sandorio šalies nesąžiningais veiksmais. Apgaulė gali pasireikšti atliekant aktyvius veiksmus, teigiant tai, ko nėra. Taip pat apgaulė bus, kai nuslepiamos svarbios sandorio aplinkybės⁵. CK 1.91 str. 5 dalyje nustatyta, kad „apgaulė taip pat gali būti sandorio šalies tylėjimas, t. y. aplinkybių, kurias žinodama kita šalis nebūtų sudariusi sandorio, nuslėpimas, jeigu, vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, tos aplinkybės turėjo būti atskleistos kitai šaliai, arba aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama suklaidinti kitą sandorio šalį dėl sandorio efekto, jo esminių sąlygų, sandorį sudarančio asmens civilinio teisinio subjektiškumo bei kitų esminių aplinkybių“.

LR civilinio kodekso komentare pažymima, kad, teismų praktikoje suformuluota apgaulės samprata atitinka teisės doktrinoje pateikiamą apgaulės apibrėžimą, kuriame apgaulė apibūdinama kaip „[...] tyčinis kito asmens suklaidinimas dėl aplinkybių, turinčių esminę reikšmę sandoriui sudaryti“⁶. Pažymėtina, kad toks Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje pateiktas apgaulės apibūdinamas atitinka ir kitų Vakarų Europos, Europos Sąjungos

² Kruopas, J.; Lukšys, D.; Paulauskas J. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mintis, 1975, p. 22.

³ Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia. 1996, p. 415–416.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos „Bendrosios nuostatos“ komentaras. – Vilnius, 2001, p. 203-204

⁵ Pranckevičius A., et al. *Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės // Juristas*. Nr.5, Vilnius, 2005

⁶ *Civilinė teisė. Vadovėlis. Antrasis papildytas leidimas*. Kaunas: Vija, 1998, p. 46; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos „Bendrosios nuostatos“ komentaras. – Vilnius, 2001, p. 201

valstybių teismų praktikoje ir teisės doktrinoje nusistovėjusią apgaulės sampratą⁷. Platus apgaulės sampratos aiškinimas civilistikoje visiškai pateisinamas. Apgaunančioji šalis piktam panaudoja jai žinomus faktus, šie faktai nežinomi kitai šaliai arba ji dėl šių faktų klysta. Jei tokiais atvejais apgautoji šalis, vadovaudamasi neteisingai suvoktomis aplinkybėmis, sudaro nenaudingą sutartį arba suklydusi disponuoja turtu, toks aktas nėra laisvas, jame trūksta laisvos valios⁸. Sandoris, sudarytas apgaule, gali būti pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinių⁹.

Klasikinis apgaulės apibrėžimas, apima teiginį, kad apgaulė – tai sąmoningas pranešimas melagingų, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras aplinkybes ir faktus, arba jų nuslėpimas.¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras pateikia šiek tiek platesnį apibrėžimą: „apgaulės esmę sudaro dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškraipymo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti savo turtu, t. y. perduoti turtą, perleisti turtinę teisę, atsisakyti realizuoti savo turtinę teisę, prisiimti turtinius įsipareigojimus ir pan.“¹¹ Panašiai apgaulė buvo apibūdinama ir anksčiau: sovietinėje baudžiamosios teisės doktrinoje sukčiavimo sudėtyje apgaulės samprata buvo aiškinama plačiai. M. Apanavičius apgaule laikė veiksmus, kuomet kaltininkas, siekdamas užvaldyti turtą ar gauti turtinę naudą, praneša nukentėjusiajam melagingas žinias arba nutyli tas žinias, kurias jis sąžiningai elgdamasis turėtų pranešti¹².

Šiuolaikinėje užsienio šalių baudžiamosios teisės literatūroje apgaulė bendrai apibūdinama kaip žinomai melagingas tiesos pasakymas ar jos nuslėpimas siekiant, kad kitas asmuo veiktų savo nenaudai¹³. Didžiosios Britanijos teisės specialistų teigimu: apgaulė reiškia paveikti asmenį taip, jog šis patikėtų, kad iš tikrųjų neteisingas dalykas yra teisingas, ir apgavikas tuo pasinaudoja, pats suprasdamas, jog dalykai yra neteisingi¹⁴.

Vokietijos mokslininkai apgaulės sąvoką išdėsto kaip neteisingą faktų paaiškinimą, tiesiog melą; faktų iškraipymą ar jų nutylėjimą, pranešimą aplinkybių, kurios neatitinka realybės¹⁵. Panašiai apgaulę apibūdina ir rusų baudžiamosios teisės specialistai: antai, L. D.

⁷ European Contract Law / by H. Kötz and A. Flessner. – Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1997, p. 196-207

⁸ Pranka D. Apgaulės samprata ir reikšmė atirbojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą // Socialinių mokslų studijos. Nr. 4 (2), 2012, p. 665

⁹ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 49

¹⁰ Abramavičius A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 389

¹¹ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 334

¹² Apanavičius M. Nusikaltimai asmeninei piliečių nuosavybei. Vilnius, 1969, p. 42

¹³ Pedneault S. Fraud 101 Techniques and strategies for understanding fraud. USA, New Jersey, 2009, p. 2

¹⁴ Wilson W. Criminal law: doctrine and theory. London, New York: Longman, 1998, p. 456

¹⁵ Mitsch W. Stafrecht Besonderer Teil 2. Vermögensdelikte / Teilband 1. Berlin: Springer, 2003, p. 419

Gauchmanas ir S. V. Maksimovas apgaulę apibrėžia kaip melagingų žinių pranešimą arba teisingų faktų nutylėjimą, kai tokie faktai privalo būti pasakyti¹⁶.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje klasikinė apgaulės samprata susiformavo veikiant Vokietijos ir Rusijos doktrinoms¹⁷. Galiojančiame Lietuvos baudžiamajame kodekse apgaulės sąvoka nepateikiama, tačiau dažnai teismai, aiškindami sukčiavimo nusikaltimo sudėtį, pateikia apgaulės apibrėžimą. Antai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar 1998 metais nurodė, kad apgaulė pasireiškia turto savininko ar valdytojo, arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turtą perleidimo aplinkybes ir pan.¹⁸ Vėlesnėse kasacinėse nutartyse teismas taip pat panašiai aiškino apgaulės sampratą.¹⁹

D. Pranka, remiantis rusų mokslininko I. Ja. Foinickio nuomone, kuris daugiau nei prieš šimtą metų nuodugniai nagrinėjęs sukčiavimo nusikaltimą, taip pat išskyrė panašius apgaulės požymius: aiškumas, tikrumas; tikslas apgauti kitą; tiesos iškreipimas²⁰, pastebi, kad tokiems apgaulės požymiams pritaria ir kiti baudžiamosios teisės specialistai, ypač akcentuodami tikslą apgauti nukentėjusįjį²¹. Pritardamas egzistuojantiems apibrėžimams, autorius norėtų atkreipti dėmesį į apgaulės sampratos vystymosi tendencijas, nulemtas socialinio gyvenimo ir techninės pažangos raidos.²² Lietuvos baudžiamojoje teisėje susiformavo nuostata, kad sprendžiant klausimus, neįvykdžius civilinių sutarčių kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė, kuomet būtina atkreipti dėmesį į esminės apgaulės požymio buvimą arba nebuvimą.²³ Remiantis šiuo požiūriu būtent apgaulė, įtraukiant asmenį į sandorį ir jau šio sandorio metu turint tyčia nevykdyti savo prievolės, yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus²⁴. Tai, kad apgaulės sąvoka egzistuoja ir civilinėje ir baudžiamojoje teisėje, yra viena iš priežasčių, reikalaujančių atskirti baudžiamąją ir civilinę atsakomybes. Plačiau šis klausimas bus nagrinėjamas trečiojoje magistro baigiamojo darbo dalyje.

Taigi, apibendrinant pateiktus apgaulės apibrėžimus, teigtina, kad apgaulė – tai kaltininko sąmoningas pranešimas melagingu, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras

¹⁶ Gauchman, L. D.; Maksimov, S. V. *Otvetstvenost za prestuplenija protiv sobstvenosti*. Moskva, 2001, p. 131

¹⁷ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85), p. 72

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 1999, Nr. 10

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys bylose Nr. 2K-7-519/2006, Nr. 2K-23/2004, Nr. 2K-620/2010.

²⁰ Foinickij, I. Ja. *Moshennichestvo po russkomu pravu*. [Fraud in law of Russia. Part II]. Moskva, 2006, p. 93

²¹ Arendarenko, A. V.; Golubov, I. I. *Otvetstvennost pri obmane ili zloupotrebleniji doverijem* [Responsibility for fraud or abusing of trust]. [interaktyvus] 2001

²² Pranka D. Apgaulės samprata ir reikšmė atbribojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą // *Socialinių mokslų studijos*. Nr. 4 (2), 2012, p. 666

²³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006, p. 161

²⁴ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85), p. 71

aplinkybes ir faktus, arba jų nusišepimas, ko pasėkoje nukentėjusiojo sąmonėje susiformuoja klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti savo turtu, t. y. perduoti turtą, perleisti turtinę teisę, atsisakyti realizuoti savo turtinę teisę arba prisiimti turtinius įsipareigojimus. Apgaulės sąvokos egzistavimas civilinėje ir baudžiamojoje teisėje, yra viena iš priežasčių, reikalaujančių atskirti baudžiamąją ir civilinę atsakomybę.

1.2. Apgaulės požymiai ir formos

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare teigiama, kad baudžiamajai apgaulėi konstatuoti būtini trys požymiai²⁵:

- a) objektyviosios tiesos iškreipimas;
- b) tikslas – suklaidinti nukentėjusįjį (sąlygoti nukentėjusiojo klaidą);
- c) tyčia, t.y. kaltininko suvokimas, jog jis sąmoningai pateikia objektyviosios tikrovės neatitinkančią informaciją.

Pažymėtina, kad tikrovės neatitinkančių duomenų pateikimas be tikslo suklaidinti vidutinių gabumų nukentėjusįjį, arba pateikimas duomenų, kurie objektyviai negali suklaidinti vidutinių gabumų nukentėjusiojo, yra tik melas, nesudarantis apgaulės požymio turinio.

Atkreiptinas dėmesys, jog paprastas pažado netesėjimas nesusijęs su pagal sandorį įsipareigojusio asmens identifikavimu apsunkinimu ir/ar paties sandorio fakto įrodinėjimu nesudaro apgaulės sukčiavimo sudėtyje požymio²⁶. Antai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė „<...> pagal bylos medžiagą išeitu, kad A. G. netesėdamas pažado suklaidino nukentėjusiuosius dėl savo ketinimų. Tam, kad būtų galima konstatuoti esant sukčiavimą nepakanka susitarimo nevykdymo. Reikia nustatyti suklaidinimą dėl ketinimų, o suklaidinimas dėl ketinimų turi būti lydimas apgaulės elementu, kurie apsunkintų asmens identifikavimą ar paties sandorio fakto įrodinėjimą. Nukentėjusiesiems A. G. asmenybė yra žinoma, vadinasi, dėl jos nukentėjusieji nebuvo suklaidinti. Byloje nėra jokių dokumentų, kuriuose būtų išreikštas nukentėjusiųjų suklaidinimas, apsunkinantis patenkinti nukentėjusiųjų interesus civilinio proceso tvarka, todėl ši veika negali būti kvalifikuojama kaip sukčiavimas“²⁷.

Apgaulė gali pasireikšti dvejopai – skiriamos dvi jos formos: aktyvioji apgaulė ir pasyvioji apgaulė²⁸.

²⁵ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 334

²⁶ Ten pat

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-293/2002

²⁸ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 334

Aktyvioji apgaulė – tai sąmoningas kito asmens suklaidinimas pateikiant jam tikrovės neatitinkančią informaciją kaltininkui veikiant aktyviais veiksmais. Tuo tarpu *pasvyvioji apgaulė* pasireiškia tuo, jog kaltininkas, naudodamasis nukentėjusiojo tam tikrų esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusį, nors apie šiuos faktus kaltininkas privalo pranešti²⁹.

O. Fedosiuk apibendrintai pateikia apgaulės kaip teisinės kategorijos formų apibrėžimus³⁰: aktyvioji apgaulė – tai melagingų duomenų pateikimas, pasvyvioji - tikrųjų duomenų nuslėpimas. Aktyviosios apgaulės atveju kaltininkas aktyviais veiksmais pateikia nukentėjusiajam objektyvios tikrovės neatitinkančią informaciją ir taip ją suklaidina³¹.

D. Pranka remiantis B. V. Zdravomyslovu pateikia platesnį šios apgaulės formos apibrėžimą – tai tyčinis turto savininko arba kito turėtojo suklaidinimas pranešant melagingus duomenis, pateikiant suklastotus dokumentus ir atliekant kitokius veiksmus, dėl kurių minėtas asmuo klaidingai suvokia turto perėjimo kaltininko nuosavybės pagrindą ir susikuria turto perdavimo teisėtumo iliuziją. D. Prankos teigimu, aktyvioji apgaulė visada siejama su aktyviais asmens veiksmais, kurie paprastai pasireiškia žodžiais, raštu arba konkludentiniais veiksmais³².

G. A. Esakov *et al.* pasvyvioją apgaulės formą apibrėžia kaip teisiškai reikšmingų faktinių aplinkybių nutylėjimą, kai apie tokias aplinkybes kaltininkas privalėjo pranešti, ir kai jų nežinodamas nukentėjusysis kaltininkui perdavė savo turtą arba teisę į savo turtą³³. Taigi, pasvyvioji apgaulės forma priešingai nei aktyvioji suprantama kaip faktų, kuriuos kaltininkas privalėjo pranešti, nutylėjimas.

Dabartinėje baudžiamojoje teisėje sąmoningas faktų nuslėpimas (nutylėjimas) yra pripažįstamas vienu iš daugelio apgaulės būdų³⁴. Diskusijų dėl pasvyviosios apgaulės dažniausiai kyla daugiau nei dėl aktyviosios. Antai, diskutuojama, ar pareiga pranešti tam tikrus faktus apima tik teisinę, ar ir moralinę pareigą.

E. Sinkevičiaus manymu, moralinės pareigos pažeidimas jokių būdu negali būti pripažintas apgaulės požymiu su sukčiavimu susijusių nusikalstamų veikų sudėtyse. Taigi bendriausia prasme baudžiamosios teisės doktrinoje apgaule reikėtų pripažinti tokių faktų nutylėjimą, kai kaltininkas turėjo teisinę pareigą apie šiuos faktus pranešti. Sutinkama su E. Sinkevičiaus nuomone, kad dažnai teisės doktrinoje ši pareiga grindžiama „sąžiningu elgesiu“

²⁹ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 334-335

³⁰ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 83

³¹ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 50

³² Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 53

³³ Esakov G. A., *et al.* Rossijskoje ugolovnoje pravo. T. 2. Osobennaja chast' [Criminal Law of Russia. Special part]. Moskva: Poligraf, 2005, p. 188

³⁴ Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius, 1998, p. 61

arba apskritai „pareiga“, tačiau tokiu atveju pareiga pranešti lieka grynai moralinė pareiga, kurios pažeidimas šiais atvejais jokių būdu negali būti pripažintas apgaulės požymiu. Todėl E. Sinkevičius siūlo, kad apgaule reikėtų pripažinti tokių faktų nutylėjimą, kai kaltininkas turėjo teisinę pareigą apie juos pranešti³⁵.

Manytina, kad atsakymas į klausimą, ar moralinės pareigos pažeidimą derėtų pripažinti apgaule, priklauso nuo teisinės mokyklos. Pozityvistinės jurisprudencijos šalininkai moralinės pareigos pažeidimo nelaikytų apgaule³⁶. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teisė ir moralė gali ir sutapti pagal tai, ką jos reguliuoja, tačiau, anot H. Kelzeno, pamatinis teisės ir moralės skirtumas yra toks: teisė yra prievartinė tvarka, t.y. normatyvinė tvarka, kuri siekia paskatinti tam tikrą pozityvų elgesį, priešingą elgesį siedama su socialiai organizuotu prievartos aktu, tuo tarpu moralė yra socialinė tvarka be tokių sankcijų³⁷.

Teisiniam realizmui pritariantys mokslininkai moralinės pareigos pažeidimą iš esmės galėtų laikyti apgaulės dalimi. Teigtina, kad teisine prasme šis pažeidimas neturėtų būti laikomas pasyviosios apgaulės forma, tačiau kriminologine prasme moralinės pareigos pažeidimas iš principo galėtų patekti į deviacinio elgesio sampratą³⁸. Pareigos pranešti apie tam tikrus faktus supratimą paaiškina ir LAT, antai „*pasyvioji apgaulė yra tuomet, kai kaltininkas, pasinaudodamas nukentėjusiojo tam tikrų esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusįjį, nors apie šiuos faktus kaltininkas turėjo teisinę pareigą pranešti. Pastarąja forma ir pasireiškė V.N. panaudota apgaulė, nes, J.M. nežinant ir nedalyvaujant, buvo suklastotas jo prašymas dėl žemės grąžinimo, nepranešta apie žemės ribų atmatavimą, neįteiktas jam Vilniaus apskrities viršininko sprendimas dėl nuosavybės teisių į 11,38 ha žemės atkūrimo, nors V.N. turėjo tarnybinę pareigą apie žemės grąžinimo veiksmus bei tuo klausimu priimtus juridinius sprendimus informuoti J.M., todėl teismai pagrįstai šiuos jo veiksmus kvalifikavo kaip apgaulės panaudojimą sukčiavime*“³⁹.

D. Pranka, nagrinėdamas pasyviosios apgaulės aiškinimo ribas sukčiavimo kaip nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematikos kontekste, teigia, kad objektyviai egzistuojančių faktų nutylėjimas – tai neveikimu išreikšta apgaulė, o neveikimui baudžiamosios teisės teorijoje yra keliami tokie reikalavimai: 1) pareiga veikti; 2) galimybė veikti. Todėl nustačius, kad asmuo buvo teisiškai įpareigotas apie atitinkamas aplinkybes

³⁵ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Monografija, Vilnius, 2002, p. 50-51

³⁶ Zaksaitė S. Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos // Doktoro disertacija. Socialiniai mokslai. Vilnius: VU, 2012, p. 29

³⁷ Kelzenas H. Grynoji teisės teorija. Vilnius, 2002, p. 85

³⁸ Zaksaitė S. Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos // Doktoro disertacija. Socialiniai mokslai. Vilnius: VU, 2012, p. 30

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-517/2004

informuoti nukentėjusį, reikia taip pat išsiaiškinti, ar toks asmuo turėjo galimybę tai padaryti. Nenustačius bent vieno aspekto, prioritetas teiktinas civilinei atsakomybei⁴⁰.

Taigi, apibendrinant teigtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje apgaulė aiškinama kaip kito asmens suklaidinimas pranešant jam melagingus duomenis (aktyvioji apgaulė) arba nutylint tikruosius duomenis, kai apie juos pranešti būtina (pasyvioji apgaulė). Teigtina, kad siekiant įrodyti, kad asmuo privalėjo pranešti tikruosius duomenis, reikia įrodyti kad asmuo buvo teisiškai įpareigotas apie šiuos duomenis informuoti nukentėjusį bei, kad jis turėjo galimybę tai padaryti.

1.3. Pagrindinių apgaulės rūšių baudžiamojoje teisėje teorinė analizė

Apgaulės panaudojimas svetimam turtui užvaldyti arba teisei šį turtą įgyti sudaro sukčiavimo esmę. Apgaulė sukčiaujant panaudojama turint tikslą suklaidinti turto savininką ar valdytoją arba asmenį, kurio žinioje yra turtas, o pastarieji dėl suklydimo apgaulės įtakoje savanoriškai patys perleidžia turtą ar teisę į turtą kaltininkui manydami, kad šis turi teisę jį gauti. Apgaulė pasireiškia turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto ar teisės į turtą perleidimo aplinkybes ir pan. Turto užvaldymas arba teisės į turtą įgijimas piktnaudžiaujant pasitikėjimu yra viena iš apgaulės formų. Sukčiavimo dalykas yra svetimas turtas ar teisė į svetimą turtą⁴¹. Antai, asmens, įsteigusio įmonę, kuri viešai skelbiasi priiminėjanti iš gyventojų pinigus ir įsipareigojanti mokėti palūkanas, tačiau neturėjo tikslo vykdyti ir nevykdė jokios realios veiklos, o buvo panaudota tik kaip apgaulės priemonė pinigams gauti, veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas⁴².

Kitas pavyzdys, kai veika kvalifikuojama pagal BK 182 str. 1 dalį, jei *„kaltininkas suklaidino nukentėjusį, pažadėdamas jam už jo perduotus pinigus nupirkti žemės sklypą su sodo namu, nors šio pažado neketino tesėti. Nukentėjusysis, klaidingai suvokdamas kaltininko ketinimus, perdavė pinigus kaltininkui. Kaltininkas, gavęs pinigus, už juos sodo sklypo su namu nenupirko ir šių pinigų nukentėjusiajam negražino. Nupirkti sodo sklypą su namu ar sugrąžinti pinigus nukentėjusiajam kaltininkas neketino, nes ilgą laiką po to, kai buvo įmokėta dalis sumos už žemės sklypu ir ant jo stovintį namą nesiėmė jokių veiksmų, kad namo įsigijimo dokumentai būtų sutvarkyti nukentėjusiojo vardu, o pastangų grąžinti tariamą skolą ėmėsi tik po to, kai dėl*

⁴⁰ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 54

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose, 7 p. // „Teismų praktika“, Vilnius, 1998, Nr. 10

⁴² Ten pat

veikos buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas⁴³. Taip pat „<.> pinigų pasiskolinimas iš nukentėjusiųjų žadant juos investuoti į verslą nors realiai to neketinama daryti, ir pasiskolinimas iš kitų nukentėjusiųjų nurodant, kad ketinama pirkti namą ir sodo sklypą už kuriuos gavus banko paskolą bus gražintos skolos nukentėjusiesiems, tačiau nesant byloje duomenų apie tai, jog kaltininkė būtų kokiais nors būdais mėginusi gražinti pasiskolintus pinigus, kvalifikuojamas kaip sukčiavimas“⁴⁴. Šie pavyzdžiai iliustruoja piktnaudžiavimą pasitikėjimu, ko pasėkoje nukentėję asmenys buvo suklaidinti dėl ketinimų, o kaltininkai užvaldė jų turtą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. 8 “Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose” pareiškė, kad turto užvaldymas arba teisės į turtą įgijimas piktnaudžiaujant pasitikėjimu yra viena iš apgaulės rūšių⁴⁵. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu – tai piktavališkas suklaidinimas dėl savo ketinimų, kuris pasireiškia kaip pažadai iš anksto nenumatant jų vykdyti, galima teigti, kad tai savotiškas suklaidinimas dėl to, kas turi įvykti ateityje.

Piktnaudžiavimą pasitikėjimu ganėtinai išsamiai baudžiamosios teisės teorijoje nagrinėja E. Sinkevičius, kuris šį požymį aiškina dvejopai: pirma, piktnaudžiavimas pasitikėjimu gali būti, kai kaltininkas piktam panaudoja nukentėjusiojo jam pareikštą pasitikėjimą. O pasitikėjimo santykiai tarp kaltininko ir nukentėjusiojo gali atsirasti iš darbinių, tarnybinių, asmeninių ar sutartinių santykių. Antra, piktnaudžiavimas pasitikėjimu gali būti suprantamas kaip melagingi pažadai ir įtikinėjimas arba sutarčių sudarymas be išankstinio tikslo jas vykdyti. Kadangi nagrinėjamas nusikaltimas yra turtinis, E. Sinkevičius teigia, jog pasitikėjimo santykiai negali atsirasti iš tarnybinių ar darbinių santykių. Todėl piktnaudžiavimas pasitikėjimu – tai asmeninių ir sutartinių santykių pagrindu įgyto pasitikėjimo panaudojimas sudarant sutartis ar kitaip įsipareigojant turtu be išankstinio tikslo šiuos įsipareigojimus vykdyti bei sudarant tokią teisinę situaciją, kai kreditoriaus teisių gynimas civiline tvarka yra apsunkintas arba dėl objektyvių priežasčių apskritai neįmanomas. Antai, *M. S. nuteistas už tai, kad apgaule savo naudai igijo didelės vertės svetimą turtą šiomis aplinkybėmis: „apgaule, kuri pasireiškė tuo, kad sužinojęs R. D. ketinimą investuoti savo pinigus į metalo verslą Baltarusijos Respublikoje, piktnaudžiaudamas R. D. pasitikėjimu, atliko toliau išvardytus veiksmus, kuriais pasiekė, kad R. D. perduotų jam 1 620 000 Lt, kurių M. S. gražinti neketino: įtikino R. D., kad jis, kaip fizinis asmuo, negali investuoti savo pinigų į metalų verslą Baltarusijos Respublikoje, pasiūlė pinigus šiuo tikslu perduoti M. S., kaip M. S. firmos savininkui, bei įtikino R. D. investavimo per jo įmonę*

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-377/2003

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-651/2006

⁴⁵ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 335; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (B K 274 ir 275 str.)“ 3 p. // „Teismų praktika“, Vilnius, 1998, Nr. 10

tikslingumu, siekdamas sudaryti R. D. įspūdį, kad susitarimas naudoti perduodamus pinigus būtų R. D. numatytu tikslu yra realus, įtikino R. D. pinigus perduoti paskolos sutartimi, parengė neprocentinę paskolos sutartį, kurioje nustatyta, kad M. S. firma iš R. D. pasiskolino 1 620 000 Lt, taip pat joje nustatant R. D. ketinimą atitinkantį paskolos tikslą – pirkti metalų gaminius iš Ukrainos metalurgijos gamyklų ir juos realizuoti Baltarusijoje, su R. D. pasirašė šią sutartį ir bankiniais pavedimais iš asmeninės R. D. sąskaitos per penkis kartus į M. S. firmos sąskaitą gavo iš R. D. 1 620 000 Lt, kuriuos panaudojo savo reikmėms, taip padarydamas R. D. 1 620 000 Lt žalą⁴⁶“.

Tuo tarpu, nagrinėdamas BK 186 straipsnį, E. Sinkevičius apskritai sukritikuoja šį požymį, teigdamas, kad kai turtinė žala padaroma piktnaudžiaujant pasitikėjimu, pakaktų taikyti tik civilinę atsakomybę⁴⁷. Tokiu būdu baudžiamojoje teisėje yra siaurinama piktnaudžiavimo pasitikėjimu samprata, susiejant ją su nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo problematika. Plačiau šie aspektai bus nagrinėjami kituose šio darbo skyriuose.

Ganėtina nauja apgaulės rūšis – tai automatizuotos sistemos įveikimas apgaulingai identifikuojant save per svetimo kodo ir/ar slaptažodžio surinkimą arba kitu neteisėtu būdu.

Elektroninėje bankininkystėje visos operacijos su pinigėmis lėšomis yra tvarkomos žmogaus sudarytų kompiuterinių programų pagrindu. „<...> Sistema sudaryta tokiu būdu, kad ji priima komandą ir atlieka operaciją, jei surinkti tinkami sąskaitų turėtojų identifikaciniai kodai. <.. .> Jei kodą surenka ir komandą duoda asmuo, neturintis teisės atlikti operacijų su sąskaitoje esančiomis pinigėmis lėšomis, jis pateikia operacinei sistemai ir bankui save, kaip kitą asmenį turintį tokią teisę ir taip suklaidina elektroninę sistemą ir tuo pačiu banką. Pastarieji klaidingai nusprendė, kad toks asmuo teisėtai duoda komandą atlikti operaciją, suklydę savanoriškai perleidžia teisę į turtą, t. y. perveda pinigines lėšas kitam sąskaitos turėtojui, o vėliau išduoda pinigus. Apgaulė šioje byloje reiškėsi ne įmonių, kurių lėšos laikomos banke, o banko, kaip sąskaitose esančių įmonių pinigų savininko, suklaidinimu.“ Taigi byloje nurodytais atvejais surinkus mokėjimo kortelių skaitytuvo kodą ir davus komandą elektroninei sistemai, suklaidinta buvo elektroninė sistema ir bankas, kurio nuosavybėje buvo įmonių pinigines lėšos⁴⁸.

Šioje nutartyje analizuojama situacija, susijusi su elektronine bankininkyste, ir daroma išvada, kad apgauti galima ne tik asmenį, bet ir elektroninę sistemą. D. Pranka atkreipia dėmesį, kad vėlesnėje teismų praktikoje ši 2001 metais buvusi dar gana nauja apgaulės samprata, įsitvirtino, be to, plečiantis elektroninei bankininkystei, tapo vis dažnesnė. Autoriaus teigimu, palyginti su tradicine apgaulės sąvoka, nauja yra tai, kad melagingos žinios gali būti pateikiamos

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2012

⁴⁷ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 71-72

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-682/2001

ne tik asmeniui, t. y. turto savininkui ar valdytojui, bet ir elektroninei sistemai. Tokia sistema galėtų būti bankomatas, elektroninių mokėjimo priemonių skaitytuvai, esantys parduotuvėse ar kitose įstaigose, taip pat elektroninės bankininkystės sistema, kuri yra suklaidinama panaudojant turto savininko asmens duomenis, kodus ir slaptažodžius. Nors baudžiamosios teisės teorijoje ne visi autoriai pritaria šiai pozicijai (teigdami, kad kompiuterinė sistema yra tas pats kas ir seifo spyna – ji neturi psichikos, todėl jos apgauti neįmanoma⁴⁹), anot D. Prankos, nebūtina išsikibus laikytis tradicinės apgaulės sampratos, taigi, pritartina anksčiau išdėstytiems teismų argumentams, iš kurių matyti, kad apgauti galima ne tik asmenį, bet ir sistemą⁵⁰.

Apgaulė per trečiąjį asmenį ganėtinai nauja apgaulės rūšis, pakankamai neseniai pripažįstama teismų praktikoje pasireiškia suklaidinimu trečio asmens, kuris klaidos įtakoje savo veiksmu padaro žalą kitam asmeniui, pvz. įgyja svetimą turtą ir pan. Antai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. vasario 11 d. išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistojo Tomo Smelstoriaus kasacinį skundą dėl Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendžio, kuriuo jis nuteistas pagal BK 274 straipsnio antrąją dalį, t. y. už pakartotinį sukčiavimą. „*T. Smelstorius nuteistas už tai, kad neteisėtai įgijęs mokėjimo kortelę apgaule užvaldė turtą. Nusikaltimo, numatyto BK 274 straipsnyje, esmę sudaro apgaulė siekiant užvaldyti svetimą turtą. T. Smelstorius neteisėtai įgijo (pavogė) mokėjimo kortelę ir sužinojo jos PIN (angl. personal identification number – asmens tapatybės numeris) kodą. PIN kodas yra mokėjimo kortelės turėtojo elektroninis parašas – seka duomenų, įvedamų į atsiskaitymo mokėjimo kortele terminalą ar bankomatą. Neteisėtai įgytos mokėjimo kortelės ir neteisėtai sužinoto jos PIN kodo panaudojimas mokant už prekes ar paslaugas yra ne kas kita, kaip prisistatymas kitu asmeniu – teisėtu mokėjimo kortelės turėtoju. Kaltininkas, atsiskaitydamas neteisėtai įgyta mokėjimo kortele, supranta, kad už prekes ar paslaugas moka ne savo, o teisėto mokėjimo kortelės turėtojo pinigais. Šiuo atveju kaltininkas, prisistatydamas teisėtu mokėjimo kortelės turėtoju, apgauna ne pasisavinamo turto savininką ar valdytoją, bet išigyjamų prekių savininką ar valdytoją arba paslaugų teikėją, nes šis suklydęs perleidžia turtą kaltininkui ar suteikia jam paslaugas manydamas, kad atsiskaitoma sąžiningai. Nors panaudodamas svetimą mokėjimo kortelę ir jos PIN kodą kaltininkas apgauna ne užvaldomo turto savininką ar valdytoją, bet kitą asmenį, tačiau ši aplinkybė jo veikos kvalifikavimui neturi įtakos, nes tokia veika visiškai atitinka būtinus objektyviusius nusikaltimo, numatyto BK 274 straipsnyje, požymius: kaltininkas imasi apgaulės – sudaro išpūdį esąs teisėtas kortelės turėtojas ir šitaip užvaldo svetimą turtą*“⁵¹.

⁴⁹ Sunchalijeva L. E. Moshennichestvo. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk [Fraud. Dissertation of Candidate of Law Science]. Stavropol, 2004

⁵⁰ Pranka D. Apgaulės samprata ir reikšmė atribojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą // Socialinių mokslų studijos. Nr. 4 (2), 2012, p. 666-667

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-133/2003

Pasinaudojimas svetimu mokėjimo instrumentu finansinei operacijai inicijuoti - banko mokėjimo kortele, parduotuvės kasoje pateikus šį mokėjimo instrumentą atsiskaityti už perkamas prekes ir svetimu vardu pasirašius banko mokėjimo kortelės nuskaitymo termino kvitus, laikytina, jog kaltininkas prisistatė teisėtu kortelės turėtoju, todėl atsiskaitymas svetima banko mokėjimo kortele už prekes vertintinas kaip tyčinis teisėto kortelės turėtojo piniginių lėšų užvaldymas apgaule, kuris kvalifikuojamas kaip sukčiavimas⁵². Neretai atsiskaitant parduotuvėse dažniausiai banko išduotomis mokėjimo kortelėmis turėtojui neleidžiama pačiam tiesiogiai prieiti prie mokėjimo priemonių skaitytuvo. Tokiu atveju svetima kortelė paduodama kasininkui, kuris pats atlieka mokėjimo operaciją ir taip įgyjamos prekės ar paslaugos. Taigi objektyvios tikrovės neatitinkanti informacija yra pateikiama ne nukentėjusiajam, o dažniausiai kasininkui, t. y. asmeniui, kuris nėra susijęs su šios nusikalstamos veikos dalyku – turtu, pasireiškiančiu pinigais, esančiais konkrečioje sąskaitoje⁵³. Šiuo atveju apgaulė pateikiama ne savininkui ar valdytojui, arba asmeniui, kurio žinioje yra turtas. Turtas kasininko atžvilgiu yra svetimas, jis negali jo valdyti, naudotis juo ir disponuoti. Taigi, tokiu atveju apgautasis ir nukentėjusysis nesutampa.

D. Pranka apgaulę per trečiuosius asmenis įvardija kaip apgaulę panaikinant arba išvengiant turtinės prievolės (tam tikrais atvejais ir sukuriant nukentėjusiajam prievolę), kai suklaidinamas ne turto savininkas, o trečiasis asmuo, minėto pavyzdžio atveju paprastai institucija, turinti teisę priimti teisiškai reikšmingus sprendimus, spręsti teisinius ginčus. Šią apgaulę autorius siūlo vadinti fiktyvios teisinės padėties sudarymu, sudarant prielaidas išvengti turtinės prievolės⁵⁴. Tokią padėtį neretai efektyviausiai įmanoma sudaryti su trečiųjų šalių pagalba. Šios apgaulės rūšies tipinis pavyzdys: įmonė, turinti skolų, per fiktyvias sutartis sudaro dirbtinį nemokumą ir dėl šios priežasties kreipiasi į teismą dėl bankroto iškelimo. Vėliau teismo pripažįstama bankrutavusia ir tokiu būdu panaikinamos įmonės turėtos turtinės prievolės. Panaši situacija būtų teismui pateikiant suklastotus dokumentus, patvirtinančius, kad prievolė jau įvykdyta. Taigi šiuo atveju apgaulė pasireiškia per trečiąją šalį panaikinant turtines prievoles. Taip pat galima situacija, kuri patenka į šios apgaulės rėmus – kai civilinis ieškovas, siekdamas prisiteisti pinigų iš atsakovo, pateikia teismui suklastotą dokumentą, kuriuo įrodinėja savo teisę. Šioje situacijoje taip pat suklaidinama trečioji šalis – teismas⁵⁵. Tai pakankamai nauja apgaulės rūšis, kurios pavyzdžių teismų praktikoje dar nėra labai daug. Iš esmės tokia apgaulės rūšis atitinka pagrindinius apgaulės požymius – trečio asmens suklaidinimas siekiant padaryti žalos

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-567/2007

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-133/2003; 2K-47/2005; 2K-567/2007

⁵⁴ Pranka D. Apgaulės samprata ir reikšmė atribojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą // Socialinių mokslų studijos. Nr. 4 (2), 2012, p. 667

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34/2010

nukentėjusiajam, vadinasi yra pakankama kaltininko veiksmus pripažinti sukčiavimu. Antai, B. Z. nuteistas už tai, kad apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turta, „Kauno miesto apylinkės teismui pateikdamas ieškinį dėl pažeistų teisių ir jame nurodydamas žinomai melagingus duomenis apie tai, kad 2003 m. spalio 1 d. paskolino Bronislovui K. G. 45 000 Lt buto, esančio Kaune, V. 11-3, remontui, o B. K. G. šiame bute gyveno ir išsipareigojo minėtą butą ir dalį ūkinio pastato, perleisti B. Z. nuosavybėn, jei jis iki 2003 m. lapkričio 29 d. negrąžins skolos, nurodydamas, kad B. K. G. mirė ir neturi įpėdinių, bei prie ieškinio pridėdamas žinomai netikrą dokumentą - paskolos sutartį, kurią pats ir pagamino, apgaule savo naudai⁵⁶. Teismų praktikoje pripažįstama, kad veika kvalifikuojama kaip sukčiavimas ir tais atvejais, kai kaltininkas apgaule naudoja siekdamas suklaidinti asmenį, turintį teisę spręsti teisinį ginčą ir priimti privalomai vykdytiną sprendimą, o pastarasis priima sprendimą dėl nukentėjusiojo turto, turtinės teisės perleidimo kaltininkui ar kaltininko turtinės prievolės panaikinimo⁵⁷. Tokiu atveju apgautasis asmuo ir nukentėjusysis nesutampa. Būtent tokias aplinkybes teismai nustatė nagrinėjamoje byloje, pripažinę, kad nuteistasis B. Z. pateikė teismui suklastotą paskolos sutartį, kurios pagrindu teismas pripažino jo nuosavybės teisę į svetimą butą.

Apgaule taip pat laikoma: kai kaltininkas atsiskaito aiškiai blogai pagamintais netikrais pinigais; lošiant azartinius lošimus, kai jų rezultatas kaltininko yra kontroliuojamas ar valdomas; įteikiant piniginę „lėlę“ vietoje tikrų pinigų; reikalaujant draudimo išmokos sumokėjimo ir pateikiant neegzistavusį draudiminį įvykį „patvirtinančius“ dokumentus; pateikiant suklastotus dokumentus pensijoms ar kitoms socialinėms pašalpoms gauti; teisme apgaulingai tvirtinant apie esančias aplinkybes, kurios šalina civilinę atsakomybę, pateikiant suklastotus dokumentus, patvirtinančius prievolės įvykdymą pagal čekį ar vekselį antrą kartą inkasuojant pinigus; sudaromose sutartyse nurodant sutarties šalies tikrovės neatitinkančius identifikacinius duomenis; mokesčių inspekcijai pateikiant suklastotus krovinio gabenimo dokumentus bei reikalaujant gražinti PVM ir kt.⁵⁸

Atlikus pagrindinių apgaulės rūšių baudžiamojoje teisėje teorinę analizę, pažymėtina, kad pastaruoju metu paplitusios apgaulės rūšys yra elektroninės sistemos apgaulė, apgaulė per instituciją, turinčią teisę spręsti teisinį ginčą ar priimti kitokią teisinę reikšmę turinčius sprendimus, apgaulė panaikinant arba išvengiant turtinės prievolės per trečiuosius asmenis kitaip sakant apgaulė per trečiuosius asmenis. Pastaroji ypač įdomi, nes pasireiškia fiktyvios teisinės padėties sudarymu, sudarant prielaidas panaikinti arba išvengti turtinės prievolės, kuomet suklaidinamas ne turto savininkas, o trečiasis asmuo ir tokiu atveju apgautasis ir nukentėjusysis nesutampa.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2012

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-187/2010, 2K-474/2010

⁵⁸ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 336

2. APGAULĖS POŽYMIO SPECIFIKA NUSIKALTIMUOSE IR BAUDŽIAMUOSIUOSE NUSIŽENGIMUOSE NUOSAVYBEI, TURTINĖMS TEISĖMS IR INTERESAMS

2.1. Apgaulės požymio ypatumai turtiniuose nusikaltimuose

Sukčiavimas - tai apgaule savo ar kitų naudai igijimas svetimo turto ar turtinės teisės, išvengimas turtinės prievolės arba jos panaikinimas. Iš tikrųjų apgaulė sukčiaujant dažniausiai naudojama turint tikslą suklaidinti turto savininką, valdytoją ar asmenį, kurio žinioje yra turtas, o pastarieji dėl suklydimo, suklaidinti apgaulės, savanoriškai patys perleidžia turtą ar turtinę teisę kaltininkui manydami, kad šis turi teisę jį gauti, arba panaikina jo turtinę prievolę⁵⁹.

Apgaulė, kaip sukčiavimo nusikaltimo padarymo būdas, yra įtraukta į sukčiavimo sudėtį, todėl kvalifikuojant asmens veiką pagal BK 182 straipsnį visais atvejais turi būti nustatoma. Apgaulė sukčiaujant panaudojama turint tikslą taip suklaidinti turto savininką, valdytoją ar asmenį, kurio žinioje yra turtas, kad jis, būdamas suklaidintas savo valia kaltininko, veikiančio savo ar kitų asmenų naudai, perduotų (perleistų) turtą ar turtinę teisę manydamas, kad jis ar asmenys, kurio interesais kaltininkas veikė, turi teisę jį gauti. Kasacinės instancijos teismas savo nutartyse yra ne kartą pasisakęs, kad apgaulė yra esminis sukčiavimo požymis, ir kad sukčiavimo atveju apgaulė turi būti esminė, t. y. suklaidinimas turi turėti lemiamą reikšmę asmens apsisprendimui dėl turto ar turtinės teisės perdavimo kitam asmeniui⁶⁰.

Apgaulė ir jos subjektyvus suvokimas yra svarbus sukčiavimo nusikaltimo sudėties objektyvinis požymis. Veiką kvalifikuojant kaip sukčiavimą būtina įrodyti, kad savo ketinimą nesilaikyti sutarties sąlygų ir užvaldyti turtą asmuo maskuoja apgaule suklaidindamas kitą asmenį dėl savo ketinimų. Sukčiavimas padaromas tyčia, t.y. kaltininkas suvokia, kad turtas įgyjamas neteisėtai panaudojant apgaulę ir turto savininkas dėl to patirs turtinę žalą, numato tokius padarinius ir jų nori⁶¹.

Pažymėtina, kad sukčiavimo byloje reikia įrodinėti ne tik suvokimą, kad pasisavinamas turtas, bet ir suvokimą, kad tai daroma apgaule, be to, kad turtas yra svetimas⁶².

Anot O. Fedosiuk, sukčiavimas – tai iš esmės kito žmogaus įtraukimas į jam nenaudingą sandorį apgaule, o tokių sandorių metu nukentėjusysis gali netekti ne tik savo nuosavybės, bet ir

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-343/2012

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-349/2012

⁶¹ Šiaulių rajono apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-291/2012

⁶² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai // Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009, p. 362

kitų daiktinių ir prievolių (reikalavimo) teisių. Tokio sandorio žala gali pasireikšti ir tuo, kad nukentėjusiajam atsiras turtinė prievolė, kurią jis privalės vykdyti⁶³.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje tradicinė sukčiavimo sąvoka, kai sukčiavimas buvo apibrėžiamas kaip turto ir teisės į turtą įgijimas apgaule galiojo iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, kuomet pakito sukčiavimo sudėtis (BK 182 str.) ir esminiai šio nusikaltimo požymiai. Vietoj tradicinės formuluotės, atsirado gerokai sudėtingesnė: sukčiavimas dabar išdėstomas kaip savo ar kitų naudai svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, turtinės prievolės išvengimas arba jos panaikinimas apgaule⁶⁴. Taigi, kaip matyti, sukčiavimo objektu tapo ne tik nuosavybės teisė, bet ir kitos turtinės teisės ir turtiniai interesai.

Turtinių nusikaltimų plačiuoju požiūriu koncepcija užtikrina ne tik nuosavybės, bet ir visų turtinių santykių apsaugą nuo nusikalstamų kėsinių. Jos principinė idėja yra ta, kad nusikalstamas turtinės naudos gavimas nebūtinai pažeidžia kito asmens nuosavybės teisę⁶⁵. Nusikaltimų turtui koncepcija kildinama iš Vokietijos baudžiamosios teisės, tačiau dėl jos logiškumo tokių pat idėjų buvo laikomasi ir Rusijos imperijos ir tarpukario Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Šis požiūris būdingas ir šiuolaikinei JAV, Anglijos ir kitų Europos šalių baudžiamajai teisei⁶⁶.

Sukčiavimo dalyką naujame LR BK dabar nusako plačiai suvokiamas terminas „nauda“, kuri gaunama normoje nurodytais būdais - įgyjant turtą, turtinę teisę, išvengiant arba panaikinant turtinę prievolę. Pavyzdžiui, kai sukčius apgaule užvaldo svetimus pinigus arba kitą kilnojamąjį ar nekilnojamąjį materialų turtą, galima kalbėti apie nuosavybės teisės pažeidimą, kai jis paveikia nukentėjusįjį taip, kad šis panaikina kaltininko turtinę prievolę, nukenčia jo turtinio reikalavimo teisę, o tais atvejais, kai, pavyzdžiui, kaltininkas apgaule apkrauna kitą žmogų turtine prievole, pažeidžiamas nukentėjusiojo turtinis interesas tokios prievolės neturėti. Visada kaltininkas iš to gauna turtinę naudą, o nukentėjusysis patiria turtinę žalą. Platesnis požiūris į sukčiavimo objektą ir dalyką nulėmė ir tai, kad formuluojant sukčiavimo dalyką buvo atsisakyta teisės į turtą sąvokos, o vietoj jos buvo pavartota turtinės teisės sąvoka. Tokiam žingsniui pritartina, nes teisės į turtą požymį sunku aiškinti, jis įvairiai traktuotinas, be to, civilinė teisė tokios sąvokos nevartoja, tuo tarpu visiškai logiška, kad baudžiamieji įstatymai, kriminalizuodami civilinėje apyvartoje pasireiškiančias veikas, vartotų civilinės teisės terminiją. Tačiau nauja juridinė technika iš tikrųjų nėra nauja - 1903 m. Rusijos baudžiamajame statute

⁶³ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 79

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000

⁶⁵ Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose // Jurisprudencija, t. 28/20, 2002, p. 84

⁶⁶ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 79

sukčiavimo sudėtyje buvo vartojamas terminas „право по имуществу“, kuris į lietuvių kalbą tarpukario teisininkų buvo verčiamas kaip turto teisė. Terminas „teisė į turtą“ atsirado tarybinėje baudžiamosioje teisėje ir atitiko koncepciją, sureikšminusią socialistinę nuosavybę kaip kėsinimosi objektą, sukčiavimas kartu su vagyste (slapta ir atvira) bei plėšimu buvo laikomas turto grobimo forma, jo dalykas buvo aiškinamas tik kaip materialus turtas⁶⁷.

Platesnis požiūris į sukčiavimo dalyką Lietuvoje buvo įtvirtintas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 28 d. išaiškinime, kuris leido pripažinti teisės, į turtą įgijimu šias nusikalstamos turtinės naudos rūšis: teisės gauti svetimą turtą, juo naudotis ir disponuoti, taip pat kaltininko turtinės prievolės panaikinimą⁶⁸.

Naujame LR BK turtinių nusikaltimų objektą nusako trys saugomi teisiniai gėriai: nuosavybė, turtinės teisės ir turtiniai interesai⁶⁹. Šios sąvokos faktiškai apima visą turtinių santykių sritį, leidžia sukonkretinti kiekvienos nusikalstamos veikos objektą ir taip tiksliau paaiškinti jos esmę.

Sukčiavimo objektu laikoma kiekvieno konkretaus asmens (fizinio ir/ar juridinio) turtiniu santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė ir turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo įvykdyti. Sukčiavimo dalykas įstatyme įvardijamas požymiais: svetimas turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė⁷⁰. Sukčiavimas yra turtinis nusikaltimas, todėl sukčiavimo dalykas privalo turėti ekonominę vertę bei objektyviai gali būti įvertinti pinigais⁷¹. Turtas yra svetimas, kai jis kaltininkui nepriklauso nuosavybės teise⁷², taip pat kai nei kaltininkas, nei tretysis asmuo, kurio naudai veikė kaltininkas, į nukentėjusiojo turtą neturi jokių objektyvia teise paremtų turtinių teisių ar turtinių reikalavimų⁷³.

Objektyvieji sukčiavimo požymiai – 1) svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas, 2) turtinės prievolės išvengimas, 3) turtinės prievolės panaikinimas – BK 182 straipsnio dispozicijoje suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padaryta bent viena nurodytų veikų⁷⁴. Antai, *M. S. nuteistas už tai, kad apgaule savo naudai igijo didelės vertės svetimą turtą šiomis aplinkybėmis: apgaule, kuri pasireiškė tuo, kad, sužinojęs apie R. D. ketinimą investuoti savo pinigus į metalų verslą Baltarusijoje, piktnaudžiaudamas R. D.*

⁶⁷ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 79-80

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. Nr. 10, 1998, p. 266

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000

⁷⁰ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 332

⁷¹ Ten pat, p. 333

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. Nr. 10, 1998, p. 4

⁷³ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 332

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-349/2012

*pasitikėjimu pasiekė, kad šis jam perduotą 1 620 000 Lt, kurių neketino gražinti*⁷⁵. Šis pavyzdys iliustruoja, jog pakanka vieno sukčiavimo požymio – svetimo turto įgijimo – baudžiamosios atsakomybės kilimui.

Svetimu turto laikoma dėl tariamo prekių „eksporto“ susidariusi PVM permoka⁷⁶, taip pat svetimu laikomas akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net jos vieninteliame akcininkui⁷⁷. Sukčiavimo būdu įgyta turtinė teisė kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui taip pat laikoma svetima⁷⁸.

Taigi, sukčiavime nusikalstamas naudos gavimas gali pasireikšti keturiomis formomis: turto arba turtinės teisės įgijimu, taip pat turtinės prievolės panaikinimu arba išvengimu.

Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare išdėsto, kad *svetima turtinė teisė* – tai jokių objektyviai egzistuojančiu teisiniu pagrindu kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui nepriklausanti turtinė teisė, kuri atitinka nukentėjusiojo turtinę pareigą ir tokią teisę įgijęs kaltininkas ar naudą gavęs trečiasis asmuo neturi ir neturėjo į nukentėjusįjį jokių turtinių teisių ar turtinių reikalavimų. *Turtinė teisė* – tai visos daiktinės teisės (hipoteka, servitutas, uzufuktas ir kt.), taip pat visos teisiniu pagrindu įgyjamos turtinės teisės ir turtiniai reikalavimai. Kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui teisėtai priklausančios turtinės teisės ar reikalavimo įgijimas, įtvirtinimas ar net realizavimas apgaule, nesudaro sukčiavimo sudėties. *Turtinė prievolė*, kurios sukčiaujant kaltininkas išvengė arba net panaikino, pasireiškia kaip teisėtu pagrindu atsiradusi ir objektyviai egzistuojanti turtinio pobūdžio pareiga, kurią kaltininkas ar naudą gavęs kitas asmuo privalėjo įvykdyti nukentėjusiojo naudai, pavyzdžiui, gražinti paskolą, atlyginti žalą, atlikti darbus, suteikti paslaugas, atsiskaityti už gautas prekes, patenkinti atgręžtinį nukentėjusiojo reikalavimą esant laidavimui, perduoti daiktą ir kt.⁷⁹

Savo ar kitų naudai *svetimo turto įgijimas apgaule* - tai neteisėtas ir neatlygintinas svetimų kilnojamų ar nekilnojamų, taip pat nematerialių daiktų paėmimas ar priėmimas savo ar kitų asmenų žinion, kai kaltininkas ar naudą gavę tretieji asmenys dėl suklaidinto nukentėjusiojo ir jam nenaudingo disponavimo savo turto faktiškai gauna daikto valdymą nuosavybę, naudojimą ar net tik turėjimą (decensija)⁸⁰.

Turto įgijimas apgaule yra gerai žinomas baudžiamosios teisės teorijoje kaip pagrobimo rūšis, kuri pasireiškia svetimo materialaus kilnojamojo turto užvaldymu ir jo pasisavinimu

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-349/2012

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-27/2006

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. Nr. 10, 1998, p. 4

⁷⁸ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 333

⁷⁹ Ten pat

⁸⁰ Ten pat, p. 336-337

apgaule. Šiai sukčiavimo rūšiai būdingi visi pagrobimo bruožai: nusikaltimo dalyko tapatinimas su daiktu (lot. *res corporales*), neatlygintinumas, savininko nuosavybės teisių uzurpavimas. Veikos baigtumas siejamas su galimybių naudotis ir disponuoti pasisavintu daiktu atsiradimo momentu. Apgaule šioje nusikalstamoje veikoje pasireiškia kaip būdas suklaidinti kitą asmenį, kad jis faktiškai atiduotų turtą kaltininkui, nesuvokdamas šio disponavimo turto akto sukeltos žalos ir kaltininko nusikalstamų ketinimų⁸¹. Antai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. vasario 25 d. išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nuteistosios R. Kaminskaitės kasacinį skundą dėl Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendžio, kuriuo R. Kaminskaitė nuteista pagal BK 274 straipsnio pirmąją dalį, t. y. už sukčiavimą. R. Kaminskaitė nuteista už tai, kad, dirbdama advokate, siekdama užvaldyti svetimą turtą, susitarė su nukentėjusiuoju atstovauti jam skolų išieškojimo civilinėse bylose ir pažadėjo atlikti teisinės paslaugas bei išieškoti skolas, tačiau realiai jokių veiksmų dėl skolų išieškojimo neatliko. Kai Lietuvos advokatų garbės teismas uždraudė jai devynis mėnesius verstis advokato praktika, ji savo kliento neinformavo, paimtų pinigų negrąžino, tad apgaule užvaldė svetimą turtą.⁸²

Savo ar kitų naudai svetimos *turtinės teisės įgijimas apgaule* - tai neteisėtas ir neatlygintinas „niekinio“ teisinio santykio sukūrimas, pagal kurį kaltininkas ar tretieji asmenys dėl nenaudingo nukentėjusiajam disponavimo savo turtu gauna jiems nepriklausančią bet realizuoti ar disponuoti tinkamą daiktinę teisę ar prievolinę teisę arba teisę į kitus nukentėjusiojo turtinio pobūdžio veiksmus ar jų rezultatus⁸³.

O. Fedosiuk aiškinimu, įgyti *turtinę teisę apgaule* reiškia taip paveikti kito asmens valią, kad šis dėl suklydimo tam tikra teisine forma patvirtintų juridinį faktą, suteikiantį kaltininkui tokią teisę. Nors apgaule įgyta teisė civilinės teisės požiūriu yra niekinė, bet neatskleidus ar neįrodžius jos įgijimo neteisėtumo, ji gali būti ginama teisinėmis priemonėmis ir realiai įeiti į kaltininko turto aktyvą⁸⁴. Kas yra turtinė teisė, nustatyta LR CK 1.112 straipsnyje - tokia teisė savo turiniu apima tiek teises valdyti, naudotis ir disponuoti turtu (nuosavybės ir kitas daiktines teises), tiek ir teises į kito asmens veiksmus - pinigų išmokėjimą, turto perdavimą, darbų atlikimą, paslaugų teikimą ir susilaikymą nuo veiksmų (prievolių teises), taip pat teises, atsirandančias iš intelektinės veiklos rezultatų⁸⁵. Esminė savybė, kuri leidžia pavadinti teisę (kaip ir bet kokią kitą vertybę) turtine, ekonominis jos turinys arba objektyvi galimybė pamatuoti ją pinigais. Dažniausiai pabrėžiamas dokumentinis turtinės teisės įgijimas, tai pabrėžiama ir

⁸¹ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 81

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. vasario mėn. 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175/2003

⁸³ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 337

⁸⁴ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 81

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos „Bendrosios nuostatos“ komentaras. – Vilnius, 2001

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato išaiškinime⁸⁶. Tačiau O. Fedosiuk nesutinka su senato teiginiu, kad kaltininko teisės įgijimas pasireiškia kaip paties dokumento, suteikiančio jam teisę, įgijimas. Vis dėlto subjektinės teisės atsiradimą patvirtina tai, kad egzistuoja pats dokumentas, nesvarbu, kaltininkas turi jį ar ne. Su dokumentinio juridinio fakto patvirtinimu sietinas ir teisės įgijimo apgaule kaip veikos baigtumo momentas⁸⁷.

Labai artima turtinės teisės įgijimui yra kita sukčiavimo normos nusikalstamos naudos rūšis - *turtinės prievolės panaikinimas*.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras nustato, kad savo ar kitų naudai *turtinės prievolės panaikinimas* - neteisėtas ir neatlygintinas nukentėjusiojo turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, nepatenkinimas, kuomet dėl kaltininko panaudotos apgaulės dokumentu ar kitokiu būdu patvirtinamas faktas, kad kaltininkas ar trečiasis asmuo neskolingas iš viso arba kad jo turtinė prievolė yra mažesnio dydžio. Antai, iš nukentėjusiojo apgaule išgaunamas pakvitavimas apie skolos grąžinimą suklaidintas nukentėjusysis atleidžia kaltininką ar trečiąjį asmenį nuo prievolės įvykdymo, įtraukiant į įmonės buhalterinę apskaitą žinomai suklastotas PVM sąskaitas faktūras, apgaule sumažinama įmonės mokėtina į valstybės biudžetą PVM suma ir pan.⁸⁸

Apgaule savo skolos panaikinimas yra ne mažiau pavojingas nei turtinės teisės įgijimas. Pagal LR CK prievolė - tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kito šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą (CK 6.1 str.)⁸⁹. Prievolės turtinį pobūdį identifikuoja ekonominis jos turinys arba galimybė skolininko pareigą ir atitinkamą kreditoriaus teisę įvertinti pinigais. Prievolės panaikinimą sukčiavimo sudėtyje reikėtų suprasti analogiškai kaip ir teisės įgijimą, tačiau čia kaltininkas taip paveikia nukentėjusįjį, kad šis suklaidintas dokumentaliai patvirtina faktą, kad kaltininkas neskolingas arba, kad jo prievolė yra mažesnio dydžio. Taigi prievolė arba jos dalis dokumentaliai nustoja egzistuoti ir, neįrodžius apgaulės, teisės turėtojas negali įgyvendinti arba apginti savo teisės. O. Fedosiuk nuomone, minėtų trijų praturtėjimo formų: turto įgijimo, turtinės teisės įgijimo ir turtinės prievolės panaikinimo nurodymas sukčiavimo normoje rodo natūralią teisinės koncepcijos raidą atsižvelgiant į sudėtingesnius turtinius santykius ir didesnes galimybes jomis piktnaudžiauti, be to, įteisina požiūrį, kuris jau pradėjo formotis teismų praktikoje. Šios trys

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“ // „Teismų praktika“, Vilnius, 1998, Nr. 10, p. 266

⁸⁷ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 81

⁸⁸ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 337

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1864 2000 m. liepos 18 d., Valstybės žinios, Nr. 74-2262, 2000

turtinės naudos gavimo apgaule formos išsaugo tradiciniam sukčiavimo supratimui būdingus bruožus⁹⁰: 1) objektyviai sukčiavimas čia pasireiškia kito asmens įtraukimu apgaule į jam žalingą turtinį sandorį, dėl kurio sumažėja nukentėjusiojo turto aktyvas (jam priklausančių turto ir turtinių teisių apimtis) arba padidėja turto pasyvas (jo turtinių prievolių apimtis); 2) nusikalstama veika laikoma baigta tada, kai kaltininkas (ar kitas asmuo) gauna galimybę naudotis ir disponuoti svetimu turto, arba kai dokumentaliai patvirtinamas juridinis faktas, suteikiantis jam (ar kitam asmeniui) turtinę teisę arba panaikinantį turtinę prievolę; 3) subjektyviai šios veikos pasireiškia tiesiogine tyčia, kurią kaltininkas jau turėjo iki sandorio.

Tačiau be tradicinių turtinės naudos gavimo apgaule formų įsigaliojus naujajam LR BK sukčiavimo normoje atsirado dar viena turtinės naudos gavimo forma - *turtinės prievolės išvengimas*. Šio požymio įtraukimas į sukčiavimo normą iš esmės keičia sukčiavimo normos koncepciją ir kelia problematiką.

Savo ar kitų naudai *turtinės prievolės išvengimas* - neteisėtas ir neatlygintinas nukentėjusiojo turimos turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, nepatenkinimas ar tik dalinis patenkinimas, kai kaltininkas panaudoja apgaule siekdamas išvengti būtinumo vykdyti minėtą prievolę ir dėl to suklaidintas nukentėjusysis dėl objektyvių priežasčių negali savo pažeistų teisių apginti civilinėmis teisinėmis priemonėmis ar toks gynimas yra labai apsunkintas. Antai, kaltininkui apgaule pavyksta atgauti skolos dokumentą sunaikinti ar paslėpti prievolės egzistavimo įrodymus, panaikinti prievolės užtikrinimo priemones ir pan.⁹¹

Kasacinės instancijos teismas savo nutartyse nurodo, kad apgaulė siekiant išvengti turtinės prievolės nėra tapati apgaulėi įgyjant turtą ar turtinę teisę, nes apgaulė išvengiant prievolės naudojama siekiant išvengti situacijos, sudarančios prielaidas kaltininkui būti priverstam įvykdyti prievolę (pvz., tyčia tampant beturčiu, turtą perleidžiant kitiems asmenims, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, t. y. tyčia sudarant situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės), o ne įtraukiant nukentėjusį į jam nenaudingą sandorį⁹².

O. Fedosiuk išskiria tris pagrindines su turtinės prievolės išvengimo požymiu susijusias problemas, kurios yra spręstinos ne tik teorijoje, bet ir nagrinėjant praktines sukčiavimo bylas⁹³: pirma, kvalifikuojant veiką būtina vadovautis logiška koncepcija, paaiškinančia, ką reiškia išvengti prievolės. Tuo tarpu visų pripažintos arba bent plačiai žinomos koncepcijos kol kas nėra.

⁹⁰ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 82

⁹¹ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 337

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2012

⁹³ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 82

Antra, formuluodami turtinių prievolių išvengimo sampratą turime joje nubrėžti ribą, skiriančią nusikalstamą veiką nuo civilinio delikto, ir tai yra sunki užduotis. Trečia, prievolių išvengimo požymiu sukeliama konkurencija kitai normai - turtinės žalos padarymo apgaule normai (BK 186 str.), taigi spręstina ir normų konkurencijos problema.

Nusikalstamas turtinės prievolės išvengimas jokių būdu negali būti paaiškintas vien tik kaip turtinės prievolės neįvykdymas panaudojant apgaulę. Prievolės neįvykdymas dar nereiškia, kad jos išvengta. Norėdami identifikuoti nusikalstamą prievolių išvengimo pobūdį, turime išsiaiškinti, ką reiškia prievolių išvengimas kaip veika ir kaip rezultatas, kokia vieta šiame mechanizme skirta apgaulėi, kokia kaltės forma veika atliekama⁹⁴.

Prievolių išvengimas ir kaip veika, ir kaip rezultatas – tai, pirma, atsisakymas vykdyti prievolę, antra, tokios teisinės situacijos sukūrimas, kai skolininkas išvengia realaus pavojaus būti priverstas vykdyti savo pareigą kreditoriui. Kitais žodžiais tariant, prievolės išvengimas – tai kreditoriaus galimybės realiai apginti savo reikalavimo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis atėmimas (sumenkinimas) naudojant apgaulę. Ši pozicija buvo išsakyta teisinėje literatūroje kaip baudžiamosios teisės ultima ratio (lot. paskutinės priemonės) principo įgyvendinimas, atribojant civilinę atsakomybę už prievolių išvengimą nuo baudžiamosios⁹⁵. Apgaulė šiame nusikalstamame mechanizme yra būdas priversti, kad kreditorius patektų į minėtą padėtį. Pats paprasčiausias prievolių išvengimo pavyzdys yra atvejis, kai kas nors papietauja restorane, pasinaudoja taksi arba kirpėjo paslauga ir pasišalina nesumokėjęs. Apgaulė čia pasireiškia kaip piktnaudžiavimas paslaugos tiekėjo pasitikėjimu. Patraukti civilinę atsakomybę skolininką šiuo atveju keblu, nes kreditorius nežino jo tapatybės. Toks turtinių prievolių išvengimas pagal pavojingumą prilygsta vagystei⁹⁶.

Pasak O. Fedosiuk, baudžiamoji atsakomybė už prievolių išvengimą sietina su būtinumu nustatyti ir įrodyti šią objektyvių požymių visumą⁹⁷: 1) turtinė prievolė nėra įvykdyta ir aplinkybės rodo, kad faktiškai be teisėto pagrindo yra atsisakyta ją įvykdyti; 2) vengdamas prievolės kaltininkas panaudojo apgaulę; 3) kreditorius patyrė turtinę žalą dėl prievolės neįvykdymo, be to, dėl panaudotos apgaulės prarado realią galimybę apginti savo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis (arba toks teisės gynimas buvo apsunkintas); 4) yra priežastinis negalėjimo arba apsunkinimo kompensuoti patirtą žalą ir apgaulės ryšys.

⁹⁴ Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius, 2004. Nr. 60 (52), p. 91

⁹⁵ Sinkevičius, E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002, p. 80

⁹⁶ Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius, 2004. Nr. 60 (52), p. 91

⁹⁷ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 84

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentare nustatyta, kad turtinės žalos padarymas apgaule (BK 186 str.) gali būti padaromas esant kaltininko tiesioginei ar netiesioginei tyčioms, tačiau tokia tyčia visuomet susiformuoja po sandorio, už kurį būtina atsiskaityti, sudarymo ir naudos pagal šį sandorį gavimo momento arba po juridinio fakto, dėl kurio privalu atlikti įmokas, atsiradimo momento. Turtinės žalos padarymas apgaule nuo sukčiavimo atibojamas pagal veikos pasireiškimo formas. Esant sukčiavimui veika visuomet yra neatlygintino pobūdžio - kaltininkas savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą, turtinę teisę arba išvengia turtinės prievolės ar ją panaikina. Turtinės žalos padarymo sudėtyje kaltininkas besąlygiškai vengia patenkinti teisėtai atsiradusią nukentėjusiojo turtinę teisę - gauti iš kaltininko piniginių prievolių įvykdymą. Sukčiavimo sudėtyje turtinė žala gali pasireikšti turto aktyvo ir/ar turto pasyvo srityje, tuo tarpu turtinės žalos padarymo apgaule sudėtyje turtinė žala pasireiškia tik nukentėjusiojo turto aktyvo srityje⁹⁸.

Turtinės prievolės išvengimo kriminalizavimas trijose normose sukelia tam tikrų neaiškumų, kurią normą taikyti. Pavyzdžiui, neįmanoma logiškai paaiškinti, kuo skiriasi turtinių prievolių išvengimas sukčiavimo (BK 182 str.) ir turtinės žalos padarymo apgaule (BK 186 str.) normose. Be to, sukčiavimą dėl menkos vertės prievolės išvengimo įmanoma pripažinti administraciniu nusižengimu, o administracinės atsakomybės už turtinės žalos padarymo apgaule (BK 186 str.), taip pat už neteisėtą naudojimąsi energija ir ryšio paslaugomis (BK 179 str.) nenumatyta⁹⁹.

Pažymėtina, kad tradicinė apgaulės samprata, kai apgaulė suprantama kaip kito asmens suklaidinimas pranešant jam melagingas žinias arba nutylint tikruosius faktus, kai apie juos būtina pranešti yra tinkama, kai kalbama apie sukčiavimą kaip apie įtraukimą į sandorį apgaule, tačiau netinkama paaiškinti turtinės prievolės išvengimo apgaule būdą. Apgaulė čia yra priemonė pastatyti kreditorių į padėtį, kai jo galimybės apginti savo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis sumenkinamos. Šiuo kontekstu pirmiausiai reikėtų pripažinti, kad apgaule čia gali būti siekiama suklaidinti tiek nukentėjusįjį (kreditorių), tiek kitus asmenis. Antai, kai vengdamas prievolės skolininkas surašo suklaidintus dokumentus, kurie „įrodo“, jog jis prievolę jau įvykdęs, apgaulė tampa priemonė suklaidinti teisėją, jei byla būtų nagrinėjama teisme. Skolininkas gali suklaidinti trečiuosius asmenis ir tam, kad šie patvirtintų tam tikrą nebūtą juridinį faktą, sumenkinantį prievolės vykdymo būtinumą. Turėdamas šių asmenų surašytus dokumentus toks skolininkas gali sudaryti savo atsisakymo vykdyti prievolę teisėtumo regimybę ir pan. Kita vertus, reikėtų pripažinti ir tai, kad nusikalstamas prievolės išvengimas gali būti susijęs ne tik su konkrečių asmenų suklaidinimu, bet vien su tuo, kad buvo suklaidoti faktai, dėl kurių susidarė

⁹⁸ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 368

⁹⁹ Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius, 2004. Nr. 60 (52), p. 92

fiktyvi teisinė padėtis. Antai, skolininkas, sumanęs nevykdyti savo prievolės, savo turtą fiktyviai perleidžia tretiesiems asmenims, panaikindamas kreditoriaus reikalavimo teisės ekonominį padengiamumą, kartu ir sumenkindamas tos teisės įgyvendinimo realumą. Šioje situacijoje apgaulė pasireiškia fiktyvių sandorių sudarymu, tačiau joks konkretus asmuo neklaidinamas. Atvirksčiai, kreditoriui situacija gali būti visiškai aiški, todėl jis ir gali dėti pastangas inicijuoti ne civilinį, bet baudžiamąjį procesą. Priežastinis apgaulės ir turtinės naudos gavimo išvengiant prievolės aspektas čia yra apgaulės ir sudarytos padėties ryšys, kai kreditorius netenka realių galimybių ginti savo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis¹⁰⁰.

Apibendrinant teigtina, kad turto įgijimas, turtinės teisės įgijimas ir turtinės prievolės panaikinimas apgaule kaip nusikalstamos turtinės naudos gavimo rūšys atitinka tradicinę sukčiavimo normos koncepciją, traktuojančią šią veiką kaip asmens įtraukimą apgaule į jam nenaudingą sandorį, tačiau netinkama paaiškinti turtinės prievolės išvengimo apgaule būdą. Tuo tarpu apgaulė išvengiant prievolės turi platesnę prasmę nei minėtos nusikalstamos turtinės naudos gavimo rūšys: vengiant prievolių apgaulė gali apimti tiek paties nukentėjusiojo, tiek kito asmens suklaidinimą, tiek faktų suklastojimą, kuris ne klaidina konkretų asmenį, bet sudaro fiktyvią teisinę padėtį, dėl kurios kaltininkas išvengia realaus pavojaus būti priverstas vykdyti turtinę prievolę. Taip pat pažymėtina, kad įsigaliojus naujajam LR BK, nauja sukčiavimo norma tapo konkuruojančia su turtinės žalos padarymo apgaule norma: šiuo atveju sukčiavimo norma atlieka bendrosios normos funkciją.

2.2. Sukčiavimo ir turtinės žalos padarymo apgaule atskyrimas nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams

O. Fedosiuk, sukčiavimą apibrėžia kaip iš esmės kito žmogaus įtraukimą į jam nenaudingą sandorį apgaule. Dėl tokių sandorių nukentėjusysis gali netekti ne tik savo nuosavybės, bet ir kitų daiktinių ir prievolinių (reikalavimo) teisių. Tokio sandorio žala gali pasireikšti ir tuo, kad nukentėjusiajam atsiras turtinė prievolė, kurią jis privalės vykdyti¹⁰¹.

Anksčiau galiojęs BK (patvirtintas 1961 m. birželio 26 d.) neteisėtą turtinių teisių įgijimą kriminalizuodavo sukčiavimo ir turto prievartavimo normose. Platesnį požiūrį į šių nusikaltimų dalyką lėmė tai, kad juos įmanoma padaryti ne tik apgaule ar prievarta fiziškai užvaldant svetimą daiktą, bet išgaunant iš nukentėjusiojo juridiskai įformintą veiksma, kuriuo, pvz., perleidžiamas nekilnojamasis turtas, įsipareigojama gražinti skolą ir pan. Naujasis BK (patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d.) prie nusikalstamų veikų, kurių dalykas gali būti turtinė teisė, priskirdamas dar dvi

¹⁰⁰ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 86-87

¹⁰¹ Ten pat, p. 79

nusikalstamas veikas – pasisavinimą ir iššvaistymą, tarsi toliau vadovavosi sukčiavimo normos logika, nes šiuo atveju kaltininkas iš esmės taip pat elgiasi apgaulingai - sulaužo jam suteiktą pasitikėjimą¹⁰².

Atskiriant sukčiavimą nuo turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad visų šių nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams atveju savininkas ar teisėtas valdytojas pats perduoda kaltininkui nusikalstamos veikos dalyką (turtą ar turtinę teisę), o pastarasis, piktnaudžiaudamas jam pareikštu pasitikėjimu, neteisėtai jį užvaldo, t. y. pasisavina, arba perleidžia tretiesiems asmenims. Pažymėtina, kad, turto iššvaistymo atveju kaltininkas perduoda turtą tretiesiems asmenims jo neužvaldęs, todėl toliau bus aptariami sukčiavimo atskyrimo tik nuo turto pasisavinimo aspektai.

D. Bukelienė išskiria šiuos pagrindinius sukčiavimo ir turto pasisavinimo atskyrimo kriterijus¹⁰³:

1. Sukčiavimo atveju savininkas atiduoda kaltininkui turtą ar perleidžia turtinę teisę kaltininko apgautas, t.y. manydamas, kad pastarasis turi teisę gauti šį turtą ar turtinę teisę, vadinasi, turto ar turtinės teisės perdavimas tik išoriškai atrodo teisėtas, o iš esmės jis yra neteisėtas, nes šiuo atveju turtas ar turtinė teisė kaltininkui perduodami prieš nukentėjusiojo valią. Būdamas kaltininko suklaidintas, turto savininkas savo valia jo ar trečiųjų asmenų naudai atlieka turtinio pobūdžio veiksmus, o šios klaidos priežastis - apgaulė ir jos sukeltos aplinkybės¹⁰⁴. Turto pasisavinimo atveju turtas ar turtinė teisė kaltininkui perduodami esant teisėtam pagrindui, kuris kyla iš darbo, tarnybinių ar civilinių teisinių santykių, atsiradusių tarp kaltininko ir turto ar turtinės teisės savininko, todėl teigtina, kad ir pats turto perdavimas, ir kaltininko veiksmai su jam patikėtu ar esančiu jo žinioje turtu yra teisėti tiek savo forma, tiek savo turiniu. Kaltininko veika tampa neteisėta tik tuomet, kai jis viršija jam suteiktus įgaliojimus.
2. Esant sukčiavimui turtas ar turtinė teisė gali būti perduodami kaltininkui ne tik valdyti, naudotis ar atlikti tam tikrus veiksmus, susijusius su disponavimo teise (pavyzdžiui, pakeisti turto teisinę padėtį), bet ir suteikiant kaltininkui nuosavybės teisę į turtą. Turto pasisavinimo atveju perduoti kaltininkui nuosavybės teisę į turtą nėra prasmės, nes tai būtų sandoris (pirkimas - pardavimas, dovanojimas ar kt.), kurio pagrindu kaltininkas teisėtai taptų turto savininku. Taigi turto pasisavinimo atveju

¹⁰² Fedosiuk O. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata // Jurisprudencija. Mokslo darbai, Nr. 11(113), 2008, p. 72

¹⁰³ Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 190-191

¹⁰⁴ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 79

turtas patikimas ar perduodamas asmens žinion tik tam tikriems veiksams, susijusiems su jo valdymu ar naudojimu, atlikti.

3. Sukčiavimo atveju kaltininko tyčia užvaldyti svetimą turtą ar įgyti turtinę teisę atsiranda dar iki jų perdavimo. Vadinasi, kaltininkas, apgaule gaudamas svetimą turtą ar įgydamas turtinę teisę, jau žino, kad neįvykdys savininkui duotų įsipareigojimų (pavyzdžiui, neatsiskaitys už įgytą turtą ir pan.). Esant turto pasisavinimui, kaltininko tyčia paprastai kyla tik po to, kai turtas jam jau yra patikėtas ar perduotas jo žinion, t.y. kai kaltininkas bent jau kurį laiką valdo ar naudojasi juo teisėtai. Jau turėdamas svetimą turtą, kaltininkas nusprendžia jį pasisavinti ir po to panaudoja savo ar kitų asmenų naudai. Tik tada, kai kaltininkui patikėtas ar esantis jo žinioje turtas pereina iš teisėto valdymo į neteisėtą, t.y. kai kaltininkas peržengia jam suteiktus įgaliojimus, įgydamas teisę juo naudotis kaip nuosavu, turto pasisavinimas laikomas baigtu.

Vis dėlto pagrindiniu sukčiavimo atskyrimo nuo turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo kriterijumi reikėtų laikyti apgaulės buvimą kaltininko veiksmuose. Antai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė Panevėžio m. apylinkės ir Panevėžio apygardos teismų sprendimus baudžiamojoje byloje, kurioje S. buvo nuteista pagal 1961 m. BK 275 straipsnio 3 dalį už tai, kad, dirbdama AB „Panevėžio maistas“ rinkodaros-prekybos skyriaus ekonomiste, pasinaudodama pagrobtais kasos pajamų orderiais, užvaldė jai patikėtą AB „Panevėžio maistas“ turtą stambiu mastu – 159.548,38 Lt grynųjų pinigų, kuriais UAB „Libum“ atsiskaitė už pristatytą produkciją. Nuteistosios veika pagrįstai perkvalifikuota į 1961 m. BK 274 straipsnio 3 dalį kaip sukčiavimas motyvuojant tuo, kad S. pagal užimamas pareigas neturėjo teisės naudoti griežtos atskaitomybės dokumentų blankų ir priiminėti grynuosius pinigus iš užsakovų. Teismas padarė išvadą, kad nuteistosios pasisavinti gryniesi pinigai nebuvo jai patikėtas turtas nei dėl užimamų pareigų, nei remiantis specialiais pavedimais ar sutartimis, o tai būtų suteikę jai teisiškai apibrėžtus įgalinimus šiam turtui. Gryniesi pinigai buvo užvaldyti apgaule, t.y. suklaidinus UAB „Libum“ darbuotojus, kad ji turi teisę priimti grynuosius pinigus ir tam panaudoti griežtos atskaitomybės dokumentų blankus¹⁰⁵.

D. Bukelienė atkreipia dėmesį į konkrečius atvejus, keliančius sukčiavimo atskyrimo nuo turto pasisavinimo ar turto iššvaistymo problemų. Pirmuoju atveju, kai kaltininkas pasisavina ar perleidžia tretiesiems asmenims svetimą turtą suklastodamas oficialų dokumentą ir jį panaudodamas arba panaudodamas žinomai suklastotą oficialų dokumentą, šie veiksmai galėtų būti vertinami kaip tam tikras apgaulės būdas, tačiau, jeigu kaltininkas turi specialiojo subjekto požymį, jo veika turėtų būti kvalifikuojama ne kaip sukčiavimas, bet kaip dviejų nusikalstamų

¹⁰⁵ Baudžiamoji byla Nr. 2K-439-1999, Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 192

veikų - turto pasisavinimo ar turto iššvaistymo ir dokumento suklastojimo ar suklastoto dokumento panaudojimo - sutaptis (BK 183 ar 184 ir 300 straipsniai). Antrasis atvejis - kai nukentėjusysis pats patiki kaltininkui savo mokėjimo kortelę, suteikdamas jam įgalinimus disponuoti konkrečia pinigų suma, esančia sąskaitoje, tačiau kaltininkas šiuos įgalinimus viršija. Kaip teigiama vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, neteisėtas mokėjimo instrumento - mokėjimo kortelės - panaudojimas didesnei negu 1 MGL dydžio finansinei operacijai inicijuoti kvalifikuojamas kaip BK 214 ir 182 straipsnių idealioji sutaptis (sukčiavimas mokėjimo instrumentą išdavusios institucijos atžvilgiu)¹⁰⁶. Tačiau šiuo atveju mokėjimo kortelės savininkas pats patiki savo mokėjimo kortelę (o kartu ir pinigines lėšas sąskaitoje) kaltininkui, tad kyla klausimas, ar galima patraukti kaltininką baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą disponavimą mokėjimo instrumentu, skirtu atsiskaityti ne grynaisiais pinigais, ir sukčiavimą, ar kaltininko veiksmus reikėtų vertinti kaip turto pasisavinimą (jeigu pinigines lėšas, viršijant suteiktus įgalinimus, panaudotos asmeninėms kaltininko reikmėms) arba turto iššvaistymą (jeigu patikėtos pinigines lėšas perleidžiamos tretiesiems asmenims)¹⁰⁷.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi nuomonės, jog bet kuris mokėjimo instrumentas priklauso jį išdavusiai institucijai, kuri pagal mokėjimo instrumento naudojimosi sutartį tik jo turėtojui suteikia teisę naudotis mokėjimo instrumentu, todėl kiekvienam trečiajam asmeniui svetimo mokėjimo instrumento įgijimas, laikymas bei naudojimas juo tampa neteisėtu, tačiau tik tada, kai tai daroma be mokėjimo instrumento turėtojo sutikimo¹⁰⁸. Atsižvelgiant į tai, kad aptariamam atveju buvo „mokėjimo instrumento turėtojo sutikimas“, patraukti kaltininką baudžiamojon atsakomybėn už BK 214 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką nėra pagrindo. Kadangi lėšos banko sąskaitoje yra ne kredito įstaigos, o mokėjimo instrumento turėtojo nuosavybė, nes banko sąskaitos sutartis numato, kad lėšos iš sąskaitos nurašomos ir kitos operacijos sąskaitoje gali būti atliekamos tik kliento nurodymu, kaltininko veiksmuose nebus ir sukčiavimo mokėjimo instrumentą išdavusios institucijos atžvilgiu požymių. Tad, priklausomai nuo konkrečių aplinkybių, kaltininkas turėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn arba už turto pasisavinimą ar turto iššvaistymą, arba atsakyti tik kaip už civilinį deliktą (nebent kaltininkas mokėjimo instrumentą iš jo turėtojo būtų įgijęs apgaule)¹⁰⁹.

Darydamas nusikalstamą veiką asmuo gali klaidingai įsivaizduoti dėl to galinčius kilti teisinius padarinius. Kitaip tariant, jis gali klysti dėl veikos kvalifikavimo, dėl bausmės rūšies ar

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-150/2006

¹⁰⁷ Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 192

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2007

¹⁰⁹ Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 193

dydžio. Vertinant tai, kad įstatymas nereikalauja šių aplinkybių suvokimo, asmens veiksmai kvalifikuojami ir baudžiami nepriklausomai nuo jo įsivaizdavimo¹¹⁰.

Antai, Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendžiu E. T. pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, numatytą BK 181 straipsnio 1 dalyje, ir nuteistas trejiems metams atimant laisvę¹¹¹. E. T. nuteistas už tai, kad, žinodamas, jog Kulautuvoje buvo pavogtas A. R. automobilis „VW Golf“ ir nukentėjusysis deda pastangas atgauti šį turtą, nors automobilio nebuvo pavogęs ir nežinojo, kur jis yra, norėjo įteigti nukentėjusiajam, kad būtent jis turi pavogtą automobilį, ir atvirai savo naudai vertė nukentėjusį už tariamai jo žinioje esančio pavogto automobilio gražinimą sumokėti 1 600 eurų (5 524,48 litų), tiesiogiai grasino nukentėjusiajam, jog, nesumokėjęs šios sumos, pavogto automobilio neatgaus, nes automobilis bus išardytas ir parduotas dalimis, o prieš jį bus pavartotas fizinis smurtas. E. T. kasaciniame skunde prašė perkvalifikuoti jo veiką pagal BK 182 straipsnį arba pripažinti jo atsakomybę lengvinančią aplinkybę ir švelninti bausmę, teigdamas, jog buvo įsitikinęs, kad sukčiavo bei pavogto A. R. automobilio neturėjo ir nežinojo, kas jį pavogė, todėl duodamas parodymus ir teigė sukčiavęs, o teismas tokius jo veiksmus įvertino kaip turto prievartavimą. Nuteistasis mano, kad toks sutapimas nėra pagrindas nepripažinti jo atsakomybę lengvinančios aplinkybės (BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktas) ar konstatuoti, kad jis neprisipažino padaręs nusikaltimą¹¹². Taigi asmuo suvokia, kad daro nusikalstamą veiką, tačiau klysta dėl teisinio jos vertinimo, nes mano, kad sukčiauja, tačiau iš tikrųjų jis prievartauja turtą. Tokia juridinė klaida nėra teisiškai reikšminga, todėl asmuo turi atsakyti už padarytą nusikaltimą.

Turtinės žalos padarymo apgaule ir turto pasisavinimo atskyrimo klausimas iškyla tik vienu atveju - kai kaltininkas vengia atsiskaityti už gautas prekes. BK 186 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad vengimas atsiskaityti už gautas prekes yra viena iš alternatyvių veikų, sudarančių turtinės žalos padarymo apgaule sudėtį. Vengimas atsiskaityti su patikėto turto savininku, praktikoje dažniausiai pasireiškiantis kaip neatsiskaitymas už realizuotas prekes, gautas konsignacijos pagrindais, yra ir vienas iš galimų turto pasisavinimo padarymo būdų. Antai, 1999 m. gegužės 17 d. Vilniaus m. 2-asis apylinkės teismas nuteisė M. už tai, kad jis, veikdamas savo personalinės įmonės vardu, pagal tiekimo sutartį iš UAB „Philips Lietuva“ per du kartus paėmė 16 572,35 Lt vertės prekių, už kurias turėjo atsiskaityti per 21 dieną nuo jų gavimo dienos, tačiau realizavęs prekes, už jas gautus pinigus panaudojo savo reikmėms, su UAB „Philips Lietuva“ neatsiskaitė, tuo padarydamas bendrovei turtinę žalą. Teismas konstatavo, kad tokiu būdu M.

¹¹⁰ Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004, p. 480

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismų praktika. Nr. 23, 2005

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-441-2005

pasivieno UAB „Philips Lietuva“ jam patikėtą 16 572,35 Lt vertės turtą, ir nuteisė jį pagal 1961 m. BK 275 straipsnį¹¹³.

Ir turtinės žalos padarymo apgaule neatsiskaitant už gautas prekes, ir turto pasisavinimo atveju kaltininkas gauna svetimą turtą esant teisėtam pagrindui - raštiškai sutarčiai ar žodiniam susitarimui su turto savininku. Be to, gaudamas turtą (šiuo atveju tai yra materialūs daiktai - prekės), kaltininkas įsipareigoja turto savininkui šį turtą parduoti ir už jį atsiskaityti. Vadinasi, galima teigti, kad turtas (prekės) abiem atvejais kaltininkui patikėtas, nors turtinės žalos padarymo apgaule sudėtis šio specialaus subjekto požymio nereikalauja¹¹⁴.

Taigi kaip ir sukčiavimo atveju, pagrindiniu kriterijumi, skiriančiu turtinės žalos padarymą apgaule neatsiskaitant už gautas prekes nuo turto pasisavinimo, reikėtų laikyti apgaulės buvimą (ar nebuvimą) kaltininko veiksmuose. Apgaulė gali pasireikšti ir aktyviais veiksmais, ir neveikimu, svarbu, kad kaltininkas stengtųsi išvengti atsiskaitymų su turto savininku. Be to, kaltininko tyčia apgaule užvaldyti svetimą turtą gali kilti ir prieš susitarant su prekių savininku dėl jų pardavimo, ir po susitarimo ar sutarties sudarymo. Antai, 2001 m. birželio 25 d. Panevėžio m. apylinkės teismas nuteisė asmenis, veikusius organizuota grupe, už tai, kad jie, veikdami pagal iš anksto parengtą nusikalstamos veiklos planą ir išankstinį vaidmenų pasiskirstymą, įsigijo neveikiančios UAB „Džesė“ 100 proc. akcijų, visiškai perimdami įmonės valdymą iš ankstesnės akcininkės, ir UAB „Džesė“ vardu Panevėžyje atidarė parduotuvę „Mini+“ kaip apgaulės priemonę prekėms iš tiekėjų gauti. Po to, turėdami išankstinį tikslą užvaldyti prekes arba pinigus, gautus už jų realizavimą, sudarė prekių tiekimo sutartis su įvairiomis įmonėmis ir fiziniais asmenimis, pagal kurias UAB „Džesė“ įsipareigojo atsiskaityti su tiekėjais už parduotas prekes per tam tikrą laiką. Vykdyti šiuos įsipareigojimus buvo vengiama tyčia, tik atskirais atvejais, siekiant sudaryti mokios įmonės įvaizdį, sumokant atskiriems tiekėjams mažas sumas pinigų. Taip nuo 1998 m. gruodžio 1 d. iki 1999 m. vasario mėn. pabaigos buvo užvaldytas 57 fiziniams ir juridiniams asmenims priklausantis didelės vertės turtas už 240 630,52 Lt¹¹⁵.

Kadangi kaltininkų veiksmai buvo grindžiami apgaule, teismas pagrįstai nuteisė nusikaltimą padariusius asmenis už sukčiavimą ir turtinės žalos padarymą apgaule pagal 1961 m. BK 18 straipsnį, 274 straipsnio 3 dalį ir 277 straipsnio 1 dalį. Tuo atveju, jeigu kaltininkų veikoje nebūtų apgaulės požymio, ją reikėtų vertinti kaip turto pasisavinimą.

Apibendrinant teigtina, kad pagrindiniu kriterijumi, skiriančiu sukčiavimą ir turtinės žalos padarymą apgaule nuo kitų panašių nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir

¹¹³ Vilniaus m. 2-ojo apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 11-268/1999; Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 193

¹¹⁴ Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 194

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2002

turtiniams interesams, laikytinas būtinas šių veikų sudėties požymis - apgaulės buvimas kaltininko veiksmuose. Apgaulė kaltininko veiksmuose gali pasireikšti aktyviais veiksmais arba neveikimu. Taip pat pažymėtina, kad sukčiavimo atveju visada yra kaltininko tyčia užvaldyti svetimą turtą ar įgyti turtinę teisę, kuri atsiranda dar iki jų perdavimo, tuo tarpu turto pasisavinimo atveju, kaltininko tyčia kyla po to, kai turtas jam jau yra patikėtas, t.y. kai kaltininkas bent jau kurį laiką jį valdo ar naudojasi juo teisėtai. Turto iššvaistymo atveju veika gali būti padaroma ne tik tiesiogine ar netiesiogine tyčia, bet ir dėl neatsargumo.

2.3. Laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės naudojimą

Suklaidinimo dėl „ateities faktų“ pripažinimas apgaule yra vienas iš aktualiausių aspektų. Mokslininkų nuomonės šiuo klausimu skiriasi: vieni teigia, kad apgaulė gali būti paremta tik esamuoju ar būtuoju laiku, kiti – kad ir būsimoju.

Klasikinis požiūris į apgaulę pripažįsta tik asmens suklaidinimą dėl praeities ir dabarties faktų, tikėjimo tuo, kas turi įvykti ateityje, ši sąvoka neapima. Remiantis žymaus Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės specialisto V. Stankevičiaus nuomone, apgavimas, kurio turinys yra faktų įsivaizdavimas, gali liesti tiktai esamąjį ir būtąjį laiką, o ne busimąjį, ir todėl nebus apgavimas kokio nors tikėjimo, kad šitokie ar tokie faktai įvyks arba neįvyks¹¹⁶.

D. Pranka remiantis V. Grigorjevės sukčiavimo nusikaltimo koncepcijos JAV teisėje analize, pastebi, kad didžioji dalis šios šalies teisininkų sutinka, jog turto gavimas, pažadant ateityje įvykdyti kokius nors įsipareigojimus, net jeigu skolininkas nesirengė jų vykdyti, nesudaro nusikaltimo sudėties. Anot autoriaus, tokia pozicija buvo išdėstyta dar 1946 metais viename iš Federalinio apygardos teismo sprendimų. Tačiau kai kurie kiti amerikiečių mokslininkai yra skirtingos nuomonės: jeigu įsipareigota jau turint ketinimus šių įsipareigojimų nevykdyti, tokiu atveju veika atitinka sukčiavimo sudėtį¹¹⁷.

D. Pranka taip pat atkreipia dėmesį, jog dauguma šiuolaikinės Rusijos autorių pripažįsta, kad melagingos žinios ar faktai gali būti susiję ne tik su dabartimi ar praeitimi, bet lygiai taip pat ir su ateitimi. Netgi didžioji dalis sukčiavimo atvejų kaip tik ir susiję su tuo, jog nukentėjusysis apgaunamas būtent tokiu būdu, pavyzdžiui, kai kaltininkas iš nukentėjusiojo paima pinigus, pažadėdamas ir įsipareigodamas jam suteikti kokias nors paslaugas, atlikti darbus, atvežti daiktą ir pan.¹¹⁸

¹¹⁶ Stankevičius V. Baudžiamosios teisės paskaitos. – Kaunas, 1925, p. 184; Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 72

¹¹⁷ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 57-58

¹¹⁸ Ten pat, p. 58

Tuo tarpu Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, kad apgaulės poelgi sudaro apgaulė per faktus, ir kad faktai – tai konkretūs įvykiai, arba praeities ar dabarties būsenos, kurias galima įrodyti.

Pagal šią sąvoką būsimi įvykiai (faktai) neegzistuoja. Tačiau pagal tai ar įvykis buvo, ar dar tik bus, faktai gali būti išoriniai arba vidiniai. Išoriniai faktai aiškinami kaip objektyvūs reiškiniai (susiję su praeitimi ar dabartimi), tokie kaip daikto kilmė, įprastinė kaina, asmens mokumas ir pan. O vidiniai faktai – tai įsitikinimų ar tam tikrų žinių egzistavimas bei ketinimai, kurie yra subjektyvūs. Taigi, jeigu asmuo tik imituoja savo pasiruošimą mokėti pagal pateiktą sąskaitą, tačiau to daryti nesiruošia, tai bus vidinis faktas, bet jeigu asmuo neapmoka pateiktos sąskaitos dėl to, kad neturi reikalingos sumos, bus išorinis faktas. Nepriklausomai nuo to, kurie faktai buvo panaudoti suklaidinant, abiem atvejais bus pripažįstamas apgaulės egzistavimas. Todėl faktai – tai ne tik išorinės sąlygos ir veiksmai, susiję su praeitimi ir dabartimi, bet ir vidiniai veiksniai, tokie kaip žinojimas, suvokimas, ketinimai, motyvai¹¹⁹. Taigi, vokiečių mokslininkai taip pat pripažįsta galimybę apgauti suklaidinant dėl ketinimų, tik jie tai aiškina kaip apgaulę per vidinius faktus, kurie yra subjektyvūs.

E. Sinkevičius kritikuoja poziciją, kad apgaulė gali būti paremta tik būsimoju laiku. Pasak jo, apgaulės esmė yra dėl kaltininko objektyvios tiesos iškreipimo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų įsivaizdavimas, dėl ko faktai gali būti siejami tik su esamuoju ar būtuoju laiku. Būsimejame laike faktai neegzistuoja, jų atsiradimas tik tikėtinas arba galimas. Žmonija apskritai negali objektyviai žinoti ateities, ji visada tik tikėtina arba galima. Todėl apgaulė turi būti siejama tik su būtuoju ar esamuoju laiku¹²⁰. Taigi, apgaulė, nukreipta į ateitį, pagal šią koncepciją, galėtų užtraukti tik civilinę teisinę atsakomybę.

Taigi, darytina išvada, kad apgaulė gali būti siejama tiek su praeitimi ir dabartimi, tiek su ateitimi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat patvirtina būtent tokią poziciją. Antai, byloje Nr. 2K-377/2005 nuteistoji buvo pripažinta kalta dėl sukčiavimo, dėl to, kad suklaidino nukentėjusiąją pažadėdama jai už jos perduotus pinigus nupirkti jai žemės sklypą su sodo namu, nors šio pažado neketino tesėti¹²¹. Byloje Nr. 2K-651/2006 nustatyta, kad V. D. suklaidino nukentėjusiuosius O. S., P. L., T. Z. apgaulingai žadėdama iš jų pasiskolintus pinigus investuoti į verslą, nors realiai to neketino daryti, o nukentėjusiuosius Č. Č., M. V., V. Č., kad ketina už pinigus pirkti namą ir sodo sklypą, netrukus gaus paskolą ir pinigus greitai grąžins, nors to neketino daryti. Teismas pažymėjo: „neabejotina, kad, suklaidindama nukentėjusius dėl savo ketinimų ir taip įgydama nukentėjusiųjų turtą, V. D. suvokė, kad jos veika pavojinga

¹¹⁹ Wessels J.; Hillenkamp T. Strafrecht Besonderer Teil/2. Heidelberg, 2008, p. 258

¹²⁰ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 52

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-377/2005

nukentėjusių nuosavybei, kad dėl jos veikos pastarieji neteks dalies jiems nuosavybės teise priklausančio turto, ir norėjo taip veikti. Tuo būdu V. D. buvo nuteista už sukčiavimo padarymą¹²². Byloje Nr. 2K-74/2006 teismas nuteisė už sukčiavimą S. G. už tai, kad, būdamas statybos ir remonto individualios įmonės savininkas, turėdamas išankstinį tikslą neatsiskaityti už pirktas prekes ir įgyti (užvaldyti) apgaulės būdu svetimą turtą savo naudai, 2000 m. balandžio 17 d. – 2001 m. kovo 24 d. laikotarpiu: melagingai įsipareigodamas sumokėti už jam parduotą produkciją, sudarė su UAB „G.“ pirkimo – pardavimo sutartį, kuria remdamasis pirkė iš UAB „G.“ duonos gaminius, tačiau už visą pirktą produkciją neatsiskaitė ir taip apgaule įgijo savo naudai UAB „G.“ turto už 1334,75 Lt; pirkė iš UAB „I & C“ duonos gaminius, tačiau už visą pirktą produkciją neatsiskaitė ir taip apgaule įgijo savo naudai UAB „I & C“ turto už 1393,19 Lt <...>¹²³. Taip pat byloje Nr. 1-77-291/2012, nustatyta, kad V. A. 2010-08-07, būdamas bute, apgaule, tai yra melagingai žadėdamas nukentėjusiems L. B. ir P. M. pagaminti virtuvės baldus, ir paimdamas už tai iš jų 800 Lt, po to tęsdamas savo nusikalstamą veiką ir veikdamas vieninga tyčia, 2010-08-11, paimdamas iš nukentėjusiųjų dar 500 Lt baldų gamybai, iki 2011-09-13 baldų nepagamino, sumokėtų 1300 Lt negrąžino, tokiu būdu apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą – nukentėjusiems L. B. ir P. M. priklausančius 1300 Lt¹²⁴. Taigi V. A. veikė tiesiogine tyčia, turėdamas išankstinį tikslą įgyti (užvaldyti) apgaulės būdu svetimą turtą savo naudai. Taigi, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, teismai vienareikšmiškai pripažįsta melagingų ketinimų naudojimą sukčiaujant, jį laikydami vienu iš apgaulės naudojimo būdų.

Sutinkama su D. Pranka, anot kurio argumentas, kad žmonės negali objektyviai žinoti ateities ir dėl to negalima apgauti remiantis būsimais įvykiais, nėra pagrįstas: jeigu asmuo, priimdamas pinigus ir pažadėdamas bei įsipareigodamas kitam asmeniui suteikti tam tikrą daiktą ar paslaugą, jau sandorio sudarymo metu ketina šių įsipareigojimų netesėti, tokiu atveju galima pagrįstai teigti, kad ateities įvykiai (paslaugos nesuteikimas) kaltininkui yra puikiai žinomi ir numatomi. Juk negalima sakyti, kad tai ateitis, kuri yra už žmogaus pažinimo ribų, jeigu kaltininkas nesirengia nieko daryti, kad įvykdytų savo įsipareigojimus, nes ateities įvykiai tokiu atveju tampa iš esmės vienareikšmiai, ir bet koku atveju nukentėjusysis negaus to, ko tikėjosi. Todėl įvykių seka ir galutinis rezultatas yra kaltininko valioje. Jeigu žmogus žino, kad tikrai neįvykdys savo pažadų, tai tikriausia reiškia, kad jis numato ateitį. Žinoma, žiūrint iš nukentėjusiojo pozicijų, jis nenumato ateities ir neturi galimybės dėl jos klysti ar neklysti, tačiau šiuo atveju yra svarbesnė kaltininko tyčia, todėl nustatydami apgaulę reikėtų remtis būtent kaltininko ketinimais. Dar galima atkreipti dėmesį į tiesos sąvoką, nes apgaulė siejama su

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-651/2006

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-74/2006

¹²⁴ Šiaulių rajono apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-291/2012

objektyvios tiesos iškraipymu¹²⁵. Pavyzdžiui, pagal Lietuvių kalbos žodyną, tiesa – tai, kas atitinka tikrovę, teisybė, atitikimas tarp dalyko ir sąmonės¹²⁶. Arba, kad tiesa – tai žmogaus kalbėjimo savybė atskleisti ką nors, koks tas dalykas yra pats savaime¹²⁷. Pažymėtina, kad nė viename apibrėžime tiesa nesiejama su praeitimi ar dabartimi, tuo pačiu nėra paneigiama, kad tiesa negali būti susijusi su ateitimi.

Apibendrinant teigtina, kad apgaulė gali būti siejama ir su praeitimi, ir su ateitimi. Apgaulė siejama su ateitimi tai kaltininko pažadai, ketinimai ar įsipareigojimai, kurių kilmė – įvairūs žodiniai ir rašytiniai susitarimai ar sutartys. Juos reglamentuoja civilinė teisė, konkrečiau, sutarčių teisė, kurioje dažniausiai viena šalis pirmiau įvykdo savo įsipareigojimus, o kita šalis įsipareigoja juos įvykdyti ateityje. Taigi, būtent atvejai, kai susitarimas nėra įvykdomas, ir sukelia civilinės teisės pažeidimo ir sukčiavimo atribojimo problematiką.

¹²⁵ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 58-59

¹²⁶ Alvydas K. Lietuvių kalbos žodynas. T. XVI. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995, p. 184

¹²⁷ Halder A. Filosofijos žodynas. Vilnius: Alma littera, 2002, p. 214

3. APGAULĖS POŽYMIŲ ĮTAKA ATRIBOJANT BAUDŽIAMOSIOS IR CIVILINĖS TEISĖS PAŽEIDIMUS BEI NUSTATANT BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS RIBAS NUSIKALTIMUOSE IR BAUDŽIAMUOSIUOSE NUSIŽENGIMUOSE NUOSAVYBEI, TURTINĖMS TEISĖMS IR INTERESAMS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1. Nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problematika

Tradicinis požiūris į baudžiamosios ir civilinės atsakomybių atribojimą pateikia keletą skirtumų¹²⁸:

1) skirtingi jų tikslai: civilinei atsakomybei būdingas kompensacinis pobūdis, jos tikslas – atkurti pažeistas teises, o baudžiamąja atsakomybe pirmiausia siekiama nubausti kaltą asmenį, pataisyti jį ir užkirsti kelią naujiems nusikaltimams;

2) skirtingi šių atsakomybės rūšių atsiradimo pagrindai: civilinė atsakomybė paprastai atsiranda pažeidus privatų interesą (dėl sutarties pažeidimo ar delikto), o baudžiamoji atsakomybė – tik už įstatymo numatytas veikas, kurios yra socialiai pavojingos visai visuomenei;

3) skirtinga yra kaltės samprata ir reikšmė civilinėje ir baudžiamajoje atsakomybėje, jos įrodinėjimo tvarka: civilinės atsakomybės atveju galioja skolininko kaltės prezumpcija, baudžiamosios atsakomybės atveju – nekaltumo prezumpcija;

4) skirtinga civilinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymo tvarka (civilinio proceso ir baudžiamajo proceso tvarkos); skirtingi senaties terminai.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamasis teisinis draudimas ir atitinkamos bausmės nustatymas yra *ultima ratio* arba kraštutinė priemonė, todėl įstatymo leidėjas privalo tikrinti, ar konkrečiam žalingam elgesiui būtina taikyti baudžiamosios teisės normas¹²⁹, ir ar tikrai šis elgesys yra visuomeninis blogis (angl. *public wrong*)¹³⁰ ir nukentėjusiajam negali būti palikta spręsti klausimą civilinėmis teisinėmis priemonėmis.

Todėl baudžiamųjų įstatymų leidyboje būtina vadovautis mokliškai pagrįstais kriterijais, leidžiančiais spręsti turtinių teisių ir interesų pažeidimų kriminalizavimo arba dekriminalizavimo klausimus¹³¹.

¹²⁸ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 70

¹²⁹ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius, 2003, p. 29

¹³⁰ Clarkson C. M. V. Understanding Criminal Law. – London: Sweet & Maxwell, 2001, p. 2

¹³¹ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 71

Užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje sutinkami įvairūs siūlymai ir bandymai atriboti turtinį nusikaltimą naudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimą. Įvairių šalių mokslininkai pateikia pakankamai skirtingus kriterijus, turinčius padėti išspręsti nagrinėjamą atribojimo problemą. Pavyzdžiui, Baltarusijos baudžiamosios teisės specialistai, nagrinėdami apgaulės požymio įtaką baudžiamajai atsakomybei, skiria šiuos kriterijus, kuriais remiantis bandoma atsakyti į klausimą, nusikaltimas ar civilinės teisės pažeidimas buvo padarytas¹³²:

1. Baudžiamieji teisiniai padariniai turi būti pavojingi visuomenei, o ne atskiram asmeniui.
2. Baudžiamoji apgaulė galima tik tuo atveju, jeigu pažeistos teisės negalima atkurti naudojant civilinio proceso priemones. Detalizuodamas šį kriterijų, autorius pateikia situacijas, kada turi būti taikoma civilinė atsakomybė. Pirma, civilinė atsakomybė taikoma tuo atveju, kai egzistuoja galimybė dėl pažeistos teisės susitarti gera valia arba reiškiant ieškinį. Antra, jeigu turtinė teisė buvo pažeista dėl bendros ar verslo rizikos (dėl nepavykusio ekonominio sprendimo ir pan.).
3. Į baudžiamosios apgaulės ribas turi patekti tik ypatingai klastingos ar gudrios apgaulės, tai yra tos, kurios viršija įprasto protingo nukentėjusiojo lygį. Šioje vietoje Baltarusijos mokslininkas cituoja net Šveicarijos baudžiamąjį kodeksą, kuriame yra įtvirtinta būtent klastingos apgaulės sąvoka; be to, panašiai apgaulė apibūdinama ir Nyderlandų Karalystės baudžiamajame kodekse.
4. Nusikalstamos apgaulės ribas reikėtų apibrėžti nurodant konkrečius jos požymius. Šie požymiai turėtų būti nurodyti baudžiamajame įstatyme, tokiu atveju apgaulė, neatitinkanti aprašytų požymių, užtrauktų tik civilinę atsakomybę. O čia jau cituojamas Prancūzijos baudžiamasis kodeksas, kuriame nurodyta, kad: sukčiavimas – tai fizinio arba juridinio asmens apgavimas, pateikiant išgalvotus vardus, pareigas ar situaciją, arba piktnaudžiaujant realiomis pareigomis ar padėtimi, arba atliekant apgaulingus veiksmus.

Formalus kriterijus, atskiriantis baudžiamąją ir civilinę atsakomybes, remiantis šia pozicija, galėtų būti nukentėjusiajam padaryta žala. Tačiau realiai šis kriterijus negali padėti atskirti nusikaltimą ir civilinės teisės pažeidimą, nes neretai civiliniu deliktu padaryta žala gali būti žymiai didesnė nei nusikaltimu.

Austrijos ir Italijos baudžiamosios teisės mokykla siūlė, kad tik už ypatingai gudrią ar klastingą apgaulę galima baudžiamoji atsakomybė, o visos kitos apgaulės rūšys turėtų užtraukti tik civilinę atsakomybę. I. Ja. Foinickis, aiškindamas šias apgaulės sąvokas, pateikė tokią

¹³² Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 65-66

poziciją: baudžiamajai apgaulėi pripažinti reikšmės turi ir pats nukentėjusysis. Viena vertus, tai reiškia, kad baudžiamąją atsakomybę užtraukianti apgaulė turi būti tokia, nuo kurios nebuvo galima apsisaugoti „normaliu apdairumu“ ar „normaliu protingumu“: tuo atveju, jei asmuo apgaunamas dėl pernelyg didelio aplaidumo ar neatsargumo elgiantis su savo turtu, baudžiamoji atsakomybė netaikoma. Kita vertus, tai reiškia, kad tokia apgaulė turi viršyti įprasto protingumo nukentėjusiojo sugebėjimus. I. Ja. Foinickis, o vėliau ir kiti autoriai pažymi, kad tokia idėja visų pirma atsirado Prancūzijos baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje, vėliau jai buvo pritarta ir Vokietijoje. Tačiau paties autoriaus teigimu: „nukentėjusiojo aplaidumas ar nerūpestingumas savaime nereiškia, kad jo turtas perduodamas kaltininkui“, taip pat jis pažymi, kad „<...> praktiškai taikyti šį kriterijų teismui bus per sudėtinga, nes reikės nustatyti ir apibūdinti ne tik kaltininko asmenybę, bet ir nukentėjusiojo, be to reikės išsiaiškinti ar kaltininkas suvokė, kad nukentėjusysis yra aplaidus ir nerūpestingas“,¹³³ kuo galutinai sukritikuoja šią teoriją. Todėl ši teorija negali būti tvirtu kriterijumi, atskiriančiu baudžiamąją apgaulę.

D. Pranka nagrinėdamas kai kurių rusų teisės specialistų teorijas baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atskirimo klausimais, paneigia jų nuomonę, kad pagrindinis kriterijus, atribojantis sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą – tai turto savininko teisių ir teisėtų interesų gynimo būdai, todėl vėliau išsamiai nagrinėjami civilinio proceso formos ir būdai, didelis dėmesys skiriamas vindikaciniam ir negatoriniam ieškiniui, kitoms ieškinių rūšims. D. Pranka nesutinka, kad galima atskirti civilinės teisės pažeidimą nuo sukčiavimo, analizuojant kokį ieškinį reikia pareikšti norint apginti savo turtines teises civilinio proceso tvarka, todėl tokius bandymus spręsti šią problemą laiko netinkamais¹³⁴.

Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkai, nagrinėdami įvairias sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo situacijas, išskiria keletą teorijų¹³⁵:

1. Pirmoji teorija byloja, kad jeigu viena sutarties šalis, sudariusi sutartį, iš kitos šalies priima pinigų (avansą) už sutartyje numatytą savo pareigų įvykdymą, tačiau tuo metu jau žino, kad nurodytų veiksmų neatliks, tai tokiais veiksmais ši šalis apgauna kitą sutarties šalį ir tai reiškia, kad:
 - Tokiu būdu asmuo ne tik nutyli apie savo tikruosius ketinimus nevykdyti sutarties, bet ir praneša, kad sutartis bus vykdoma, kad jis ketina ją vykdyti.
 - Taip pat toliau tokia apgaulė pasireiškia ir veiksmais, kai asmuo naudojasi sutartimi suteiktais daiktais (juos sunaudoja) ar paslaugomis.

¹³³ Foinickij, I. Ja. Moshennichestvo po russkomu pravu. Chast II. Moskva, 2006, p. 171-172

¹³⁴ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 65

¹³⁵ Hillenkamp, T. 40 Probleme aus dem Strafrecht. Besonderer teil. Germany, München, 2004, p. 143-148

2. Antroji – pareigų aiškinimo teorija teigia, kad jeigu sutarties šalis po sutarties sudarymo tampa nemoki, ji turi pareigą apie tai pranešti kitai sutarties šaliai, jei to nepadaro, ji tokiu būdu, neveikimu, apgauna kitą sutarties šalį, kas reiškia, kad:
 - Sutartyje turi būti numatyta tiksli ir aiški pareiga sutarties šalims iš anksto pranešti kitai šaliai apie sutarties vykdymo metu dėl susidariusių aplinkybių pasikeitusią savo padėtį, kuri gali turėti įtakos sutarties įvykdymui.
 - Nėra jokios priežasties, kuri neleistų sutarties šalims nusistatyti tokių pareigų dėl savo tikrosios padėties atskleidimo iki to momento, kol sutartis bus įvykdyta.
 - Pareiga atskleisti savo tikrąją padėtį atsiranda ir dėl kiekvienos iš šalių veiksmų dar iki sutarties sudarymo, kuriais siekiama sudaryti sutartį, ir kurie leidžia tikėtis iš kitos šalies, kad ji įvykdys savo pareigas sutarties vykdymo metu.
3. Trečioji – siaurinamojo pareigų aiškinimo teorija apibūdinama taip: jeigu sutarties šalis, slėpdama savo negebėjimą atlikti sutartyje numatytas pareigas, priima (avansinį) apmokėjimą už jas, tai ji iš esmės naudoja apgaulę. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad kiekviename avansiniame mokėjime mokėtojas prisiima tam tikrą riziką, pavyzdžiui tai būdinga versle. Tai pat mokėtojas turi išsiaiškinti kitos šalies galimybes įvykdyti prisiimamus įpareigojimus.
4. Ketvirtoji – ribotos apgaulės teorija teigia, kad apgaulė nėra įmanoma pagal egzistuojančią pareigų paaiškinimo teoriją, kai pažeidimas padaromas neveikimu, naudojant „gryną“ tylėjimą. Tai reiškia, kad jeigu nėra tyčinės apgaulės, tokiu atveju apgaulės nebus – galima kalbėti nebent apie klaidą.

Pateiktos teorijos rodo, kad didžioji jų dalis yra skirta paprastos sutarties nevykdymo atribojimui nuo neveikimu padaryto sukčiavimo - kai asmuo privalo pranešti tam tikrą informaciją, tačiau to nepadaro.

D. Pranka, remiantis Vokietijos baudžiamosios teisės teorija, teigia, kad, Vokietijos teisės specialistų manymu, būtent neveikimu padarytą sukčiavimą sunkiausia atriboti nuo civilinės teisės pažeidimo. Atribojant šiuos du teisės pažeidimus, neretai pabrėžiama, kad sutartyje kiekvienai iš šalių privalomai turi būti numatyta pareiga pranešti apie pasikeitusias mokumo galimybes, ekonominę situaciją ar kitas aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos prisiimtų įsipareigojimų įvykdymui. Tokiu būdu sutartyje įtvirtintos pareigos tampa svarbiu kriterijumi, padedančiu atskirti sukčiavimą nuo sutarties nevykdymo¹³⁶. Taigi šiuo atveju dažniausiai naudojama aukščiau minėta pareigų paaiškinimo teorija.

¹³⁶ Pranka, D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 67

Šiuolaikinė baudžiamoji teisė išplečia savo įtakos sritį ir priskiria savo jurisdikcijai kai kuriuos piktnaudžiavimus sutartiniuose santykiuose, kaip, pavyzdžiui, patikėto turto pasisavinimas arba iššvaistymas, turtinių teisių įgijimas arba turtinių prievolių panaikinimas apgaule (sukčiavimas) ir, tai problemiščiausia, turtinių prievolių išvengimas apgaulės būdu. Ši tendencija iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kaip nepagrįstas baudžiamosios teisės kišimasis į civilinių teisinių santykių reguliavimo sritį. Tačiau įsigilinus galima išvelgti ir objektyvias šios tendencijos priežastis, nes civiliniai turtiniai santykiai laikui bėgant tampa vis sudėtingesni, atsiranda naujos galimybės piktnaudžiauti sutartiniais santykiais, o civilinės atsakomybės efektyvumas tiesiogiai susijęs su skolininko mokumu ir jam priklausančio turto verte.¹³⁷

Remiantis požiūriu, kad būtent apgaulė, įtraukiant asmenį į sandorį, kurio metu turint tyčia nevykdyti savo prievolės, yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus, pažymėtina, kad tiek civilinėje teisėje, tiek ir baudžiamojoje teisėje sutampa ta apgaulės supratimo dalis, kuri apgaule pripažįsta kito asmens suklaidinimą pranešant jam melagingas žinias (aktyvioji apgaulė) arba nutylint tikruosius faktus, kai apie juos būtina pranešti (pasyvioji apgaulė). Taip suprantamos apgaulės mechanizmas suponuoja tam tikrą poveikį nukentėjusiojo suvokimui – suklaidinimą ir taip skatina jį atlikti tam tikrą turtinį veiksma, pavyzdžiui, sudaryti sutartį.¹³⁸ Tai patvirtina kaip jau minėta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato pateiktas apgaulės, kaip sukčiavimo požymio, apibrėžimas, kuriame teigiama, kad „apgaulė pasireiškia turto savininko ar valdytojo arba asmens, kurio žinioje yra turtas, suklaidinimu pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus duomenis, nutylint esmines savininko apsisprendimui dėl turto perleidimo aplinkybes“¹³⁹. Ši apgaulės koncepcija suponuoja priežastinį ryšį tarp nukentėjusiojo suklaidinimo ir turtinio veiksmo, kurį jis atlieka kaltininko naudai, bei išankstinę kaltininko tyčią gauti naudos iš šio apgaulingo sandorio. Tačiau minėtas požiūris gerai atspindi turtinės naudos (daikto, turtinės teisės) gavimo neteisėtumą, bet negali tinkamai paaiškinti turtinių prievolių išvengimo nusikalstamo pobūdžio, kai asmens kaltumas pasireiškia tuo, kad jis negražino paskolinto turto arba nesumokėjo už prekę, atliktą darbą ar paslaugą¹⁴⁰.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje neaiškumai, kylantys nustatant baudžiamosios atsakomybės ribas, esant sukčiavimo nusikalstamos veikos požymių, dažniausiai kyla dviem atvejais: 1) kai apgaulė naudojama suklaidinant dėl ketinimų; 2) esant sukčiavimo požymiui „savo ar kitų naudai išvengė turtinės prievolės“. Reikėtų pabrėžti, kad abiem atvejais turi

¹³⁷ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 71

¹³⁸ Mikelėnas, V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia. 1996, p. 415–416

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“. Teismų praktika. 1999, Nr. 10, p. 266

¹⁴⁰ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 71

susiklostyti civiliniai teisiniai, dažniausiai sutartiniai, santykiai. Pirmuoju atveju apgaulė paprastai naudojama iš anksto, dar prieš sudarant sandorį (ar jo sudarymo metu), todėl jau patys civiliniai teisiniai santykiai tampa neteisėti. Šiuo atveju atskiriant sukčiavimą nuo civilinės teisės pažeidimo paprastai naudojamas *esminės apgaulės kriterijus*, kuris reiškia, kad būtent apgaulės naudojimas lėmė nukentėjusiojo apsisprendimą perduoti turtą, turtinę teisę ir pan. Antruoju atveju sandoris paprastai sudaromas teisėtai, t. y. nesant ar neįrodžius apgaulės dėl ketinimų, tačiau apgaulė pasireiškia vėliau, prievolių vykdymo procese. Kad tokia situacija įmanoma bei neretai pasitaikanti, pripažįsta ir kasacinis teismas¹⁴¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse, nuolat pabrėžia, jog apgaulė ir suklaidinimas turi būti esminiai, t. y. pateikta ar nutylėta informacija iš esmės lemia nukentėjusiojo veiksmus perduoti savo turtą ar perleisti turtinę teisę. Taigi, apgaulė gali būti esminė ir neesminė. Ir tik esminė apgaulė gali būti laikoma nusikalstama. Analizuojant teismų sprendimus sukčiavimo bylose, pažymėtina, kad daugumoje bylų esminė apgaulė akivaizdi ir tinkamai motyvuojama, antai „*V. Ž. apgaulė pasireiškė tuo, kad jis, iš anksto žinodamas, kad sutartinių įsipareigojimų negalės įvykdyti, sudarė kietojo krosnių kuro tiekimo sutartį su Lenkijos Respublikos įmone, atstovaujama V. F. A., o vėliau ir su jo dukros K. M. A. įmone, kuriai atstovavo pats V. F. A. Taigi šiuo atveju apgaulė buvo naudojama įtraukiant nukentėjusįjį į jam nenaudingą sandorį, neturint ketinimų (ir realių galimybių) jo vykdyti, t.y. sandoris buvo sudarytas teisėtai, tačiau apgaulė pasireiškė vėliau, prievolių vykdymo procese. Tais atvejais, kai padaryta veika susijusi su tam tikros turtinės prievolės nevykdymu, svarbiomis aplinkybėmis, rodančiomis nusikalstamą padarytos veikos pobūdį, laikoma tai, kad kaltininko naudota apgaulė buvo esminė nukentėjusiojo apsisprendimui dalyvauti jam žalingame sandoryje. V. Ž. apgaulė ir išankstinė tyčia nevykdyti įsipareigojimų pirmosios instancijos teismo nuosprendyje grindžiama tuo, kad jis sudarė sutartis su Lenkijos įmonėmis dėl kietojo krosnių kuro tiekimo neturėdamas licencijos verstis naftos produktų prekyba ir net neturėdamas pačios prekės – kietojo krosnių kuro. Nukentėjęs V. F. A. patvirtino, kad jei būtų žinojęs, jog Varėnoje buvęs kuras nepriklauso nuteistajam, būtų jo nepirkęs. Iš V. F. A. parodymų seka, kad jis klausęs, ar kasatorius turi reikiamus dokumentus, tačiau šis patikino, kad su dokumentais viskas tvarkoje. Įvertinęs ne tik šiuos parodymus, bet ir visą pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo kontekstą apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad V. F. A., pats būdamas verslininkas ir žinodamas, kad Varėnos naftos produktų bazė bei joje esantis kuras nepriklauso nuteistajam, nebūtų prisiėmęs riziką ir pervedęs pinigus už prekę asmeniui, žinodamas, kad jis jos net neturi.“¹⁴² Taigi, ši apgaulė laikytina esmine, kadangi ji*

¹⁴¹ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 67-68

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010

susijusi su pačiomis svarbiausiomis aplinkybėmis, kurios lėmė nukentėjusiojo apsisprendimą sudaryti sandorį su kasatoriumi.

Tam tikrais atvejais net ir nustačius, jog buvo naudojama apgaulė, tačiau jos nepripažinus esmine, bus laikoma, jog sutartiniai santykiai neperžengė civilinių teisinių santykių ribų, antai, *R. B. nuteistas už tai, kad savo bute, turėdamas tikslą apgaule užvaldyti V. J. turtą ir negrąžinti jai pinigų, gavo iš V. J. 14 720 litų paskolos, įrašydamas į nukentėjusiosios ranka surašytą paskolos gavimo pakvitavimą savo sūnaus V. B., kuris išvyko iš Lietuvos nuolat gyventi į Izraelį, vardą (Vladimiras), ir pasirašydamas po pakvitavimu. Suėjus paskolos grąžinimo terminui paskolos negrąžino. Kasacinis teismas nevertino sūnaus vardo „Vladimiras“ įrašymo į paskolos raštelį kaip apgaulės, tačiau nurodė: „Iš bylos medžiagos negalima daryti išvados, kad nukentėjusiajai gerai pažįstamas žmogus galėtų suklaidinti ją dėl savo asmenybės. Kaip nustatyta remiantis bylos medžiaga, taip pat ir V. J. parodymais, kasatorius prisistatinėjo Vladimiro vardu, ir nukentėjusioji jį pažinojo Vladimiro vardu, ir tik tokiu vardu jis galėjo pasirašyti skolos raštelyje nesukėlęs nukentėjusiosios įtarimų. Atvirkščiai, vargu ar nukentėjusioji sutiktų su skolos raštelio turiniu, jei jis pasirašytu savo, bet nukentėjusiajai nežinomu vardu. Šiuo atveju kolegija laiko, kad byloje nėra pakankamai įrodymų, kad kasatorius pateikė save kaip kitą asmenį ir siekė suklaidinti nukentėjusiąją V. J. dėl savo asmenybės. Jie buvo gerai pažįstami ir nukentėjusiajai buvo žinoma jo gyvenamoji vieta. Kolegija laiko, kad R. B. pasivadinimas paskolos raštelyje Vladimiro vardu byloje nustatytomis sąlygomis neturėjo esminės įtakos nukentėjusiosios apsisprendimui suteikti paskolą ir negalėjo apsunkinti nukentėjusiajai išieškoti skolą. R. B. neneigia paties paskolos fakto. Jis ginčija tik paskolos aplinkybes, sumą ir paskolos grąžinimo faktą. Šių aplinkybių sprendimas yra civilinės teisės ir civilinio proceso, o ne baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso dalykas“¹⁴³. Taigi, nors teismas ir pripažino, kad skolos raštelyje buvo įrašytas netikras vardas, t.y. apgaulė nustatyta, bet ji nebuvo pripažinta esmine, todėl ir negalėjo turėti įtakos nukentėjusiosios apsisprendimui. Tokiu atveju nukentėjusioji savo teises gali ginti tik civilinio proceso priemonėmis. Tačiau peržiūrėjus teismų sprendimus sukčiavimo bylose, pažymėtina, kad praktikoje teismai retai nenustato esminės apgaulės požymio.*

Taigi esminės apgaulės požymis tampa ne tik pagrindiniu apgaulės sąvokos turinio elementu, bet ir kriterijumi, atskiriančiu sukčiavimą nuo civilinės teisės pažeidimo.

O. Fedosiuk nuomone, turtinės prievolės išvengimas kaip veika ir kaip nusikalstamas rezultatas jokių būdu negali būti paaiškintas vien kaip turtinės prievolės neįvykdymas panaudojant apgaulę. Jo teigimu, prievolės neįvykdymas - tai apskritai ne baudžiamosios teisės problema. Sukčiavimo nusikalstamą pobūdį, palyginti su civiliniu deliktu, rodo apgaulės panaudojimo faktas, kitaip tariant, nesąžiningi sandoriai tampa nusikalstamais, kai viena šalis

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001

naudoja apgaulę įtraukdama kitą šalį į jai nenaudingą sandorį. Tačiau, pasak autoriaus, šis atribojimo kriterijus tinkantis tradicinei sukčiavimo koncepcijai, netinka, kuomet kalbama apie turtinių prievolių neįvykdymą. Pavyzdžiui, vengiant prievolės esant pasyviai apgaulėi ne visada būtina taikyti baudžiamąją atsakomybę. Antai, kreditorius suklydo ir atsiuntė skolininkui mažesnę sąskaitą, nei šis iš tikrųjų turi sumokėti. Skolininkas pasinaudodamas šia klaida neįvykdo turtinės prievolės dalies. Formaliai žiūrint, skolininkas trauktinas atsakomybėn už sukčiavimą, nes neįvykdė turtinės prievolės panaudodamas pasyviają apgaulę. Tačiau tai būtų nepagrįsta baudžiamosios teisės intervencija į civilinę, nes kreditoriaus teisė gali būti apginta civilinėmis teisinėmis priemonėmis, o dėl turtinės žalos atsiradimo kreditorius yra tiek pat kaltas, kiek ir skolininkas¹⁴⁴. Pasinaudojimas tokia klaida lyg ir atitinka pasyviosios apgaulės sampratą, tačiau yra svarių argumentų, kad baudžiamojoje teisėje apgaulė pripažintinas tik toks faktų nutylėjimas, kai kaltininkas turėjo teisinę, o ne vien moralinę pareigą pranešti apie šiuos faktus. Kai asmuo neturi teisiškai formalios pareigos pranešti apie minėtus faktus, prievolių išvengimas nutylint šiuos faktus turėtų reikšti civilinį deliktą, bet ne nusikalstamą veiką¹⁴⁵.

Taip pat, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato išaiškinimu, kuriame besąlygiškai piktnaudžiavimas pasitikėjimu priskiriamas prie apgaulės rūšių, negalima visų prievolės neįvykdymo apgaulė atvejų laikyti nusikalstamomis veikomis¹⁴⁶. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu kaip apgaulės rūšis paprastai yra aiškinamas kaip panaudojimas piktam nukentėjusiojo pareikštą pasitikėjimą arba pažadai, įtikinėjimas, sutarčių sudarymas be tikslo juos vykdyti, piktavališkas suklaidinimas ne dėl konkrečių faktų, bet dėl savo ketinimų, kai nukentėjusysis, tikėdamasis, kad pažadai bus įvykdyti, paskatinamas elgtis taip, kaip reikia kaltininkui¹⁴⁷. Lietuvos baudžiamųjų įstatymų 1994 m. reformos metu įstatymo leidėjas pašalino šį požymį iš sukčiavimo normos taip dekriminalizuodamas šį nesąžiningo naudos gavimo būdą ir palikdamas jį civilinei atsakomybei¹⁴⁸, tačiau vėliau, paplitus atvejams, kai aferistai, žadėdami nepagrįstai dideles palūkanas, ėmė iš gyventojų paskolas, vėliau jų negražindavo, kas sukėlė didelį visuomenės pasipiktinimą valdžios neveiklumu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau minėtu senato išaiškinimu grąžino šį požymį į sukčiavimo normą¹⁴⁹. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu, kaip veikimo būdas, iš tikrųjų tam tikrais atvejais gali rodyti pakankamą

¹⁴⁴ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 83

¹⁴⁵ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 53

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 1999, Nr. 10

¹⁴⁷ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 83

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos 1994 m. liepos 19 d. įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1994. Nr. 60-1182

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 1999, Nr. 10

pavojingumą kriminalizacijai, tačiau apibendrinant galima teigti, kad šis išaiškinimas sukomplikavo civilinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo problemą. Juk prievolės nevykdymas, kai skolininkas pajėgus tai padaryti, visada susijęs su piktnaudžiavimu pasitikėjimu, nes visi dvišaliai sandoriai pagrįsti šalių pasitikėjimu viena kita. Kiekvieną piktnaudžiavimo pasitikėjimu atvejį nevykdant prievolės laikant nusikaltimu, dėl kiekvienos skolos būtų galima kreiptis ne į teismą civilinio proceso tvarka, bet iš karto į prokuratūrą, nes visada galima padaryti išvadą, kad skolininkas iš anksto nesiruošė atsiskaityti arba įvykdyti kito pobūdžio turtinę prievolę.¹⁵⁰ Taigi, pažymėtina, kad prievolės išvengimas neturėtų būti tapatinamas su prievolės neįvykdymu.

Sudėtingėjant civiliniams teisiniams santykiams, tobulėjant sukčiavimo metodams, esminės apgaulės kriterijų papildė kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus¹⁵¹.

Baudžiamosios teisės teorijoje aiškinant turtinės prievolės išvengimą, apgaulės požymis paprastai aiškinamas per kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijų, kuris šiuo atveju naudojamas spręsti sukčiavimo ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo problemas. Anot D. Prankos, visiems žinoma, kad prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymo ar sutarties nurodymus, o jei jų nėra – vadovaujantis protingumo kriterijais. Jei skolininkas prievolės nevykdo ar ją vykdo netinkamai, jam paprastai taikoma civilinė atsakomybė ir tarp šalių pasiekama „teisinė taika“ bei nukentėjusiajai šaliai priteisiama tam tikra kompensacija. Tokiose situacijose baudžiamoji atsakomybė negali būti taikoma¹⁵². Baudžiamoji atsakomybė galima tik tuo atveju, kai skolininkas naudodamas apgaulę vengia įvykdyti prievolę. Tokiais atvejais skolininkas atlieka veiksmus, dėl kurių nukentėjusiojo turima turtinė teisė, atitinkanti skolininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, nerealizuojama, ir dėl objektyvių priežasčių nukentėjusiojo (kreditoriaus) teisių gynimas negalimas arba labai apsunkintas. Be to, turtinės prievolės išvengimas visuomet turi būti neatlygintinas¹⁵³. Taigi, tokia situacija ir sudaro kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijų.

Pasak E. Sinkevičiaus, turtinės prievolės išvengimas, kaip baudžiama veika, gali būti aiškinamas vieninteliu loginiu būdu – kaip išvengimas realaus pavojaus būti priverstam vykdyti savo pareigą kreditoriui. Vadinasi, išvengti turtinės prievolės reiškia ne tik neteisėtai atsisakyti įvykdyti pareigą, bet ir naudojant apgaulę sudaryti situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistą teisę arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra

¹⁵⁰ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85), p. 72; Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // *Teisė*, Nr. 48, 2003, p. 83

¹⁵¹ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė)*. Vilnius: MRU, 2012, p. 72

¹⁵² Ten pat, p. 68

¹⁵³ Sinkevičius E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002, p. 80-81

apsunkintas. Ši pozicija buvo išsakyta teisės literatūroje kaip baudžiamosios teisės *ultima ratio* (lot. paskutinės priemonės) principo įgyvendinimo būdas, atribojant civilinę atsakomybę už prievolių išvengimą nuo baudžiamosios. Civilinio proceso priemonėmis paprastai įmanoma tik konstatuoti, kas kam skolingas, tačiau privesti tai padaryti skolininką dažnai būna neįmanoma, nes jis neturi jokio turto arba dėl kitų priežasčių. Kai tokia padėtis sudaroma sąmoningai, apgaule, galima kalbėti apie nusikalstamą turtinės naudos gavimą. Taigi, pagal *ultima ratio* principą reikia baudžiamąją atsakomybę už prievolių nevykdymą sieti su kreditoriaus realių galimybių įgyvendinti savo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis sumenkinimu¹⁵⁴.

O. Fedosiuk, kreditoriaus galimybių sumenkinimą (apsunkinimą) laiko būtinu kilusių nusikalstamų padarinių elementu. Padariniais šiuo atveju laikytina tiek ta žala, kurią patiria kreditorius skolininkui atsisakius įvykdyti prievolę, tiek ir sudaryta padėtis, kai tikėtis žalos kompensavimo civilinėmis teisinėmis priemonėmis neįmanoma. Sudėtingas yra ir subjektyvus nagrinėjamos nusikalstamos veikos elementas, pasireiškiantis tiesiogine tyčia. Kaltinimas sukčiavimu šioje situacijoje turi būti pagrįstas išvada, kad kaltininkas suprato, jog nevykdo prievolės ir klaidina kreditorių ar kitą asmenį, numatė, kad dėl to kreditorius patirs turtinę žalą ir negalės priversti jo įvykdyti prievolę civilinėmis teisinėmis priemonėmis, o jis dėl to gaus turtinės naudos (sau ar kitam), ir šių padarinių norėjo. Autorius, pabrėždamas būtinumą nustatyti kreditoriaus teisės atkūrimo galimybių sumenkinimą kaip nusikalstamų padarinių elementą, pateikia tokį pavyzdį: skolininkas, užuot vykdęs savo pareigą, vis įtikinėja kreditorių atidėti pareigos įvykdymo terminą, tačiau per šį laikotarpį pats tyčia tampa beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimą, arba pasislepia, išvyksta iš šalies. Šioje situacijoje kreditorius neturi objektyvių galimybių veiksmingai pasinaudoti civilinėmis teisinėmis priemonėmis. Taip pat jis neturi tokios galimybės, kai skolininkas suklaidina kreditorių dėl savo tapatybės arba tiesiog lieka nežinomas. Taip atsitinka, pavyzdžiui, kai kažkas pavalgo restorane, pasinaudojo taksi arba kirpėjo paslauga ir pasišalina nesumokėjęs. Toks skolininkas atima iš kreditoriaus galimybę patraukti jį civilinėn atsakomybėn, nes šis net nežino, kas jis toks. Tokiu atveju būtina kviesti policiją, ieškoti pažeidėjo, ir tokia jo veika pagal pavojingumą prilygsta vagystei. Nusikalstamą prievolių išvengimo pobūdį rodo ir tai, kad skolininkas grindžia savo atsisakymą vykdyti prievolę fiktyviais dokumentais, patvirtinančiais nebūtus faktus. Neįrodžius šių faktų netikrumo, kreditoriaus teisės atkūrimas tampa probleminiu. Tačiau įrodžius apgaule atsiranda pagrindas konstatuoti ne tik vienos šalies tiesą civiliniame ginče, bet ir sukčiavimo požymius¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 80; Fedosiuk O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė // Jurisprudencija. Mokslo darbai, 19 (2), 2012, p. 715–738

¹⁵⁵ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 84

O. Fedosiuk teigimu, naudojant kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijų pati apgaulės sąvoka vengiant prievolės įgauna platesnę prasmę, ja reikėtų laikyti bet kokius sąmoningus skolininko veiksmus, nukreiptus į kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimą ir sudarančius prielaidas išvengti grėsmės būti priverstam vykdyti turimą prievolę. Ji gali būti naudojama tiek įtraukiant nukentėjusįjį į sandorį, pavyzdžiui, suklaidinant dėl savo tapatybės, nuslepiant savo nemokumą, tiek ir po sandorio, pavyzdžiui, sudarant dirbtinį nemokumą, pateikiant fiktyvius duomenis, patvirtinančius prievolės įvykdymą ar leidžiančius ginčyti prievolės egzistavimą kitu pagrindu, sudarant fiktyvias sutartis, pagal kurias skolininkas perleidžia savo turtą kitiems asmenims ir pan. Tokia apgaulė gali būti nukreipta sudaryti prielaidas laimėti teisminį procesą arba panaikinti galimybes įvykdyti nepalankų sprendimą. Vengiant prievolių, kilusių iš teisėtų sutartinių santykių ar iš delikto, apgaulė įgauna kitokią prasmę – tai jau nebe priemonė įtraukti nukentėjusįjį į sandorį, o tam tikras metodas išvengti grėsmės būti priverstam vykdyti prievolę¹⁵⁶. Taigi, kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje pateikiamas kaip situacija, kuomet kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra apsunkintas. Taip pat teigtina, kad šis kriterijus yra vienas iš pagrindinių taikant baudžiamąją atsakomybę.

Jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas. Teismų praktikoje tokiais sąmoningais skolininko veiksmais paprastai laikoma, kai be teisėsaugos institucijų pagalbos neįmanoma surasti ar identifikuoti prievolės vengiančio asmens, sandoris sąmoningai sudarytas taip, kad vėliau būtų neįmanoma įrodyti jo tikrojo turinio, asmuo skolinosi nuslėpdamas nuo nukentėjusiojo esminę informaciją apie didelę skolų naštą ir nemokumą, vengdamas prievolės tyčia tapo beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, pasislėpė ir panašiai¹⁵⁷.

Pastebėtina, kad teismų praktikoje esant ginčui, kurią atsakomybės rūšį reikia taikyti, teismas ne visose nutartyse tinkamai pagrindžia sukčiavimo sudėties buvimą, paneigia civilinių teisinių santykių egzistavimą. Antai, vienoje baudžiamojoje byloje *D. G. nuteista už tai, kad pasinaudojusi dėl ilgametės pažinties įgytu V. B. pasitikėjimu bei ją įtikinusi, kad padės nusipirkti sodo sklypą su namu, nors to daryti neketino, apgaule įgijo ir užvaldė nukentėjusiosios būstui skirtus pinigais – 28 000 Lt. Disponuodama V. B. pinigais, D. G. nepadėjo sutvarkyti būsto pirkimo dokumentų nukentėjusiosios vardu, pinigų jai negrąžino, o 2003 m. rugsėjo 30 d., jau pradėjus ikiteisminį tyrimą, minėto sodo sklypo pirkimas buvo iformintas A. Š. vardu.*

¹⁵⁶ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 75

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose byloje (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga“. Teismų praktika. 2012, Nr. 36, p. 433-434

Kasaciniame nuteistosios skunde buvo argumentuojama, kad konfliktas neperžengė civilinių teisinių santykių, tačiau kasacinis teismas nuteistosios skundą atmetė tokiais motyvais: „Nuteistoji sukklaidino nukentėjusiąją pažadėdama jai už jos perduotus pinigus nupirkti jai žemės sklypą su sodo namu, nors šio pažado neketino tesėti. Ilgą laiką po to, kai buvo įmokėta dalis sumos už žemės sklypą ir ant jo stovintį namą, nesiėmė jokių veiksmų, kad namo įsigijimo dokumentai būtų sutvarkyti nukentėjusiosios V. B. vardu, o pastangų gražinti tariamą skolą ėmėsi tik po to, kai dėl D. G. veiklos buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas“¹⁵⁸. Šioje situacijoje padaryta veika buvo pripažinta sukčiavimu vien dėl to, kad ilgą laiką nebuvo atliekami pažadėti veiksmai. Tačiau, pažymėtina, kad pats savaimė pinigų perdavimas ir jų negražinimas laiku dar nėra sukčiavimas, o tokie santykiai neišeina iš civilinių teisinių santykių ribų, todėl siekiant sustiprinti nuteisimo argumentus, reikėtų nustatyti objektyvias priežastis, dėl kurių nukentėjusioji negalėjo šios skolos išieškoti civilinio proceso tvarka.

Toliau pateikiamoje byloje buvo kilęs ginčas dėl sukčiavimo nusikaltimo sudėties, neva esant civilinės teisės pažeidimui. Antai, *D. O. nuteistas pagal BK 182 straipsnio 1 dalį už tai, kad nukentėjusieji nusprendė pervesti į D. O. nurodytą banko sąskaitą 18 000 Lt tikėdamiesi naudoti A. M. priklausančią transporto priemonę verslo reikalais ir nuteistojo sukklaidinti dėl būtinumo investuoti šiuos pinigus į licencijos keleiviams vežti įgijimą. Teisėjų kolegija, atmesdama nuteistojo kasacinį skundą, nurodė: „D. O. jiems pranešta melaginga informacija apie tokį būtinumą laikytina esmine apgaule, nes būtent tai nulėmė jų apsisprendimą perduoti jam pinigus. Pažymėtina, kad nuteistasis įtraukė nukentėjusiuosius į turtinius santykius su juo ir gavo iš jų pinigų 2007 m. kovo 2 d., t. y. prieš įsigaliojant teismo nuosprendžiui, kuriuo jis kitoje byloje buvo nuteistas realia laisvės atėmimo bausme. Tai, kad D. O. jam inkriminuotus veiksmus atliko realios laisvės atėmimo bausmės vykdymo akivaizdoje, paneigia kasacinio skundo teiginius apie jo sąžiningus ketinimus vykdyti turtinius įsipareigojimus (mokėti palūkanas, pareikalavus gražinti pinigus) ir tam netikėtai sutrukdžiusį suėmimą. Iš pirmiau minėtų nuosprendžių turinio akivaizdu ir tai, kad D. O., nors ir buvo atlyginęs dalį padarytos žalos nuo jo nukentėjusiems žmonėms, tačiau vis dar buvo skolingas jiems dideles pinigų sumas. Šios aplinkybės rodo, kad nuteistasis D. O. užvaldė svetimą turtą ne tik esmingai sukklaidindamas nukentėjusiuosius, bet ir apsunkindamas jų galimybes atkurti pažeistus interesus civilinio proceso tvarka. Atsižvelgiant į tai konstatuotina, kad kasacinio skundo teiginiai apie išskirtinai civilinį teisinį nuteistojo ir nukentėjusiųjų santykių pobūdį nepagrįsti, o nuteistojo veika teisingai kvalifikuota kaip sukčiavimas“¹⁵⁹. Pažymėtina, kad būtent tai, jog prieš sandorį asmuo žinojo,*

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2005

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133/2010

kad jam teks atlikti laisvės atėmimo bausmę, patvirtino tiek apgaulės, tiek kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijaus realizavimą.

Dar kitoje byloje kilo ginčas dėl atsakomybės rūšies taikymo, nustatant sukčiavimo sudėties ar civilinių teisinių santykių buvimą. Antai, „E. M. išteisintas pagal kaltinimą, kad apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą bei išvengė turtinės prievolės, t.y. būdamas įsiskolinęs UAB „B. L.“ už suteiktas judriojo ryšio paslaugas, iš anksto žinodamas, kad sutartimi prisiimtų įsipareigojimų negalės vykdyti ir neketindamas jų vykdyti, 2010 m. liepos 23 d. J. B., sudarė judriojo ryšio paslaugų teikimo sutartį su UAB (-) bei už 55 litus įgijo mobilaus ryšio telefoną, 455 Lt vertės, su SIM kortele, įsipareigodamas naudotis teikiamomis paslaugomis 24 mėnesius, tokiu apgaulės būdu, žinodamas jog nevykdys su operatoriais sudaromos sutarties sąlygų, ir neatsiskaitys su (-), savo naudai įgijo svetimą, (-) priklausančią 455 Lt vertės turtą. Apeliaciniu skundu Panevėžio apygardos prokuratūros Utenos apylinkės prokuratūros prokurorė prašo nuosprendį dėl E. M. išteisinimo panaikinti ir priimti naują nuosprendį - pripažinti E. M. kaltu padarius nusikalstamą veiką numatytą LR BK 182 str. 1 d. ir nuteisti jį 2 metų laisvės apribojimo bausme. Prokurorė skunde nesutinka su teismo išvada, jog E. M. veiksmai neperžengė civilinių santykių ribos. Ji taip atkreipia dėmesį, jog E. M. teistas 4 kartus. Visi teistumai buvo už turtinio pobūdžio nusikaltimus, todėl manytina kad jis turi patirtį duoti paaiškinimus sau naudinga linkme, kad išvengtų atsakomybės. Teisėjų kolegijos nuomone, byloje nesurinkta duomenų, kurie patikimai patvirtintų, jog sudarydamas sutartį su UAB (-), E. M. naudojo apgaulę ar būtų išvengęs prievolės. Taip pat nenustatyta, kad E. M., sudarydamas sutartį, būtų klaidinęs mobilaus ryšio operatorių UAB (-), pateikdamas duomenis apie save - 2010-07-23 sutarties sudarymo metu jis UAB (-) darbuotojai D. Š. pateikė savo asmens tapatybės kortelę, nurodė teisingus duomenis apie savo gyvenamąją vietą, davė sutikimą tvarkyti jo asmens duomenis tikslu gauti informaciją iš kitų institucijų apie jo turimus įsipareigojimus. Nepaneigta ir tai, jog išteisintasis, sudarydamas sutartį, liudytojai D. Š. pasakė, kad jis yra bedarbis. E. M. parodė, kad jis sutarties sudarymo metu pragyveno iš jo sugyventinės gaunamos apie 550 Lt pašalpos bei jo pajamų už atsitiktinius darbus. Jis parodė tikėjęsis, kad galės vykdyti pagal sutartį su UAB (-) prisiimtus įsipareigojimus, o naują sutartį sudarė, nes prarado pagal ankstesnę sutartį turėtą telefoną. Turtinė padėtis, kitų sutarčių buvimas bei antstolio išieškomo įsiskolinimo už administracines nuobaudas turėjimas bei ankstesni teistumai, kolegijos nuomone, šiuo atveju nėra pakankamos aplinkybės, konstatuoti, jog E. M., sudarydamas sutartį su UAB (-), iš anksto žinojo, kad jos nevykdys. Byloje nėra jokių duomenų, kad kaltinamasis būtų kaip nors dirbtinai pabloginęs savo turtinę padėtį po sutarties sudarymo ir tokiu būdu vengęs prisiimtų įsipareigojimų. Be to, UAB (-) atstovė patikrino E. M. turtinę padėtį, kurios kaltinamasis nenuslėpė, tačiau su juo, neturėjusi jokių legalių pajamų, sudarė sutartį, o tuo pačiu, kolegijos

nuomone prisiėmė sutarties galimo neįvykdymo riziką. Teisėjų kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, jog UAB (-) turėjo realią, niekuo neapsunkintą galimybę skolą iš E. M. prisiesti civilinio proceso tvarka ir tai padarė. Kaltinamasis pripažįsta sutartį ir neneigia savo įsipareigojimų pagal ją. Teisėjų kolegija sutinka su pirmosios instancijos teismo motyvuota išvada, jog tarp kaltinamojo E. M. ir UAB (-) susidariusių sutartinių santykių sprendimas yra civilinės teisės ir civilinio proceso, o ne baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso dalykas¹⁶⁰. Taigi, atkreiptinas dėmesys, kad turtinė padėtis, kitų sutarčių buvimas bei antstolio išieškomo įsiskolinimo už administracines nuobaudas turėjimas bei ankstesni teistumai, nėra pakankamos aplinkybės, konstatuoti, jog kaltinamasis vengs vykdyti prievolę. Taip pat pažymėtina, kad tai, jog kaltinamasis jokiais veiksmais nepablogino savo turtinės padėties po sutarties sudarymo ir tokiu būdu nevensgė prisiimtų įsipareigojimų bei UAB (-) atstovės D. Š. nepakankamas rūpestingumas savo turtui, taip pat turėjo įtakos teismo sprendimo priėmimui.

Sprendžiant kokiomis civilinio proceso priemonėmis turi būti naudojamosi atkuriant pažeistą teisę, kad dar nebūtų peržengtos civilinės atsakomybės ribos, E. Sinkevičius teigia, kad jeigu kreditoriaus pažeistas teisės galima apginti naudojant įprastas civilines teises priemones, tokiu atveju baudžiamosios atsakomybės dar nereikėtų taikyti. Prie įprastinių teisinių priemonių autorius priskiria: civilinių teisių savigną, sulaikymo teisę, ieškinio pareiškimą ir ieškinio užtikrinimą. O neįprastomis teisinėmis priemonėmis reikėtų laikyti Pauliano ieškinį, netiesioginį ieškinį, skolininko asmenybės nustatymą ar jo turto paiešką ir kitus tokio pobūdžio veiksmus. E. Sinkevičiaus nuomone, tik esant reikalui naudoti pastarąsias priemones, baudžiamoji atsakomybė būtų pagrįsta¹⁶¹.

Tačiau D. Pranka nevisiškai sutinka su E. Sinkevičiaus nuomone, nurodydamas, kad pagal baudžiamosios teisės *ultima ratio* principą baudžiamosios teisės priemonės taikytinos tik kraštutiniais atvejais, kai kitomis, švelnesnėmis teisinėmis priemonėmis negalima apginti nukentėjusiojo interesų, o civilinė teisė ir yra žymiai švelnesnė priemonė nei baudžiamosios priemonės. Autorius atkreipia dėmesį, kad tokiu atveju baudžiamosios teisės teorija, aiškindama *ultima ratio*, nedaro skirtumo tarp švelnesnių priemonių rūšių, vadinasi iš esmės bet kokios rūšies civilinės teisinės priemonės laikytinos švelnesnėmis negu baudžiamosios. Baudžiamoji teisė ir jos dispozicijoje esančios priemonės visada bus žymiai griežtesnės ir už įprastas, ir už neįprastas civilines teises priemones, todėl darytina išvada, kad nesvarbu, kokios rūšies civilinėmis teisinėmis priemonėmis galima pasinaudoti atkuriant kreditoriaus teises, svarbiausia, kad jos būtų efektyvios ir realiai užtikrintų nukentėjusio asmens interesus. Tuo atveju, kai šios

¹⁶⁰ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-84-511/2013

¹⁶¹ Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius, 2002, p. 91

priemonės (įprastos ar neįprastos) tampa neefektyvios, keltinas klausimas, ar tokie santykiai neperžengė civilinių santykių ribų ir ar nevertėtų taikyti baudžiamosios atsakomybės¹⁶².

Toliau pateikiamoje byloje buvo kilęs ginčas dėl sukčiavimo nusikaltimo sudėties, nustatant kurią atsakomybės rūšį reikia taikyti. Byloje teismas nerado pagrindo sukčiavimo sudėties buvimui ir patvirtino civilinių teisinių santykių egzistavimą. Antai, „*Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 14 d. nuosprendžiu V. D. pagal BK 182 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad turėdamas tikslą apgaule įgyti UAB C. priklausančius 250 000 Lt, piktnaudžiaudamas pasitikėjimu, nuslėpdamas savo tikslą ir neketindamas grąžinti skolintų pinigų, 2007 m. lapkričio 7 d. Vilniuje, su UAB C. direktore S. M. sudarė paskolos sutartį, kuria įsipareigojo grąžinti paskolą per tris mėnesius iki 2008 m. vasario 7 d. Po to į jo banko sąskaitą per tris kartus buvo pervesta iš viso 250 000 Lt. Nurodytu terminu V. D. įsipareigojimo grąžinti skolą nevykdė ir pinigų negrąžino, taip apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą – UAB C. priklausančius 250 000 Lt. Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas 2011 m. gegužės 17 d. nuosprendžiu V. D. pagal BK 182 straipsnio 2 dalį buvo išteisinęs nenustačius, kad buvo padaryta veika, turinti šio nusikaltimo požymių. Teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad byloje nėra pakankamai įrodymų, galinčių patvirtinti, jog V. D. apgaule įgijo svetimą didelės vertės turtą. Kaltinimas turtinės prievolės atsiskaityti pagal paskolos sutartį apgaule išvengimu nebuvo pareikštas. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 14 d. nuosprendžiu V. D. pripažintas kaltu pagal BK 182 straipsnio 2 dalį. Teismas nustatė, kad V. D. turėjo išankstinį tikslą apgaule užvaldyti UAB C. pinigus ir juos užvaldė, taigi veikė tiesiogine tyčia, todėl nepagrįstas apylinkės teismo argumentas, kad tarp šalių susiklostė civiliniai teisiniai santykiai, nes V. D. veiksmai peržengė baudžiamosios atsakomybės ribas. V. D. nuo kreditoriaus nuslėpė esminę jo apsisprendimui dėl paskolos suteikimo aplinkybę – kad pinigus naudos asmeniniams poreikiams, o ne verslui“. Taigi, kaip matyti, Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija apgaulė pripažino esmine, t. y., nusprendė, kad nutylėta informacija apie tikruosius paskolos tikslus iš esmės lėmė UAB C. sprendimą suteikti paskolą. „Nors paskola nebuvo tikslinė, tačiau darytina išvada, kad įmonės direktorei S. M. ir A. M. nuteistojo nurodytas verslo planas, pagal kurį paskolos davėjas vos per tris mėnesius gautų net 100 000 Lt daugiau nei paskolino, turėjo lemiamą reikšmę suteikti paskolą V. D. ir iš esmės suformavo paskolos davėjo valią, todėl nutylėtas ketinimas pasiskolintus pinigus panaudoti nuosavo namo statybai vertintinas kaip tam tikras apgaulės elementas paskolos sudarymo metu, kurios panaudojimo tikslas – gauti piniginę paskolą iš UAB C. Tačiau pažymėtina, kad netgi pripažinus, jog V. D.*

¹⁶² Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p. 69

panaudojo apgaulę nuo paskolos davėjo nuslėpdamas paskolos panaudojimo tikslą, tokia apgaulė nėra pakankama BK 182 straipsnio 2 dalyje nustatytai nusikalstamai veikai inkriminuoti. Turto savininkas ar valdytojas gali būti suklaidinamas dėl kaltininko ketinimų įvairiais būdais, tačiau visų jų esmė turi būti – apsunkinti asmens, užvaldžiusio turtą, nustatymą, padaryti problemišką pažeistos teisės atkūrimą ir pan. Veikai kvalifikuoti kaip sukčiavimui būtina įrodyti, kad apgaule asmuo maskuoja savo ketinimus nesilaikyti sutarties sąlygų ir užvaldyti turtą. Tai reiškia, kad BK 182 straipsnio prasme kaltininkas, panaudodamas apgaulę, turi tikslą ne tik užvaldyti svetimą turtą, bet jį užvaldyti neatlygintinai. Tais atvejais, kai vengiama įvykdyti turtines prievoles, svarbiausia nustatyti, kiek kaltinamas asmuo savo sąmoningais veiksmais sumenkino paskolos davėjo galimybes atkurti pažeistą teisę civilinio proceso priemonėmis. Jei paskolos davėjo teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, jo dirbtinai sukulto nemokumo, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas. <...> tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad sutartinių įsipareigojimų įvykdymą objektyviai apsunkino ir paskolos davėjo nepakankamas rūpestingumas savo turtui. Paskolos gavėjas V. D. net nebuvo verslininkas ir tai paskolos davėjas žinojo, tačiau vis tiek nepasidomėjo paskolintų pinigų naudojimo tikslais, neįvertino, ar per trumpą laiką žadamas pelnas gali būti realus, nepareikalavo užtikrinti paskolos grąžinimo turto įkeitimu ar kitomis garantijomis, paskolos sutartimi nenumatė V. D. jokių rimtesnių įsipareigojimų, išskyrus grąžinti paskolą su numatytomis palūkanomis. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad V. D. paskolos davėjams siūlė už skolą perleisti nekilnojamojo turto, tačiau UAB C. direktorė S. M. atsisakė, teigdama, kad ji užsiima renginių organizavimu, todėl jai reikia pinigų, o ne sklypo. Tai rodo, kad V. D. siekė atlyginti negrąžintą skolą, t. y. jis neturėjo tikslo neatlygintinai užvaldyti svetimo turto. Be to, paskolos išieškojimą galima nukreipti į kitą V. D. turimą turtą. Kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje byloje nenustatyti visi sukčiavimo nusikalstamos veikos požymiai, todėl V. D. neteisėtai nuteistas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį už didelės vertės turto įgijimą apgaule. Apgaulės, būdingos sukčiavimo sudėčiai, požymis neįrodytas objektyviais duomenimis. Kasatorius pripažįsta paskolos sutartį ir neneigia savo įsipareigojimų pagal ją. Pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes tarp V. D. ir UAB C. sudarytos paskolos sutarties pagrindu atsirado civiliniai turtiniai santykiai, todėl neįvykdžius turtinės prievolės turėjo būti taikomos tik tos sankcijos, kurios numatytos civilinės teisės normomis. Kolegija laiko, kad apeliacinės instancijos teismas civilinį V. D. ir UAB C. ginčą nepagrįstai įvertino kaip nusikaltimą. Dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo apeliacinės instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis naikintinas, paliekant galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį“¹⁶³. Taigi pažymėtina, kad netgi

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235/2012

pripažinus, jog V. D. panaudojo apgaulę nuo paskolos davėjo nuslėpdamas paskolos panaudojimo tikslą, tokia apgaulė nebuvo pakankama sukčiavimo veikai inkriminuoti, nes teismas rėmėsi tuo, kad nuteistasis savo veiksmais neapsunkino UAB C. pažeistos teisės atkūrimo galimybių, netgi siekė atlyginti negražintą skolą perleidžiant nekilnojamąjį turtą bei tuo, kad sutartinių įsipareigojimų įvykdymą objektyviai apsunkino ir paskolos davėjo UAB C. nepakankamas rūpestingumas savo turtui.

Taigi, kaip jau matome, pakankamai svarbiu ir baudžiamosios teisės teorijoje išskiriamu kriterijumi, padedančiu atskirti sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą, laikomas nukentėjusio asmens apdairumas, atidumas ir rūpestingumas. Jeigu nukentėjusysis sandorio sudarymo metu nebuvo pakankamai apdairus ir rūpestingas, galima abejoti baudžiamosios atsakomybės taikymo tikslingumu, todėl manytina, kad nukentėjusiojo elgesys nusikaltimo darymo metu taip pat turi įtakos sprendžiant, ar jis gali tikėtis baudžiamosios teisinės savo teisių apsaugos¹⁶⁴. *Antai, J. K. buvo kaltinama sukčiavimu dėl to, kad, būdama IĮ „O“ vadovė, vykdomos akcijos metu apgaudinėjo klientus, kuriems buvo pažadėta, jog, sudarę su įmone interneto tiekimo sutartį, nemokamai gaus kompiuterį. Iš bylos medžiagos matyti, kad, be interneto tiekimo sutarčių, J. K., atstovaudama lizingo bendrovėms, sudarinėjo su klientais ir išperkamosios nuomos sutartis, pagal kurias našta vykdyti mokėjimus lizingo bendrovėms atitekdavo ne įmonei, bet patiems kompiuterinės technikos pirkėjams. Nukentėjusieji pasirašydavo išperkamosios nuomos sutartį klaidingai patikėję, kad lizingo bendrovėms už kompiuterinę techniką mokės J. K. vadovaujama įmonė, bet ne jie patys. J. K. buvo išteisinta dėl sukčiavimo remiantis tokiais motyvais: „1. Nukentėjusieji pasirašydavo lizingo sutartį neskaitę ir neįsigilinę į jos sąlygas, nors J. K. netrukdė jiems to padaryti. Nė vienas nukentėjusiųjų neginčijo, jog sutartyse yra būtent jų parašai. 2. Nukentėjusiesiems, kaip civilinėje apyvartoje dalyvaujantiems asmenims, buvo žinoma, kad daugelio sutarčių padariniai susiję su įprasta rinkos ar gyvenimo rizika, šie padariniai dažnai priklauso nuo aplinkybių, kurių sutarties šalys negali iš anksto numatyti. Atidžiai perskaitę sudaromų sutarčių sąlygas, nukentėjusieji būtų supratus, kad ir jų sudaromos sutartys susijusios su tam tikra rizika – J. K. įmonei dėl kokių nors priežasčių nebemokant įmonei lizingo bendrovėms, pagal lizingo sutarčių sąlygas šią prievolę teks vykdyti jiems, nes būtent jie yra viena iš sutarties šalių. Nukentėjusieji, pasirašydami sutartis, nebuvo pakankamai rūpestingi ir apdairūs, neįsigilino į sutarčių sąlygas ir jose numatytas sutarčių nevykdymo teises pasekmes. <...> Byloje nėra duomenų, kad J. K. būtų dirbtinai sukėlusį įmonės nemokumą ir tokiais tyčiniiais veiksmais apsunkinusi nukentėjusiųjų interesų gynimą civilinio proceso tvarka.*

¹⁶⁴ Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012, p, p. 79

*Nukentėjusieji nebuvo praradę galimybės įgyvendinti savo teises civilinio proceso tvarka*¹⁶⁵. Iš nutarties matyti, kad iš esmės išteisinimą dėl galimai padaryto sukčiavimo lėmė ne tik tai, kad nukentėjusiesiems nebuvo apsunkintos galimybės savo interesus ginti civilinio proceso tvarka, bet ir tai, kad nukentėjusieji nebuvo pakankamai apdairūs, atidūs ir rūpestingi.

Teismų praktikoje tais atvejais, kai vertinama veika susijusi su tam tikros sutarties sąlygos pažeidimu, turtinės prievolės nevykdymu, svarbiomis aplinkybėmis, rodančiomis baudžiamąjį teisinį pažeidimo pobūdį, laikoma tai, kad kaltinamo asmens naudota apgaulė buvo esminė nukentėjusiojo apsisprendimui dalyvauti jam žalingame sandoryje, jog kaltinamas asmuo sąmoningai sudarė situaciją, jog nukentėjusysis negalėtų civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas būtų apsunkintas, pvz.: sandoris sąmoningai sudarytas taip, kad vėliau būtų neįmanoma įrodyti jo tikrojo turinio, asmuo skolinosi nusišlepdamas nuo nukentėjusiojo esminę informaciją apie didelę skolų naštą ir nemokumą, vengdamas prievolės tyčia tapo beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, pasislėpė ir pan.¹⁶⁶

Atkreiptinas dėmesys, kad sprendžiant nusikalstamos veikos ir civilinio delikto attribojimo klausimus tokiose bylose, neišvengiamai teks vadovautis baudžiamosios teisės principais ir tikslais, nes įstatymo tekstas šiuo pobūdžiu neinformatyvus ir vien iš suformuluoto draudimo kriminalizacijos ribų tiksliai nustatyti neįmanoma¹⁶⁷.

Pažymėtina, kad jokia koncepcija negali vienareikšmiškai išspręsti visų baudžiamosios ir civilinės atsakomybės už prievolių išvengimą attribojimo klausimų. Sprendžiant šiuos klausimus, kiekvienoje konkrečioje byloje gali tekti įvertinti ir panaudotos apgaulės pobūdį ir net jos piktavališkumo lygį, ir padėtį, kurioje atsidūrė kreditorius, ir tai, kiek kreditorius galėjo išvengti šios padėties, jei būtų buvęs atidesnis.

Taigi, *„esminis sukčiavimo kaip nusikalstamos veikos požymis, skiriantis jį nuo civilinio delikto ir darantis turto užvaldymą nusikalstamu, yra apgaulės naudojimas prieš turto savininkus, teisėtus valdytojus ar asmenis, kurių žinioje yra turtas, taip pat kreditoriaus galimybių atkurti savo pažeistas teises civilinėmis teisinėmis priemonėmis apsunkinimas arba panaikinimas“*¹⁶⁸. *„Apgaulė sukčiavimo atveju turi būti esminė, t. y. suklaidinimas turi turėti lemiamą reikšmę asmens apsisprendimui dėl turto ar turtinės teisės perdavimo kitam asmeniui“*¹⁶⁹. *„Svarbiausia nustatyti, kiek kaltinamas asmuo savo sąmoningais veiksmais*

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2011

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-235/2012, Nr. 2K-133/2010, 2K-78/2009, 2K-224/2008, 2K-7-198/2008, 2K-7-388/2007, 2K-23/2004, 2K-549/2003, 2K-293/2002, 2K-851/2001

¹⁶⁷ Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003, p. 85

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235/2012

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2012

sumenkino kreditoriaus galimybes atkurti pažeistą teisę civilinio proceso priemonėmis, jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, jo sukkelto nemokumo, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas¹⁷⁰; „jeigu apsunkinamas asmens indentifikavimas ar paties sandorio įrodinėjimas“¹⁷¹; „padaromas problemiškas civilinės atsakomybės priemonių įgyvendinimas be teisėsaugos institucijų įsikišimo“¹⁷²; „sudaro situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra apsunkintas“¹⁷³. Šie pavyzdžiai iš kasacinių nutarčių, argumentuoja ir iliustruoja esminės apgaulės bei kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijų turinio elementus.

Apibendrinant išnagrinėtus turtinių nusikaltimų panaudojant apgaulę ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo kriterijus, darytina išvada, kad didžiausią reikšmę nustatant, ar padarytas teisės pažeidimas atitinka turtinių nusikaltimų panaudojant apgaulę nusikaltimo požymius, turi šie kriterijai: esminės apgaulės kriterijus; kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus ir nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo kriterijus.

3.2. Baudžiamosios atsakomybės ribų nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusizengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams įtakojant apgaulės požymiai nustatymo problematika

Dėl skirtingo apgaulės požymio traktavimo nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusizengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams ir skirtingų teorijų taikymo įvairiose šalyse skiriasi už šių formų nusikaltimus taikomų sankcijų griežtumas, žr. 1 priedą.

Pavyzdžiui, sukčiavimo nusikaltimo sudėtį Europos Sąjungos valstybės nustato įvairiausiuose teisės aktuose – nuo bendrųjų baudžiamosios teisės aktų (kuriais nustatomos specialiosios ir bendrosios nusikaltimų sudėtys) iki baudžiamosios mokesčių teisės aktų¹⁷⁴.

Išnagrinėjus Europos Sąjungos šalių už sukčiavimą taikomas sankcijas (žr. 1 priedą), pažymėtina, kad griežčiausios sankcijos už tokio pobūdžio nusikaltimus taikomi Rumunijoje ir Jungtinėje Karalystėje, už nesunkius nusikaltimus baudžiama laisvės atėmimu atitinkamai iki 12 metų ir iki 10 metų. Bausmė už sunkius nusikaltimus išskiriama tik Danijoje ir Lietuvoje,

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-388/2007

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2002

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2003

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2008

¹⁷⁴ Commission Of The European Communities. Implementation by Member States of the Convention on the Protection of the European Communities' financial interests and its protocols. Report From The Commission. Brussels, 25.10.2004, COM (2004) 709 final, 2004; Implementation of the Convention on the protection of the European Communities' financial interests and its protocols. Second Report From The Commission. Brussels, 14.2.2008, COM (2008) 77 final, 2008

atitinkamai laisvės atėmimu iki 8 metų bei Prancūzijoje - laisvės atėmimu iki 7 metų ir 750 000 EUR bauda.

Europos Komisija atlikusi sukčiavimo poveikio Europos Sąjungos finansiniams interesams vertinimą, pažymi, kad šie skirtumai trukdo Europos Sąjungai vykdyti veiksmingą savo finansinių interesų apsaugos politiką. Pasiūlyme dėl baudžiamosios teisės priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu Europos Komisija nurodo, kad jei visose valstybėse narėse būtų nustatytos vienodos nusikaltimų sudėtys, tokių skirtumų keliamas pavojus sumažėtų, nes tai užtikrintų vienodą teisės aiškinimą ir baudžiamojo persekiojimo reikalavimų vykdymą¹⁷⁵.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje atsakomybę už sukčiavimą apibrėžia BK 182 straipsnis. Pagrindinė sukčiavimo sudėtis nustatyta BK 182 str. 1 dalyje: *„tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.*¹⁷⁶ Šios sudėties požymiai yra kaltininko veikoje tuomet, kai įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės arba išvengiamos ar panaikinamos turtinės prievolės vertė viršija 3 MGL dydžio sumą, bet neviršija 250 MGL dydžio sumos¹⁷⁷. Antai, „kaltinamasis V. A. 2010-08-07, būdamas bute, apgaule, tai yra melagingai žadėdamas nukentėjusiems L. B. ir P. M. pagaminti virtuvės baldus ir paimdamas už tai iš jų 800 Lt, po to tęsdamas savo nusikalstamą veiką ir veikdamas vieninga tyčia, 2010-08-11 ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku bute, esančiame (-), paimdamas iš nukentėjusiųjų dar 500 Lt baldų gamybai, iki 2011-09-13 baldų nepagamino, sumokėtą 1300 Lt, negrąžino tokiu būdu apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą- nukentėjusiems L. B. ir P. M. priklausančius 1300 Lt. Nors kaltinamasis V. A. neigia savo kaltę, t.y. nepripažįsta apgaule užvaldęs nukentėjusiųjų turto - 1300Lt, tačiau teismas mano, jog byloje surinkta pakankamai įrodymų, jog kaltinamasis, siekdamas užvaldyti svetimą turtą, apgavo nukentėjusiuosius, pažadėdamas padaryti pastariesiems virtuvės baldų komplektą, pats žinodamas, jog tokios paslaugos jis suteikt negali. Teismas V. A. pripažino kaltu pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 182 str. 1 d. ir paskyrė jam 25MG / 3250Lt/ baudą¹⁷⁸“.

Kvalifikuota sukčiavimo sudėtis apibrėžta BK 182 str. 2 dalyje siejama su didele įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės verte arba didele išvengiamos ar panaikinamos turtinės prievolės verte: *„tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą ir turtinę teisę arba*

¹⁷⁵ Europos Komisija. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl baudžiamosios teisės priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu Nr.: COM(2012) 363 final, Briuselis, 2012 m. liepos 17 d. (18.07), 2012, p. 3

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos 2004 m. liepos 5 d. įstatymo Nr. 1X-2314, įsigal. 2004 m. liepos 13 d. (Žin., 2004, Nr. 108-4030) redakcija)

¹⁷⁷ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 331

¹⁷⁸ Šiaulių rajono apylinkės teismo 2012 m. liepos 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-291/2012

didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes arba išvengė didelės vertės turtinės prievolės, arba ją panaikino, arba sukčiavo dalyvaudamas organizuotoje grupėje, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų“.¹⁷⁹ Tokio turto vertė yra didelė, kai ji viršija 250 MGL dydžio sumą. Kiti sukčiavimą kvalifikuojantys požymiai susiję su didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybių įgijimu arba dalyvavimu organizuotoje grupėje. Sukčiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis sietina su nedidele turto verte kai turto vertė viršija 1 MGL dydžio sumą, bet neviršija 3 MGL dydžio sumos. Jei įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės arba išvengiamos ar panaikintos turtinės prievolės vertė neviršija 1 MGL dydžio sumos, veika laikoma administraciniu teisės pažeidimu ir užtraukia administracinę atsakomybę. Sukčiavimo sudėtis yra materiali, t. y. visuomet būtina nustatyti dėl nusikalstamos veikos atsiradusius padarinius¹⁸⁰. Antai, B. Z. nuteistas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį laisvės atėmimu trejiems metams šešioms mėnesiams už tai, kad apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą, o būtent: „Kauno miesto apylinkės teismui pateikdamas 2004 m. sausio 21 d. ieškinį dėl pažeistų teisių ir jame nurodydamas žinomai melagingus duomenis apie tai, kad 2003 m. spalio 1 d. paskolino Bronislovui K. G. 45 000 Lt buto, esančio Kaune, V. 11-3, remontui, o B. K. G. šiame bute gyveno ir įsipareigojo minėtą butą ir 24/100 dalis ūkinio pastato, esančius Kaune, V 11-3, perleisti B. Z. nuosavybėn, jei jis iki 2003 m. lapkričio 29 d. negrąžins skolos, nurodydamas, kad B. K. G. mirė ir neturi įpėdinių, bei prie ieškinio pridėdamas žinomai netikrą dokumentą - paskolos sutartį, kurią pats ir pagamino, apgaule savo naudai. Turto vertė nustatoma vadovaujantis BK 190 straipsnyje pateiktu išaiškinimu, pagal kurį turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL dydžio sumą.“¹⁸¹ Taigi, sukčiavimą kvalifikuojantis požymis, kuriam esant kaltininko veiksmai kvalifikuojami pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, yra didelės vertės svetimo turto ar turtinės teisės įgijimas.

BK 182 str. 3 dalyje apibrėžta atsakomybė už baudžiamąjį nusižengimą sukčiavimo atveju: „tas, kas apgaule savo ar kitų naudai įgijo nedidelės vertės svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė nedidelės vertės turtinės prievolės arba ją panaikino, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu“¹⁸².

Sukčiavimo sudėtis, įtvirtinta naujajame BK, nuo anksčiau galiojusios sukčiavimo sudėties skiriasi tuo, jog naujame BK sukčiavimo objektas yra suprantamas plačiau nei nuosavybė,

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos 2007 m. birželio 28 d. įstatymo Nr. X-1233, įsigal. 2007 m. liepos 21 d. (Žin., 2007, Nr. 81-3309) redakcija

¹⁸⁰ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 331

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2012

¹⁸² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000

žymiai pakito nusikaltimo dalyko požymiai, taip pat įstatyme įtvirtinti nauji veikos bei padarinių požymiai¹⁸³.

Pagal BK 182 str. 4 dalį: „už šio straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas“. Pagal BK 182 str. 5 dalį: „už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridiniai asmenys.“¹⁸⁴

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaro aiškinimu nusikalstamos veikos padariniai sukčiavimo sudėtyje apibrėžiami tokiais pat požymiais kaip ir veika, t. y. įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino. Šie požymiai faktiškai reiškia turtinės žalos padarymą nukentėjusiajam. Ekonominio pobūdžio turtinę žalą sudaro nukentėjusiojo daiktų turtinių teisių piniginės vertės sumažėjimas (pvz., suklydęs nukentėjusysis manydamas, jog piniginis reikalavimas užtikrintas hipoteka, jį nuperka už gerą kainą, nors iš tikrųjų reikalavimas niekuo neužtikrinus, o skolininkas nemokus) arba turtinių prievolių vertės piniginės išraiškos padidėjimas (pvz., iš draudiko reikalaujama tris kartus didesnės draudimo išmokos už krovinį, nei jis buvo vertas iš tikrųjų, draudikui pateikiamos suklastotos krovinio sąskaitos). Sukčiavimo subjektu gali būti pakaltinamas, sulaukęs 16 metų amžiaus fizinis asmuo. Kaltininkui inkriminuojama dėl sukčiavimo padaryta tiesioginė turtinė žala ir negautos pajamos. Įrodinėjant sukčiavimo sudėtį visuomet būtina nustatyti tiesioginį priežastinį ryšį tarp nusikalstamos veikos ir jos padarinių t. y., jog veika buvo nukentėjusiojo turto aktyvo sumažėjimo ar turto pasyvo padidėjimo arba ekonominio pobūdžio turtinės žalos tiesioginė ir pagrindinė priežastis.¹⁸⁵

Veiką kvalifikuojant kaip sukčiavimą būtina įrodyti, kad savo ketinimus nesilaikyti sutarties sąlygų ir užvaldyti turtą asmuo maskuoja apgaule suklaidindamas paskolos davėją dėl savo ketinimų, pateikdamas kitai šaliai klaidingus duomenis, dokumentus ar panaudodamas kitokius būdus, nulemiančius kitos pusės apsisprendimą suteikti paskolą ir suvaržančius suteiktos paskolos atgavimą. Sukčiavimas padaromas tyčia, t. y. kaltininkas suvokia, kad turtas įgyjamas neteisėtai panaudojant apgaule ir turto savininkas dėl to patirs turtinės žalos, numato tokius padarinius ir jų nori. Sukčiavimo sudėtis reikalauja, kad tyčia neatlygintinai užvaldyti svetimą turtą turi susiformuoti iš anksto, t. y. iki turto ar teisės į turtą įgijimo momento. Taigi, jau civilinio teisinio sandorio sudarymo momentu asmens tyčia turi būti nukreipta neteisėtai užvaldyti turtą ar įgyti teisę į jį.¹⁸⁶ Tyčios turinį esant sukčiavimui sudaro kaltininko suvokimas, jog apgaule suklaidinęs nukentėjusįjį jis neteisėtai ir neatlygintinai, savo ar kitų naudai įgijo

¹⁸³ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 331

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000

¹⁸⁵ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 338-340

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-329/2011

svetimą turta ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės arba ją panaikino, numatė, kad dėl jį ar kitą asmenį neteisėtai praturtinančios veikos nukentėjusiajam atsiras turtinė žala ir norėjo tokių padarinių¹⁸⁷. Antai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinėje byloje Nr. 2K-27/2006 „teismas pagrįstai pripažino kaltininką veikus tiesiogine tyčia, nes pastarasis suprato, jog pateikdamas žinomai suklastotus dokumentus Valstybinei mokesčių inspekcijai, apgauna valstybę, numatė, kad dėl šių veiksmų bus be pagrindo išmokėta susidariusi PVM permoka, jis įgys svetimą turta - susidariusią PVM permoką dėl tariamo prekių „eksporto“, o valstybė patirs žalą ir šių padarinių norėjo“¹⁸⁸.

Atkreiptinas dėmesys, kad labai svarbus baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymui yra sukčiavimo baigtumo momentas.

Sukčiavimas laikomas baigtu nuo turtinės žalos atsiradimo momento, būtent¹⁸⁹:

- a) įgyjant svetimą turta - kai kilnojamo ar nekilnojamo turto valdymą iš nukentėjusiojo perima kaltininkas ar naudą gavęs tretysis asmuo;
- b) įgyjant svetimą turtinę teisę - kai kaltininkas ar naudą gavęs kitas asmuo gali įgyta turtinę teisę realizuoti (patenkinti) ar ja disponuoti;
- c) išvengiant turtinės prievolės - kai nukentėjęs asmuo negali ginti pažeistų teisių įprastinėmis teisinėmis priemonėmis;
- d) panaikinus turtinę prievolę - kai nukentėjusiojo turima turtinė teisė į kaltininką ar naudą gavusį kitą asmenį nustoja egzistuoti.

Antai, sukčiavimas, įgyjant teisę į svetimą turta, laikomas baigtu, kai kaltininkas įsigyja dokumentus, suteikiančius teisę į turta. Byloje Nr. 2K-7-259/2011 teisėjų kolegija konstatuoja, kad „*V. P. ir S. G. nusikalstama veika netinkamai kvalifikuota kaip baigtas nusikaltimas, numatytas BK 182 straipsnio 2 dalyje. Šioje byloje kaltininkė V. P. dokumento, suteikiančio teisę į turta, neįsigijo. Nors Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2003 m. gruodžio 29 d. nutartimi buvo panaikintas 2003 m. birželio 13 d. prokuroro nutarimas laikinai apriboti įtariamojo A. G. nuosavybės teises ir nutarta 21 680 litų bei 9 150 eurų gražinti V. P., tačiau ši nutartis neįsiteisėjo, nes buvo panaikinta Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo pirmininko 2004 m. sausio 19 d. nutartimi. Taigi nusikalstama veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininkų valios nepriklausančių aplinkybių, todėl šių nusikalstamą veiką būtina kvalifikuoti su nuoroda į BK 22 straipsnio 1 dalį*“¹⁹⁰. Taigi, V. P. ir S. G. nusikalstamos veikos perkvalifikuotos iš BK 182 straipsnio 2 dalies į BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį, ir

¹⁸⁷ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 340

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-27/2006

¹⁸⁹ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 339

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011

pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį, kiekvienai paskirta vienerių metų laisvės apribojimo bausmę vietoj anksčiau paskirtos vienerių metų laisvės atėmimo bausmės.

Sukčiavimas pagal BK 11 str. 3 dalį priskiriamas nesunkių, o kvalifikuotas sukčiavimas pagal BK 11 str. 5 dalį - sunkių nusikaltimų grupei.¹⁹¹

Baudžiamosios atsakomybės turtiniuose nusikaltimuose, naudojant apgaulę, ribų nustatymui įtakos turi ne tik nusikaltimų ar nusižengimų sunkumo laipsnis. Kaip jau minėta, sprendžiant klausimą, ar neįvykdžius civilinių sutarčių kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė, kuomet lemiamą įtaką turi esminės apgaulės požymio buvimas arba nebuvimas, todėl būtent apgaulė, įtraukiant asmenį į sandorį ir jo metu turint tyčia nevykdyti savo prievolės, yra baudžiamosios atsakomybės taikymo kriterijus.

Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu¹⁹². Tuomet taikytina tik civilinė atsakomybė.

Jei suklaidintas dėl kaltininko ketinimų perduodamo turto atžvilgiu nukentėjęsysis perduoda turtą kito asmens laikinam valdymui, naudojimui ar nuosavybei ir tikisi, kad turtą gavęs asmuo vykdys tam tikrus įsipareigojimus turtui ir po kurio laiko turtą ar jo ekvivalentą sugrąžins teisėtam savininkui ar valdytojui, tačiau turtą gavęs asmuo neketina vykdyti savo įsipareigojimų, o dėl jo padarytos apgaulės, pažeistos teisės atstatymas objektyviai tampa problematiškas¹⁹³, tokia veika pripažįstama sukčiavimo nusikaltimu, tuomet kartu su civiline taikoma ir baudžiamoji atsakomybė.

BK 186 straipsnis apibrėžia atsakomybę už turtinės žalos padarymą apgaulę. Turtinės žalos padarymo apgaulė kaip nusikaltimo sudėtis įtvirtinta BK 186 str. 1 d.: *„tas, kas apgaulė vengė atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas ar vengė privalomų įmokų ir dėl to kitam asmeniui padarė turtinės žalos, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.“*¹⁹⁴ Šios sudėties požymiai kaltininko veikoje yra tuomet, kai nusikalstami padariniai pasireiškia kaip turtinė žala, o tokios žalos dydis pinigine išraiška viršija 3 MGL dydžio sumą¹⁹⁵.

Turtinės žalos padarymo apgaulė kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis yra tuomet, kai: *„tas, kas apgaulė kitam asmeniui padarė nedidelės turtinės žalos, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba*

¹⁹¹ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 339

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-851/2001

¹⁹³ Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo byloje. Jurisprudencija. 2006, 7(85), p. 71

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos 2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495, įsigal. 2003 m. gegužės 1 d. (Žin.. 2003, Nr. 38-1733) redakcija

¹⁹⁵ Abramavičius A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 365

areštu.“ Pagal BK 186 str. 3 dalį: „už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo“, pagal BK 186 str. 4 dalį: „už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.“¹⁹⁶

Turtinės žalos padarymas apgaule nuo sukčiavimo atribojamas pagal veikos pasireiškimo formas. Esant sukčiavimui veika visuomet yra neatlygintino pobūdžio - kaltininkas savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą, turtinę teisę arba išvengia turtinės prievolės ar ją panaikina. Turtinės žalos padarymo sudėtyje kaltininkas besąlygiškai vengia patenkinti teisėtai atsiradusią nukentėjusiojo turtinę teisę - gauti iš kaltininko piniginių prievolių įvykdymą. Sukčiavimo sudėtyje turtinė žala gali pasireikšti turto aktyvo ir/ar turto pasyvo srityje, tuo tarpu turtinės žalos padarymo apgaule sudėtyje turtinė žala pasireiškia tik nukentėjusiojo turto aktyvo srityje. Turtinės žalos padarymas apgaule gali būti padaromas esant kaltininko tiesioginei ar netiesioginei tyčioms, tačiau tokia tyčia visuomet susiformuoja po sandorio, už kurį būtina atsiskaityti, sudarymo ir naudos pagal šį sandorį gavimo momento arba po juridinio fakto, dėl kurio privalu atlikti įmokas, atsiradimo momento. Turtinės žalos padarymas apgaule baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų, o turtinės žalos padarymas apgaule, sudarantis baudžiamąjį nusižengimą, - viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu. Turtinės žalos padarymo apgaule nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo subjektu gali būti pakaltinamas, sulaukęs 16 metų amžiaus fizinis asmuo, taip pat ir juridinis asmuo.¹⁹⁷

Turtinės žalos padarymas apgaule pagal BK 11 str. 3 dalį priskiriamas nesunkių nusikaltimų grupei.

Pagal *ultima ratio* principą baudžiamoji atsakomybė taikytina tik kraštutiniais atvejais, kai apginti nukentėjusiojo interesų negalima švelnesnėmis civilinėmis teisinėmis priemonėmis, todėl teismuose dažnai siekiant švelnesnės bausmės norima įrodyti nusikalstamos veikos požymių nebuvimą. Lietuvos baudžiamojo įstatymo normų tekstai deja neretai palieka erdvę įstatymo taikytojo nuožiūrai ir kaip matyti iš peržvelgtų bylų, teisinėje praktikoje dažnai sutinkama situacija, kai iš vienos pusės kaltinimo šalis argumentuoja nusikalstamos veikos požymių buvimą, iš kitos pusės gynimo šalis teigia, kad pažeidimas neperžengė civilinių teisių santykių ribos.

Taigi, kaip matyti iš priedo, palyginus su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis Lietuvoje taikomos vienos griežčiausių sankcijų už sunkus sukčiavimo nusikaltimus - laisvės atėmimas iki 8 metų, baudžiamoji atsakomybė už žemesnio sunkumo laipsnio nusikaltimus ir nusižengimus

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000

¹⁹⁷ Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 2009, p. 365-368

turtiniuose nusikaltimuose, naudojant apgaulę yra panaši kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, laisvės atėmimas iki 3 metų.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos baudžiamojoje teisėje sunkumai, nustatant baudžiamosios atsakomybės ribas, esant sukčiavimo nusikalstamos veikos požymiams, dažniausiai kyla kai apgaulė naudojama suklaidinant dėl ketinimų bei esant sukčiavimo požymiui „savo ar kitų naudai išvengė turtinės prievolės“. Baudžiamosios atsakomybės nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams naudojant apgaulę nustatymui lemiamą įtaką turi esminės apgaulės požymio buvimas arba nebuvimas, kuomet tik įrodžius esminės apgaulės buvimą be civilinės atsakomybės taikytina ir baudžiamoji. Taip pat įrodžius nepakankamą nukentėjusiojo rūpestingumą savo turtui, neapdairumą bei tai, jog kreditoriaus galimybės apginti savo teisę civilinėmis teisinėmis priemonėmis nebuvo apsunkintos, bus taikoma tik civilinė atsakomybė. Baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymui šiuose nusikaltimuose pagrindinę įtaką turi turtinės žalos dydis, taip pat kaltininkų dalyvavimas organizuotoje grupėje. Baudžiamosios atsakomybės nusikaltimuose bei nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams naudojant apgaulę nustatymas dažnai apsunkinamas, nes padaromi teisės pažeidimai tokiais atvejais gali būti vertinami ir kaip nusikaltimai, ir kaip civilinis deliktas. Kadangi pagal ultima ratio principą baudžiamoji atsakomybė taikytina tik kraštutiniais atvejais, gynimo šalis visada ieško būdų įrodyti nusikalstamos veikos požymių nebuvimą, ir kad nukentėjusiojo interesus galima apginti civilinėmis priemonėmis. Kaip matyti iš teismų praktikos analizės, teisinėje praktikoje dažnai susiduriama su šalių argumentų priešprieša: kaltinimo šalis argumentuoja nusikalstamos veikos požymių buvimą, gynimo šalis teigia, kad pažeidimas neperžengė civilinių teisinių santykių ribos. Taip pat pažymėtina, kad neretai tokios bylos (ypatingai tuo atveju, kai asmuo apkaltintas sukčiavimu) galutinai išsprendžiamos tik kasacinės instancijos teisme.

IŠVADOS

1. Apgaulė turi būti suprantama kaip turto savininko, asmens, kurio žinioje (valdoje) yra turtas, bet kokio trečio asmens, institucijos, turinčios teisę spręsti teisinį ginčą ir priimti privalomai vykdytiną sprendimą ar priimti kitokius teisinę reikšmę turinčius sprendimus dėl nukentėjusiojo asmens turto ar elektroninės sistemos suklaidinimas sąmoningai pranešant melagingas, tikrovės neatitinkančias žinias apie tam tikras aplinkybes ir faktus, arba jas nuslepiant, siekiant, kad turto savininkas patirtų turtinės žalos, ko pasėkoje nukentėjusiojo sąmonėje susiformuoja klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančių arba egzistavusių faktų, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti savo turto, t. y. perduoti turta, perleisti turtinę teisę, atsisakyti realizuoti savo turtinę teisę arba prisiimti turtinius įsipareigojimus.
2. Pastaruoju metu paplitusios apgaulės rūšys yra elektroninės sistemos apgaulė, apgaulė per instituciją, turinčią teisę spręsti teisinį ginčą ar priimti kitokius teisinę reikšmę turinčius sprendimus, taip pat apgaulė per trečiuosius asmenis, kuri pasireiškia fiktyvios teisinės padėties sudarymu, sudarant prielaidas panaikinti arba išvengti turtinės prievolės, kuomet suklaidinamas ne turto savininkas, o trečiasis asmuo ir tokiu atveju apgautasis ir nukentėjusysis nesutampa.
3. Turto, turtinės teisės įgijimas ir turtinės prievolės panaikinimas apgaule kaip nusikalstamos turtinės naudos gavimo rūšys atitinka tradicinę sukčiavimo normos koncepciją, traktuojančią šią veiką kaip asmens įtraukimą apgaule į jam nenaudingą sandorį, bet netinkama paaiškinti turtinės prievolės išvengimą apgaule, kuomet apgaulė gali apimti tiek nukentėjusiojo, tiek kito asmens suklaidinimą, tiek faktų suklastojimą, kuris ne klaidina asmenį, bet sudaro fiktyvią teisinę padėtį, dėl kurios kaltininkas išvengia realaus pavojaus būti priverstas vykdyti turtinę prievolę.
4. Sukčiavimą ir turtinės žalos padarymą apgaule nuo kitų panašių nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams skiria būtinas šių veikų sudėties požymis – apgaulės buvimas kaltininko veiksmuose.
5. Apgaulės turinį gali sudaryti melagingi duomenys kaip apie praeitį ir dabartį, taip ir apie ateitį. Teismų praktikoje melagingi duomenys apie ateitį vadinami melagingais ketinimais.
6. Civilinės ir baudžiamosios atsakomybės nustatymas, esant sukčiavimo nusikalstamos veikos požymiams, dažniausiai kyla kai apgaulė naudojama suklaidinant dėl ketinimų bei esant sukčiavimo požymiui „savo ar kitų naudai išvengė turtinės prievolės“.
7. Pagrindinis kriterijus, būtinai nustatomas visais atvejais siekiant, kad būtų įrodytas sukčiavimo nusikaltimas ir skiriantis sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą – esminės apgaulės naudojimas. Taip pat svarbūs kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus ir nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo kriterijus, dažniau naudojami kaip papildomi argumentai atskiriant baudžiamosios ir civilinės ir teisės pažeidimus.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1968 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, Nr.: 89-2741, 2000
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Patvirtintas įstatymu Nr. VIII-1864 2000 m. liepos 18 d., Valstybės žinios, Nr. 74-2262, 2000
3. Lietuvos Respublikos 1994 m. liepos 19 d. įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1994. Nr. 60-1182
4. Lietuvos Respublikos 2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495, įsigal. 2003 m. gegužės 1 d. (Žin., 2003, Nr. 38-1733) redakcija
5. Lietuvos Respublikos 2004 m. liepos 5 d. įstatymo Nr. IX-2314, įsigal. 2004 m. liepos 13 d. (Žin., 2004, Nr. 108-4030) redakcija
6. Lietuvos Respublikos 2007 m. birželio 28 d. įstatymo Nr. X-1233, įsigal. 2007 m. liepos 21 d. (Žin., 2007, Nr. 81-3309) redakcija
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. ir 275 str.)“. Teismų praktika. 1999, Nr. 10

II. Europos Sąjungos norminiai teisės aktai

8. Commission Of The European Communities. Implementation by Member States of the Convention on the Protection of the European Communities' financial interests and its protocols. Report From The Commission. Brussels, 25.10.2004, COM (2004) 709 final, 2004
9. Europos Komisija. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl baudžiamosios teisės priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu Nr.: COM(2012) 363 final, Briuselis, 2012 m. liepos 17 d. (18.07), 2012
10. Implementation of the Convention on the protection of the European Communities' financial interests and its protocols. Second Report From The Commission. Brussels, 14.2.2008, COM (2008) 77 final, 2008

III. Specialioji literatūra

11. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. 2-asis leid., Vilnius: Eugrimas, 2000, 447 p.
12. Abramavičius A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009

13. Alvydas K. Lietuvių kalbos žodynas. T. XVI. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995
14. Apanavičius M. Nusikaltimai asmeninei piliečių nuosavybei. Vilnius, 1969
15. Arendarenko, A. V.; Golubov, I. I. Otvetstvennost pri obmane ili zloupotrebleniji doverijem [Responsibility for fraud or abusing of trust]. [interaktyvus] 2001 [žiūrėta 2013-10-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.com.lawmix.ru/comm/5084/>>
16. Bukelienė D. Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai). Vilnius: Eugrimas, 2008
17. Civilinė teisė. Vadovėlis. Antrasis papildytas leidimas. Kaunas: Vajusta, 1998, p. 46
18. Clarkson C. M. V. Understanding Criminal Law. – London: Sweet & Maxwell, 2001
19. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Autorių kolektyvas: G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius, P. Petkevičius, V. Piesliakas, J. Šatas, E. Šileikis, V. Valančius, A. Vileita, D. Žalimas, S. Žalimienė, Vilnius: Justitia, 2004, p. 472 -480
20. Drakšienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius, 1998
21. European Contract Law / by H. Kötz and A. Flessner. – Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1997, p. 196-207
22. Esakov G. A., et. al. Rossijskoje ugolovnoje pravo. T. 2. Osobennaja chast' [Criminal Law of Russia. Special part]. Moskva: Poligraf, 2005
23. Foinickij I. Ja. Moshennichestvo po russkomu pravu. Chast II [Fraud in law of Russia. Part II]. Moskva, 2006, p. 93
24. Fedosiuk O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė // Jurisprudencija. Mokslo darbai, 19 (2), 2012, p. 715–738
25. Fedosiuk, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. Jurisprudencija. 2006, 7(85)
26. Fedosiuk O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose//Jurisprudencija, t. 28/20, 2002
27. Fedosiuk O. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata // Jurisprudencija. Mokslo darbai, Nr. 11(113), 2008
28. Fedosiuk O. Sukčiavimo normos koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jos įgyvendinimo problemos // Teisė, Nr. 48, 2003
29. Fedosiuk O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė // Jurisprudencija. ISSN 1392-6195. Vilnius, 2004. Nr. 60 (52)

30. Gauchman, L. D.; Maksimov, S. V. Otvetstvenost za prestuplenija protiv sobstvenosti [Responsibility for crimes against property]. Moskva: Centr Jurinfo, 2001
31. Halder A. Filosofijos žodynas. Vilnius: Alma littera, 2002
32. Hillenkamp T. 40 Probleme aus dem Strafrecht. Besonderer teil. Germany, München, 2004
33. Kelzenas H. Grynoji teisės teorija. Vilnius, 2002
34. Kruopas J., Lukšys D., Paulauskas J. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1975, p. 22
35. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygos „Bendrosios nuostatos“ komentaras. – Vilnius, 2001, p. 203-204
36. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia. 1996, p. 415–416
37. Mitsch, W. Strafrecht Besonderer Teil 2. Vermögensdelikte (Kernbereich)/ Teilband 1. Berlin: Springer, 2003
38. Pedneault S. Fraud 101 Techniques and strategies for understanding fraud. USA, New Jersey, 2009
39. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006
40. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai // Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009
41. Prancevičius A., et al. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės // Juristas. Nr.5, Vilnius: Pačiolio prekyba UAB, 2005
42. Pranka D. Apgaulės samprata ir reikšmė atibojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą // Socialinių mokslų studijos. Nr. 4 (2), 2012
43. Pranka D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atibojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: MRU, 2012
44. Sinkevičius E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002
45. Stankevičius V. Baudžiamosios teisės paskaitos. – Kaunas, 1925
46. Sunchalijeva L. E. Moshennichestvo. Dissertacija kandidata juridicheskikh nauk [Fraud. Dissertation of Candidate of Law Science]. Stavropol, 2004
47. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003
48. Wessels J.; Hillenkamp T. Strafrecht Besonderer Teil/2. Heidelberg, 2008
49. Wilson W. Criminal law: doctrine and theory. London, New York: Longman, 1998
50. Zaksaitė S. Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos // Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Vilnius: VU, 2012

VI. Lietuvos teismų praktika

51. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismų praktika. Nr. 23, 2005
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus „Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga“. Teismų praktika. 2012, Nr. 36
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-439/1999
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-851/2001
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2002
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2002
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133/2003
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175/2003
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2003
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23/2004
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-517/2004
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2005
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2005
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-519/2006
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-150/2006
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2007
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-388/2007
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-198/2008
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2008
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78/2009
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2009
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34/2010
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133/2010
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2010
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2010
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474/2010
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-620/2010
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2011
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235/2012
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2012
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2012

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-682/2001
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-377/2003
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-441/2005
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-27/2006
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-74/2006
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-651/2006
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-567/2007
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-329/2011
91. Panevėžio apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-84-511/2013
92. Šiaulių rajono apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-291/2012
93. Vilniaus m. 2-ojo apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 11-268/1999

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Apgaulės požymis nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje

Pagrindinės sąvokos: apgaulės požymis, nuosavybė, turtinės teisės ir interesai, sukčiavimas, atbajojimo kriterijai, baudžiamosios teisės teorija, teismų praktika.

Baigiamajame magistro darbe pateikiama sampratos ir apgaulės požymių bei rūšių pagrindinių teorinių aspektų analizė, nagrinėjama apgaulės požymio specifika nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams baudžiamojame teiseje, išskiriami sukčiavimo ir turtinės žalos padarymo apgaule atskyrimo nuo kitų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams kriterijai, analizuojami nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaule ir civilinės teisės pažeidimo atbajojimo ypatumai. Taip pat baigiamajame darbe atskleidžiama laiko veiksnio įtaka nustatant apgaulės naudojimą bei baudžiamosios atsakomybės ribų nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams įtakojant apgaulės požymiui nustatymo problematika.

Magistro darbe didelis dėmesys skiriamas nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaule ir civilinio delikto atbajojimo ypatumų analizei: apžvelgiamos Lietuvos ir užsienio šalių nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaule ir civilinės teisės pažeidimo atbajojimo teorijos baudžiamosios teisės doktrinoje, išskiriami svarbiausi kriterijai, turintys didžiausios įtakos atskiriant turtinius nusikaltimus naudojant apgaule nuo civilinės teisės pažeidimo: esminės apgaulės kriterijus, kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus, nukentėjusiojo apdairumo ir atidumo kriterijus. Daroma išvada, kad civilinės ir baudžiamosios atsakomybės nustatymas, esant sukčiavimo nusikalstamos veikos požymiams, dažniausiai kyla kai apgaule naudojama suklaudinant dėl ketinimų bei esant sukčiavimo požymiui „savo ar kitų naudai išvengė turtinės prievolės“.

Magistro darbe nagrinėjami naujausi ir aktualūs teismų praktikos pavyzdžiai, iliustruojantys nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams panaudojant apgaule ir civilinės teisės pažeidimo atbajojimo kriterijus, apibendrinami teismų sprendimai ir padaromos išvados dėl išskirtų kriterijų veiksmingumo atskiriant sukčiavimą ir civilinį deliktą.

Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados, literatūros sąrašas ir priedas.

Magistro darbo apimtis: 70 psl. teksto be priedų. Teorinėje analizėje remtasi 93 bibliografiniais šaltiniais.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Deception in the crimes and misdemeanours for property, property rights and the interests in the criminal law theory and case law

Keywords: deception, property, property rights and interests, fraud, delimitation criteria, criminal law theory, case law.

Master thesis contains analysis of the main theoretical aspects of concept and principles of the deception in criminal law. Thesis presents specifics of deception in the crimes and misdemeanours for property, property rights and the interests in the criminal law theory. The fraud and property damage by deceit delimitation criteria from other crimes for property, property rights and the interests were to find out. Analysis of delimitation between crimes for property, property rights and the interests and tort is reviewed. Also thesis reveals the influence of the time factor in determining the use of deception and problems of determining criminal liability limits in the crimes and misdemeanours against property, property rights and the interests influencing deception.

Master thesis focuses on the use of criminal acts for property, property rights and the interests by deception and civil tort borderline features analysis. According to the Lithuanian and foreign criminal law doctrine, the criteria delimitating criminal acts against property, property rights and the interests by deception and tort were discussed and determined: criterion of essential deception; criterion of the aggravation of the legal position of a creditor; criterion of precaution and attention of the aggrieved person.

The author concludes that the civil and criminal liability determination, on fraud as a criminal act, usually there is some deception used defraud on intent and if indications of fraud “in favour of their own or other avoided future liability”.

Master thesis carries out a detailed analysis of the most recent and relevant court case examples illustrating the crimes for property, property rights and interests by fraud and tort delimitation criteria. In the end of thesis, court decisions are generalised and conclusions about criteria efficiency in the delimitation between fraud and tort are reviewed.

The main conclusions are provided at the end of this thesis. Master thesis consists of introduction, three parts, conclusions, literature list and enclosure.

The volume of master thesis: 70 pages, without enclosures. Theoretic part based on 93 literature sources.

PRIEDAI

Europos Sąjungos valstybių taikomos sankcijos už sukčiavimą

Šalis	Už sukčiavimą taikomos sankcijos
AT	Laisvės atėmimas iki 6 mėnesių (BK 146 str.), 3 metų (BK 147 str. 1 ir 2 dalys), 10 metų (BK 147 straipsnio 3 dalis ir 148 straipsnis); laisvės atėmimas iki 3 arba 5 metų ir bauda iki dvigubai didesnės pasisavintajai sumos (Įstatymo dėl eksporto gražinamųjų išmokų (AEG) 7 str.)
BE	Laisvės atėmimas nuo 1 mėnesio iki 5 metų (Pajamų mokesčio kodekso 450 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 2 mėnesių iki 3 metų (Pajamų mokesčio kodekso 451 straipsnis) ir baudos (Bendrojo muitų ir akcizų įstatymo 259, 260 ir 261 straipsniai)
BG	Laisvės atėmimas nuo 1 iki 8 metų (BK 209 ir 210 straipsniai), laisvės atėmimas nuo 3 iki 10 metų (BK 211 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 2 iki 8 metų (BK 212 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 3 iki 10 metų (BK 212 straipsnio 3 dalis)
CY	Laisvės atėmimas 5 metams (BK 300 straipsnis), laisvės atėmimas iki 3 metų ir (arba) bauda iki 5 125,80 EUR
CZ	Laisvės atėmimas iki 2 metų (BK 209–212 straipsniai)
DK	Laisvės atėmimas iki 1 metų ir 6 mėnesių (BK 279 straipsnis) arba, sunkių nusikaltimų atvejais, iki 8 metų (BK 289A straipsnis)
EE	Bauda arba laisvės atėmimas iki 3 metų (BK 209 straipsnis) arba iki 5 metų (BK 210 straipsnis)
FI	Bauda arba laisvės atėmimas nuo 14 dienų iki 2 metų (BK 36 skyriaus 1 straipsnis) arba, sunkių nusikaltimų atvejais, nuo 4 mėnesių iki 4 metų (BK 29 skyriaus 1 ir 5 straipsniai)
FR	Laisvės atėmimas iki 5 metų ir 375 000 EUR bauda (BK 313 straipsnio 1–3 dalys) arba, sunkių nusikaltimų atvejais, laisvės atėmimas iki 7 metų ir 750 000 EUR bauda
DE	Laisvės atėmimas iki 5 metų arba bauda (BK 263 straipsnis)
EL	Laisvės atėmimas nuo 10 dienų iki 5 metų arba nuo 3 mėnesių iki 5 metų (BK 386 straipsnio 1 dalis), arba, sunkių nusikaltimų atvejais, laisvės atėmimas nuo 2 iki 5 metų
HU	Laisvės atėmimas iki 2 metų (BK 318 straipsnis) arba iki 5 metų (BK 314 straipsnis)
IR	Laisvės atėmimas iki 5 metų (2001 m. įstatymo 42 skirsnis)
IT	Laisvės atėmimas nuo 6 mėnesių iki 3 metų ir bauda nuo 51 EUR iki 1 032,00 EUR (BK 640 straipsnio 1 dalis), laisvės atėmimas nuo 1 iki 6 metų (BK 640a straipsnis)
LV	Viena iš šių sankcijų: laisvės atėmimas iki 3 metų, administracinis sulaikymas, viešieji darbai, ne didesnė kaip šešiasdešimties minimalių mėnesio darbo užmokesčių dydžio (17 074,20 EUR) bauda (BK 177 straipsnis)
LT	Viena iš šių sankcijų: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, laisvės atėmimas iki 3 metų (BK 182 straipsnis), arba, sunkių nusikaltimų atvejais, laisvės atėmimas iki 8 metų
LU	Laisvės atėmimas nuo 1 mėnesio iki 1 metų arba bauda nuo 500 EUR iki 30 000 EUR (BK 490 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 1 mėnesio iki 1 metų arba bauda nuo 500 EUR iki 10 000 EUR (BK 498 straipsnis)
MT	Laisvės atėmimas nuo 4 mėnesių iki 1 metų (BK 298 straipsnio 1 dalis), laisvės atėmimas iki 18 mėnesių ir bauda nuo 2 329,37 EUR iki 34 940,60 EUR (BK 298C straipsnis), laisvės atėmimas nuo 7 mėnesių iki 2 metų (BK 308 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 1 iki 6 mėnesių arba bauda (BK 309 straipsnis)
NL	Laisvės atėmimas iki 1 metų (BK 328 straipsnis), 2 metų (BK 334 straipsnis), 3 metų (BK 360 straipsnis), 4 metų (BK 227 ir 326 straipsniai) arba 6 metų (BK 225, 336 ir

	359 straipsniai) arba baudos iki 76 000 EUR
PL	Laisvės atėmimas nuo 3 mėnesių iki 5 metų (BK 297 straipsnis)
PT	Laisvės atėmimas iki 3 metų arba bauda (BK 217 straipsnis)
RO	Laisvės atėmimas nuo 6 mėnesių iki 12 metų (BK 215 straipsnis) (įprastais atvejais)
SI	Laisvės atėmimas nuo 3 mėnesių iki 3 metų (BK 229 straipsnis), laisvės atėmimas iki 3 metų (BK 211 straipsnis), laisvės atėmimas iki 5 metų (BK 228 straipsnis), bauda arba laisvės atėmimas iki 3 metų (BK 231 straipsnis)
SK	Laisvės atėmimas iki 2 metų (BK 221 straipsnis), laisvės atėmimas nuo 1 iki 5 metų (BK 222–225 straipsniai)
ES	Laisvės atėmimas nuo 6 mėnesių iki 3 metų (BK 252 straipsnis)
SE	Laisvės atėmimas iki 2 metų (BK 9 skyriaus 1 skirsnis)

Šaltinis. Europos Komisija. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl baudžiamosios teisės priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu Nr.: COM(2012) 363 final, Briuselis, 2012 m. liepos 17 d. (18.07), 2012, 2 – 3 p.